

România literară

SALA
DE
LECTURĂ

SĂPTĂMINAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

22

Joi 30 mai 1991

(Anul XXIV)

Scrisoare dincolo de Prut

DRAGII MEI CONFRĂȚI DIN BASARABIA,

În ianuarie 1990, cu prilejul zilelor Eminescu, am avut plăcerea și bucuria să mă aflu o vreme în preajma delegației voastre, din care făceau parte, printre alții, Nicolae Dabija, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Vasilache — scriitori și oameni admirabili. Am fost împreună — poate unii vă mai amintiți — la Snagov, unde am vizitat faimoasa vilă 10, birlogul de lux al Ceaușeștilor, al acelui cuplu de bestii care și-au bătut joc de țara noastră aproape un sfert de veac.

Și voi, ca și mine, care nu călcaseam niciodată pînă atunci în locul cu pricina, ați rămas uluiți de fastul deșăntat, vulgar, aberant, de opulență, și ridicolă și revoltătoare, ce ne întâmpina la fiecare pas. V-am mărturisit scriba și indignarea care mă cupleau la gândul că toate acestea — și cite altele — s-au înfăptuit în timp ce românul de rînd trăgea targa pe uscat, nepușind adesea să dea copiilor nici măcar cotidiană felie de piine cu unt. V-am însoțit pînă la plecare, într-o seară, pe peronul Gării de Nord.

Nu cred că ați zărit printre numeroșii colegi de aici, veniți să vă salute, să vă îmbrățișeze frățește, nici pe Adrian Păunescu, nici pe C.V. Tudor, nici pe E. Barbu și alții de teapa lor. Legeții fostei puteri stăteau încă chirciți în vizuină, cu sufletul la gură (așa se spune, știți, măcar că ei n-au așa ceva, suflet adică), îngroziți la gândul că vor culege ce-au semănat ani în sir. Fieresc, ar fi trebuit să culegă oprobriul public, condamnarea morală pentru preamărirea tiraniei, pentru loviturile îndreptate sistematic împotriva acelor colegi de breaslă, de la Geo Bogza și Jebeleanu și Marin Preda, de la Goma, Dinescu și Blandiana, de la St. Bănulescu și N. Manolescu și Mircea Iorgulescu, la Ileana Mălăncioiu și Dorin Tudoran și mulți, mulți alții, care înțeleseseră că datoria de obște a scriitorului este sluirea adevărului, nu a ticăloșiei „incoronate”, și care au plătit din greu pentru aceasta.

Iar mercenarii au huzurit, au făcut avere, nu doar din literatură, ci și din jaf, șantaj, escrocherii meșteșugite, batjocorind suferința poporului și lupta plină de primejdii a celorlalți.

Iluzia că, după acel decembrie de foc și de sînge, România va pași pe făgașul dreptății, s-a spulberat însă, doar în câteva săptămîni. Cu groază și uimire și revoltă, am văzut cum reinvie minciuna oficială, cum se măsluiesc fapte și documente, cum reintră în piine uneltele jurate ale ceaușismului, și — de necrezut dar evident — cum pirghiile și frînele vieții politico-sociale sînt preluate de vechea securitate, vag renovată — așa, de ochii lumii. Iar lumea noastră, din nenorodire, era atît de avariata moralmente, după lungă noapte comunistă, încît n-a fost prea greu s-o faci să creadă că schimbarea costumatei înseamnă chiar schimbare de fond. „Alte măști, aceeași piesă...”. În ce mă privește, nimic nu mă putea dumeri mai convingător cum stăm, decît mina întinsă — plină și darnică — de noua putere, agenților diciturii din aria culturală, trimbițașilor și surlașilor năimiți, alde Eugen Barbu, Adrian Păunescu, C.V. Tudor, Eugen Florescu și cei cu dinșii. Și „băieții” s-au pus pe treabă, singura la care se pricep cu adevărat, împroscînd cu noroi, defăimînd, batjocorînd, lovînd mișelește încotro li se „indicase”. Murdării tipărite, ca România Mare, Democrația, Europa, Totuși iubirea (stupid titlu) și cite altele, revarsă valuri de scîrnă și otravă, năucesc în continuare minti gata năucite, calomniază pe cei ce și-au pus pielea la bătaie, în epoca beznei, depling pe călăi și pe tortionari, laudă fără rusine opera patriotică a securității, care îi patronază și azi. Unul din obiectivele lor principale este dezmembrarea Uniunii Scriitorilor, mai incomodă pare-se, la ora de față, pentru această jalnică putere, decît ieri-alaltăieri pentru tătucu și mămica din care, practic, descinde. Puterea, vreau să zic.

Am evocat contextul istoric, pentru ca, în lumina lui, să vă arăt ce dureroasă și cu neputință de înțeles este pentru mine și pentru imensa majoritate a colegilor mei atitudinea voastră, de fraternizare cu simbrășii vechii și actualei stăpîniri. Un flănetar, hidos și caraghios totodată, ca Adrian Păunescu, pe care sute de admiratori l-au fugărit mai an pe străzile Bucureștiului, huițindu-l precum merita, e proslăvit astăzi în revista Basarabia, i se aduc omagii ditinambice, i se publică și i se dedică poezii etc., etc.

Nicolae Dabija — dacă nu mă înșel — afirmă că dînsul nu știe ce-o fi făcut bardul de la Birca și alții ca el în trecut, dar că îl socotește mare poet, prețindu-l, se vede treaba, ceva mai mult decît pe noi ceștilalți. Mă rog, gusturile nu se discută. Atîta doar l-aș întreba pe excelentul autor: Oare voi n-ați avut parte de uneltele ale ticăloșiei în rîndurile voastre? N-au fost, și de-a stînga Prutului, laudători și lingăi ai puterii, delatori și vrăjmași ai confrăților de pană? Cred că l-am auzit cîndva pe Nicolae Lupan, la Europa Liberă, chiar în citeva rînduri, vorbind despre existența unor asemenea jigăanii. Și iar mă întreb și mă întreb: cum v-ați simți, dragii noștri, dacă revistele și publicațiile Uniunii Scriitorilor din România i-ar lua în brațe pe trubadurii Kremlinului, pe cei ce-au lovit fără scrupulă în colegii lor hăituiți de KGB, terfelînd astfel și onoarea artistului și demnitatea umană?

As vrea să înțelegeți că rîndurile acestea nu izvorăsc din vreo intenție moralizatoare. Le-am scris cu năduf și tristete, în speranța că vor găsi o brumă de ecou în sufletele voastre. Și vă vor ispiti, cine știe, să rămîneți oleacă pe gînduri.

București, mai 1991

Dan Deșliu

DRAGOȘ MORĂRESCU: Casa G. Călinescu din București (gravură). Ilustrăm numărul cu gravuri ale artistului reprezentînd casa de scriitori

DIN SUMAR:

- Cadavrul securității • Litera și spiritul relegiurii • Scrisori inedite de la Al. T. Stamatiad • Poezii de Nina Cassian • Din nou despre ortografia românească • Politica scriitorilor • Structura cristalului • Recenzii de Val Condurache, Mihai Iacob, Alexandra Vranceanu • Trei povestiri de Pavel Șușară • Cronică dramatică la spectacole de Liviu Ciulei, Andrei Șerban, Dan Micu și Laurian Oniga • Armenia — istorie și prezent • Ultimul roman al lui Milan Kundera

Interviu cu omul politic și romancierul francez MICHEL DURAFOUR:

„AUTORITATEA NU SE DECRETEAZĂ”

Cadavrul securității

DESCOPERIREA DOCUMENTELOR ARSE ȘI ÎNGROPATE LA BEREVOIEȘTI — ARGES ESTE UNA DIN CELE MAI GRAVE CRIZE POLITICE ȘI MORALE ale regimului instaurat după revoluția din decembrie 1989. Nu știu la data la care scriu aceste rânduri care va fi sfârșitul uritei afa-ceri și nici nu mă încumet să-l prevăd. Pot, cel mult, să sugerez câteva măsuri care mi se par absolut obligatorii. O voi face mai jos, după ce voi încerca să trec în revistă evenimentele și să stabilesc unele conexiuni inevitabile. Din cele două luări de poziție ale S.R.I. de până acum, se poate ghici tactica pe care conducerea instituției cu pricina a înțeles să o adopte în cazul Berevoești. Dl. Ulieriu, purtătorul de cuvânt, și cel dintâi care s-a pronunțat în chiar seara conferinței de presă de la România liberă, a pretins în esență că vina o poartă ziaristii, care trebuiau, conform legii, să informeze S.R.I., despre descoperirea unor documente secrete și să ceară arobarea de a le face publice. Răspunsul d-lui Ulieriu este atât de ridicol, încât n-ar mai fi nevoie, probabil, să-l comentez, dacă n-am fi izbit de un anumit element din cuprinsul lui. E vorba de presupozitia că, pentru orice neregulă vinovăția o poartă nu acela care a săvârșit-o, ci acela care a dat-o în vileag. De la început de tot, S.R.I. a încercat să acrediteze ideea că e singurul abilitat să minuiască documente secrete și că presa comite o veritabilă trădare a interesului național amestecându-se în astfel de lucruri, „sustrăgând” secretele posesorului de drept și aducându-le la cunoștința opiniei publice. Sentimentul pe care îl are conducerea S.R.I. că dispune în mod discreționar de dosarele noastre (de viața noastră!) este așa de mare, încât dl. Măgureanu, care solicită expres parlamentului punerea lor la poporală pentru 90 de ani, sub cuvânt că sîntem mai bine apărați așa decît prin publicarea lor, nu suflă nici un cuvînt despre căile pe care unele documente au ajuns la România Mare ca să fie exploatate împotriva indezirabililor. În repeta-te rînduri i s-a atras directorului S.R.I. atenția asupra scurgerii de informație în direcția revistei d-nilor Barbu și Tudor și de fiecare dată d-sa a tăcut milc. Cu alte cuvinte, S.R.I. nu se socotește doar patronul secretelor, dar și îndrep-

tătit să le dirijeze, să le filtreze și să le folosească după voie. Acesta e lucrul cel mai grav! Faptul că România liberă a procedat de capul ei, fără aprobare, reprezintă, iată, în ochii S.R.I. o vină de neiertat. Dacă dl. Băcanu și colegii lui ar fi cerut aprobare, poate că S.R.I. s-ar fi îndurat să le distribuie și lor o cotă oarecare din secretele zeilor.

A DOUA LUARE DE POZIȚIE A S.R.I. ÎN CAZUL BEREVOIEȘTI A FOST A D-LUI MĂGUREANU ÎNSUSI ÎN PARLAMENT. D-sa a făcut două afirmații care se bat cap în cap: că ar fi vorba de o ilegalitate a unui grup de ofițeri, de care conducerea S.R.I. n-a știut, și că documentele arse și îngropate n-ar avea nici o valoare, fiind destinate casării. Singura concluzie logică pe care o putem desprinde din afirmațiile directorului S.R.I. este că documentele trebuiau în orice caz casate, dar nu așa cum s-a procedat, ci cu mai multă grijă, mai organizat, mai „profesional”, mai „discret”! Dl. Măgureanu recunoaște astfel fără să vrea care e cauza supărării d-sale. Să-mi permită dl. Măgureanu să mă indoiesc de amindouă aceste afirmații. Le iau în ordine inversă. Chiar din puținul ieșit la iveală se vede că documentele erau importante. Unele se referă la disidenții din regimul Ceaușescu. Dorește oare dl. Măgureanu să ne convingă că persecutarea în trecut a acestor oameni pentru opiniile lor anticomuniste nu mai prezintă interes astăzi? Eu cred că prezintă un interes cu atât mai mare cu cît toți disidenții au fost și sînt tîrîți în nerol de o... parte a presei care nu-și ascunde simpatiile și care manifestă intenția vădită de a-i discredită. În această situație, dispariția documentelor care probează adevărata natură a anchetelor la care securitatea i-a supus în trecut pe disidenți nu poate decît să dea apă la moară celor care neagă natura politică a disidenței lor și le aruncă în față acuzația că au fost simpli borfași, condamnați de drept comun. (Printr-o coincidență deloc stranie, AZI publică vinerea trecută un articol foarte violent contra d-lui Băcanu, în care „inviniuirile” sînt exact a-

celea pe care securitatea le-a pus în circulație: dispărînd dosarul d-lui Băcanu, cine-l mai poate combate pe dl. Gil Zamfir, gazetarul de la Azi, și, într-un fel, purtătorul de cuvînt al F.S.N., al cărui organ oficial ziarul este?). Importanța documentelor constă și în faptul că arată rolul S.R.I. în evenimentele din 13-15 iunie 1990. Firește, pentru dl. Măgureanu acest lucru n-are cum fi convenabil, dar evidența este evidentă și nu vîd în ce fel va justifica directorul S.R.I. prezența în groapa comună de la Berevoești a unor documente provenind din arhiva fostei securități și a altora care au fost strase din sediile partidelor de opoziție în zilele mineriadei. Din nefericire, cele mai rele bănueli ale noastre de acum un an se adevăresc: în spatele minerilor au stat foști securiști reactivați în poliție și în S.R.I. Este filliera prin care o parte din documentele sustrate de la partide — și anume tocmai acelea care nu aveau nici o valoare, restul rămînînd probabil în seifuri! — au ajuns laolaltă cu documentele de dinainte de revoluție. Dl. Măgureanu ne-a dat a înțelege că va lua măsuri severe de pedepsire; pe scurt că vom avea capul lui Motoc. Nu e destul Motoc (alias colonelul Bordeianu) n-a putut acționa de... capul lui. Să vedem și prima afirmație a directorului S.R.I. D-sa a susținut că n-a știut nimic despre manevra ilegală prin care s-a încercat distrugerea documentelor. Dacă e așa, atunci directorul S.R.I. va trebui să afle și să ne comunice numele subalternilor săi care au ordonat alocarea, fiindcă nu se vine a crede că Motoc-Bordeianu a fost singurul, din toată armata de foști securiști reactivați la S.R.I., interesat în distrugerea documentelor. Eu cred dimpotrivă, că e puțin probabil ca Motoc-Bordeianu să fi avut, el, vreun interes personal. A primit ordin. I s-a pus la dispoziție un camion și (cam puțin, e drept) mîna de lucru. Președintele de conducător al d-lui Măgureanu va fi foarte grav afectat de o acțiune așa de importantă, dacă d-sa, cu adevărat, n-a fost încununat de ea. Nu-mi stă în fire să cred în instanță cuvîntul cuiva, dacă n-am dovezi. Există însă în declarația

din parlament a d-lui Măgureanu un amănunt alarmant: d-sa a spus că atunci cînd a aflat de ilegalitatea ofițerilor din subordinea sa, a luat măsuri de pedepsire etc. Deci n-a aflat acum, de la dl. Băcanu ci mai demult. Dacă e așa, de ce n-a ordonat recuperarea documentelor? Profesional vorbind, era obligat să le recupereze și să le cerceteze. Nu numai că le-a lăsat unde ajunseră, dar s-a mai dat o dată pe mina subalternilor care-l inselaseră, și anume preluînd de la ei, fără s-o verifice, a precizarea despre lipsa de valoare a documentelor, destinate casării. Nu știu ce e mai grav pentru un profesionist al siguranței statului: să fi ascuns că a fost la curent cu o afacere pe care a pus-o el însuși la cale sau să se fi lăsat manipulat de subalternii săi într-un mod atît de lamentabil. Îl rog pe dl. Măgureanu să decidă singur.

PARLAMENTUL ARE PE PUPITRE LEGEA SIGURANȚEI STATULUI ȘI LEGEA ORGANIZĂRII S.R.I. Senatul a și votat-o pe cea dintîi, într-o formă ameliorată față de aceea a proiectului inițial. Vocile opoziției, care a dat alarma ca privire la riscurile celor două legi, nu sînt ascultate de o majoritate care, surdă, merge direct spre sinucidere politică. Cazul Berevoești conține toate avertismentele necesare: că documentele indispensabile lămuririi istoriei noastre trecute și prezente sînt azvîrlite de ofițeri S.R.I. în gropi comune (cu sau fără știrea conducerii S.R.I.), că echidistantul, sub raport politic, serviciu secret a fost mina dreaptă a F.S.N. în reprimarea Pieței Universității și a partidelor de opoziție, că în concepția S.R.I. secretul de stat se confundă cu minciuna ș.a.m.d. Conducerea instituției cu pricina trebuie să răspundă la un număr de întrebări înainte de a putea pretinde să fie luată în serios și legiferată. Cea mai importantă întrebare se referă la situația actuală a documentelor secrete, a dosarelor: unde se află ele. Așadar: ce conțin arhivele S.R.I., M.Ap.N., Ministerului de Interne, Ministerului Justiției. Întrebarea implică un examen general al arhivelor statului român. E curios că parlamen-

tu nu s-a gîndit pînă acum (cînd dl. Sergiu Nicolaescu a făcut...) să ceară un raport privitor la arhive. Multe au fost înjumătățite, arse, îngropate probabil, și asta chiar din primele zile ale revoluției. Trebuie să cunoaștem situația tuturor. Și în același timp a celor vinovați de acte precum cele de la Berevoești. Viroaga de la Riușor e doar unul din multele cimitire unde zac documente ale istoriei noastre recente. Este obligatorie o anchetă care să lămurească cine a ordonat distrugerea unor documente, nu doar în acest caz, ei în toate. Numele funcționarilor fostului D.S.S. și fostului M.I. care aveau în custodie arhive nu e greu de aflat. Acești funcționari trebuiau anchetați de multă vreme și trași, dacă s-au făcut vinovați, la răspundere. Instituțiile militare au reguli prea stricte pentru a crede noi acum că acei ofițeri care au ars documente sînt imposibil de descoperit. Nu intra oricine de pe stradă în arhive. Simpla listă a celor autorizați să intre în arhive conține răspunsul la toate întrebările. În ce-l privește pe dl. Măgureanu, dacă d-sa are conștiința curată, nu trebuie să fie supărat pe România liberă, considerînd-o reacționară și dușmănoasă: datorează recunoștință acestor ziaristi care i-au dezvăluit matrapzările unor subalterni. Mai mult: l-au avertizat de pericolul altor posibile cazuri Berevoești. „Reacțiunea” se dovedește și ea bună la ceva. Toate aceste lucruri trebuie iămurite. Altfel, zadarnic încearcă dl. Măgureanu să ne convingă că S.R.I. nu poartă în spate cadavrul securității și că este o instituție necesară statului democratic și de drept. O răspundere revine guvernului și parlamentului. Ele vor trebui să afle dacă dl. Măgureanu a fost incompetent, sau manipulat; să se convingă dacă nu cumva S.R.I. este, în aceste circumstanțe, mai degrabă o instituție periculoasă pentru democrație decît una indispensabilă; în fine, să precizeze modul în care trebuie organizat S.R.I. pentru ca el să funcționeze în vederea apărării cetățenilor și nu în vederea înșelării lor. Înainte de a avea un răspuns la aceste întrebări, discutarea în parlament a proiectelor celor două legi referitoare la siguranța statului și la S.R.I. nu poate fi decît imorală și nepatriotică.

N. M.

NE SCRIBI CITITORII...

CULTURA POLITICĂ ?

EU NU CRED că noi, românii, în general, la acest capitol sîntem mai în urmă față de alții. Sîntem mult în urmă cu „experiența” democrației, ca meca-nism social-politic.

În fond, ce înseamnă cultură politică? Nu înseamnă decît cultură generală, dacă vreți. Țăranul, minerul, jurnalistul și alte categorii de „oameni ai muncii” de la noi și de aiurea nu au cîștigat tratate „politologice”. Ce să vorbim de lucrătorii cu brațele și chiar cu mîntea, cînd la nivelul lor de cultură generală sau politică sînt și majoritatea funcționarilor, intelectualiții „tehnice” și alții mulți intelectuali așa-zisi umaniști (de la discipline umaniste). Cîți au citit *Spiritul legilor* de Montesquieu, de exemplu? Cîți i-au citit pe Spinoza, Rousseau, Marcuse, From? Eu nu spun că acești autori sînt „politologi”, care au scris în mod direct tratate de democrație, dar operele lor și ale multor altora sînt la baza a ceea ce putem numi și cultură politică.

Au apărut în ultimul timp niște „politologi” de profesie, mai bine zis niște politrucci, bolșevici sau „postbolșevici” care țin lecții adoma ca pe timpul „reculărilor” de la începutul anilor '70, cînd se vorbea cu multă pompă despre „conducerea științifică” a societății. Cîț de științific au condus-o „specialiștii” de la „Șt. Gheorghiu” s-a văzut. Sigur că ei, atunci ca și acum, au frunzărit niște lucrări străine traduse la noi, pe baza cărora, uneori copiindu-le, și-au dat „doc-

toratele”. Nu zic că n-ar fi printre ei și unii inteligenți, cei puțin într-un grad oarecare, deși eu mă cam îndoiesc.

Foștii politrucci predau „democrația” și în școli. Încă de la începutul anului trecut ei ar fi trebuit pedepsiți după legea lor, adică cea marxistă, fiindcă la „munca de jos”, cum se făcea în anul '90. Și așa unii nu aveau stagiul de muncitori veritabili, încălcînd în acest sens statutul partidului cînd au fost „promovați” prin pile în rîndul „elitei roșii”, adică al activiștilor.

Intelectualiții veritabili au o cultură politică cu mult superioară față de politicienii așa-zisi de „meserie”, adică cu studii la școli profesionale de activiști. Acest lucru trebuie spus răspicat. Îndosebi cadrele didactice din învățămîntul universitar constituie elita politică a unei națiuni. Să luăm numai exemplul lui Maiorescu. Sigur că unii au într-un grad mai mic sau mai mare ceea ce numim „simț” politic. Celor d-n România le trebuie mai mult curaj în hotărîre. Numai ei își pot asuma sarcina conducerii ac-tivității în viitorul apropiat.

I. SEBASTIAN

Stimate Doamnă Manolescu,

DESI sînt abonat la revista condusă de Dumneavoastră, am citit cu mare întă-zire o notă apărută în România literară, nr. 5/31 ianuarie 1991 la rubrica „Revis-ta Revistelor”. Cauza principală a stat probabil în timpul meu limitat care nu-mi permite să citesc revista de la prima la ultima pagină.

Relevantă informație apărută în zia-rul România liberă din 24 ianuarie a.c. (articol în care am considerat că nu meri-tă să dau un răspuns pentru motivele invocate mai jos) „Cronicar”-ul susține că ar fi fondatorul și conducătorul Edi-turii „Mileniul Trei” din Deva, editură în care au apărut două cărți ce ar fi fost plagiate după volumul apărute înainte de război. Se știe și niște calcule din care colegii mei de breșă află nici mai mult nici mai puțin decît că ar fi milionar...

Vă rog, doamnă profesor, că e un scenariu amuzant, reporterul-cronicar de la România literară preluînd o știre redactată nișă măcar de un redactor al Ro-mâniei libere și de un ins din Deva, care, refuzat fiind în intenția de a deveni co-laborator al publicației Călușoaia, editată de mine, a găsit de cuvînt să însăleze o multime de minciuni printre care și acesta că ar fi fost securist. Se susține asta asta timp est destui scriitori știu că în anul 1973 am fost exclus din M.Ap.N. pentru că la gîndu-meu din Brăila a fost ghicită Critica Rațiunii Pure iar în ședin-ța cadrelor militare nu am fost de acord cu continuarea celebrilor Teze ideologice din luna sau iulie ale lui D. Popescu și ale lui Ceaușescu, susținînd tot atunci că postul de radio „Europa Liberă” e un post cu adevărat liber...

Tot cu amănunt (amuzant astăzi) e și acela că inuși generalul Nicolae Milita-ru (comandant pe stîncă al Armatei a II-a) m-a ordonat să nu-l mai citesc pe Kanj și să nu mai leud „Europa Liberă”, în caz contrar voi fi aruncat de la etaj...

Vă închipuiți ce securist am putut fi după aceea, cînd cu o asemenea biografie erai stigmatizat pe voce.

În ceea ce privește fondarea și con-ducerea Editurii „Mileniul Trei”, comu-nic cititorilor revistei România Lite-rară că într-adevăr mă numără printre fondatorii acestei edituri, în conducerea căreia n-am avut niciodată un cuvînt de spus în ceea ce privește alegerea căr-tilor pentru editat. Din această pricină au și fost editate cărți subculturale. Că este adevărată afirmația mea — se poate verifica și prin faptul că dl. Negoită Mar-in (fost ofițer M.A.I.), directorul editu-rii (cu toate că nu este scriitor) are avi-zul Ministerului Culturii pentru a răspun-de de calitatea lucrărilor ce le editează. Mie mi-a revenit doar un rol de paradă, că „avem și noi un scriitor, membru al Uniunii...” pentru orice eventualitate. În-

suși autorizația de funcționare este elibe-rată de prefectură pe numele d-lui Ne-goită.

În prezent, nemaiputînd să accept condițiile subculturale în care interlege să editeze cărți dl. Negoită, am cerut desfi-ințarea editurii „Mileniul Trei”. Ar fi de dorit ca și Ministerul Culturii să aibă ini-tiativa de a-i retrage imediat atestatul de editor acestui domn pus doar pe căpă-tuială, iar prefectura să-i retragă autori-zația de funcționare, deoarece am înțeles că dorește să continue activitatea „edito-rială”...

Mulțumesc mult României Literare că a găzduit această scrisoare a unui om tras pe sfoară și acuzat în același timp pe nedrept că ar fi fost securist...

Cu respect,

VALERIU BĂRBAN

Deva 7 mai 1991

■ RESTITUIRE. Din motive de spațiu, din cronica edițiilor Nihilismul în eseu (R.L. din 9 mai) a fost eliminat, fără știința autorului, acest pasaj pe care îl restituim: „Dreptul la adevăr nu se poate prescrie și circumstanțele nu pot opera aici. Istoria este memoria unui popor sau a umanității și fără memorie o națiune se condamnă la piere. Istoriografia (aici includ și istoriografia literară) are datoria înaltă de a reconstitui trecutul în spiritul riguros al adevărului integral (am utilizat sintagma propusă. în 1956, de prietenul Radu Cosașu pentru care a suferit o grea excomunicare de peste un deceniu). Al adevărului epocii și nu cel al cănteii de după o jumătate de secol. Cu clementă nu se scrie istoriogra-fie. Și dacă voim (trebuie!) să fim incle-menți cu istoria comunismului postbelic nu putem opera cu alte criterii atunci cînd scriem (sau rescriem) episodul trist, tot atît de pernicios, al extremei drepte ro-mânești. Trebuie să folosim aceeași mă-sură și aceleași criterii. Altfel, compromi-tem travaliul chiar de la început. Și nu a-vem dreptul s-o facem”.

ERATĂ: Autorii lucrărilor din Expozi-ția Carte-obiect reproduse în nr. prece-dent sînt: Nicolae Onușan (p. 1), Bogdan Bocăneț (p. 4), Lucia Mattei (p. 5), Lia Perjovschi (p. 7), Paula Ribariu (p. 20). Facem cuvenita rectificare, asumînd-ne răspunderea intervertirii numerelor de sub fotografii. Cerem scuze autorilor. (R. L.)

Litera și spiritul nelegiuirii

LITERA ucide, spiritul vii-fică! Acest dicton medieval era valabil când societatea omenească era încă așezată pe temelii sacre. Odată cu mizeria timpurilor moderne, agresiv-alienante, odată cu creșterea sentimentului gregar care încolțește ca mușgaiul în cutiile de beton ale locuințelor noastre, același dicton a căpătat o destinație dureroasă care înfricoșează și ne lasă nepun-cioși în fața legii nelegiuite.

De curind, televiziunea a prezentat acel film remarcabil *Codificat ostil* în care se încearcă o radiografiere a clipelor de la începutul lui septembrie '83 din Extremul Orient când un avion de pasageri sud-coreean a fost doborât de o rachetă sovietică. Până la urmă, mesajul peliculei înclină spre formula accidentului „inocent”, precipitarea scuzabilă a autorităților în clipa în care se trezesc în fața neprevăzutului. Dar în pofida acestei soluții ce aruncă vina pe seama destinului, finalul filmului trădează o secvență excepțională care ne pune pe gânduri deoarece arată limpede că vestimintele represivității comuniste nu sînt croite oricum, ci după litera regulamentului. Colonelul sau generalul care ordonă în cele din urmă lansarea rachetei ucigașe, înnebunit de propria incapacitate de a lua o decizie în spiritul tolerant al bunului simț, pentru a se disculpa în fața judecării universale, pune mina pe cărticica regulamentelor militare de unde capătă imputernicirea crimei. Iată deci un exemplu al felului în care litera ucide la propriu și nu în sens figurat așa cum spuneau medievalii. Să ne amintim că în steno-grama ședinței CPEX din 17 decembrie '89 ministrul apărării al RSR îi răspundea lui Ceaușescu că a studiat toate regulamentele și nu a întilnit în nici un loc vreun pasaj care să-l îndreptățescă să folosească armele împotriva demonstrațiilor. Aici lucrurile par să se inverseze. Litera e salvatoare dacă e respectată, în schimb spiritul e criminal așa cum dictatorul voia să-l însuflească oștilor sale.

Am făcut aceste două referiri întrucît nebunia contemporană a României se zbate exact între țărșii literii și ai spiritului. Dacă în urmă cu cinci ani consideram că sistemul comunist nu mai are moarte făceam aceasta în virtutea pesimismului care, simțind fatalitatea neagră ce cobora peste țară, credea că nu mai există scăpare din lagărul îndobitocirii. Apoi a venit miracolul din decembrie '89 care i-a făcut și pe scepticii să se uite la cer cu o uimire, într-adevăr, indioșătoare. Dar răul era prea adinc pentru a fi anulat chiar dacă cel care a pocnit atunci din degete ar fi fost ingerul românilor invocat prin poezia lui Eminescu, Blaga și Daniel Turcea. Plîngeam la sfîrșitul lui decembrie... Acum, ne jenăm de acele lacrimi. Nu mai avem Securitate, se spunea atunci. N-au trecut nici trei luni și s-a înființat S.R.I.-ul sfidător prin așa-zisul său apolitism tehnologic. A mai trecut un an și în Parlamentul țării vegheat de tricolorul fără stemă și fără gaură se aduce în discuție un proiect îngrozitor care, prin cinismul său, ne face să credem că cei care l-au propus îi consideră pe români un popor de mankurți. Într-o limbă de lemn perfectă, rendeluită și lăcuită, se explică națiunii că o convorbire telefonică, o scrisoare pot fi violate firesc în litera și spiritul legii. Pînă acum erau numai zvonuri că se procedează ca înainte. De acum încolo există

Casa Elena Văcărescu, Cal. Victoriei 232, demolată

documentul în sine care scuză și absolvă pe orice flăcău salariat al S.R.I.-ului. La urma urmei, și marele Coppola când a realizat *Conversația* nu făcea artă de dragul artei, ci demasca infernul electronicii indiscrete care-și bagă nasul peste tot și nu lasă nici un colțșor necercetat. Iar dacă americanii nu s-au sinchisit și nu se sinchiesc — sau o fac așa de ochii lumii — că sînt ascultați și supravegheați, noi de ce să fim mai catolici decît Papa? Ni s-a urcat libertatea la cap! Asta e, ar conchide un înalt funcționar S.R.I., convins că e bun patriot. Apare însă următoarea dilemă: cum e mai bine: să autorizezi prin lege practicile respective, profitînd, normal, de larghețea prevederilor pentru a comite abuzuri — și care om sau instituție nu e tentat(ă) să comită abuzuri! — sau să nu autorizezi dar să acționezi ca și cum ai fi autorizat? Pînă la urmă, se înțelege, e tot aia cu diferența, totuși, că un sistem așa-zis democratic — și nu folosesc sarcasticul „așa-zis” doar cu referire la noi! — are nevoie de litera disculpării spre deosebire de un regim totalitar-barbar pentru care aceste formalități nu-și mai au defel rostul și doar spiritul stăpînirii dictează. Securitatea românească era în situația de a nu mai da socoteală decît lui Ceaușescu de ce face. Barbaria aceasta nu și-a mai avut corespondent decît în anii treizeci ai Rusiei staliniste și, mergînd mai departe, în SS.-ul nazist care, după cum scriu Pauwels și Bergier în *Le Matin des Magiciens*, nu mai răspundea nici măcar în fața fîhrerului, fiind o organizație teutonică, autonomă ce se închina direct Ordinului Negru și magilor întunericii. Dar asemenea perioade, să zicem, au pierit. Puterea, însă, a rămas aceeași. Spiritul ei este la fel de violent și intolerant ca și al unui rege asirian. Doar fardul literii construiește o civilizație a aparențelor.

EXEMPLUL S.R.I.-ului nu este de aceea numai o paradă de cinism ce privește direct pielea noastră, ci și o parabolă semnificativă a felului în care aceiași oameni înarmați cu același dispreț față de libertatea de gândire și de expresie se chinuie să joace rolul tehnicienilor imparțiali. Dar cabotinismul miroase de la o poștă! Litera e străvezie și în spatele ei cresc plantele carnivore ale vechilor practici. Generalizînd acum lucrurile, se poate spune că lumea modernă e chiar infernul machiat. Ipocrizia aici întrece orice măsură și nu există funcționar al puterii din Australia pînă în Islanda care să nu poarte pe rever „medalia” vreunei josiicii. Democrația profană spre care gîfîm este, în consecință, un rău spoiit cu reclame și sfîrșituri parlamentare. Dar acest „nu vă faceți iluzii că și dincolo e securiști!” pe care îl ingînă acum orice complice al actualei conduceri este un rău și mai rău, căci românii au luptat împotriva comunismului tocmai ca să-și facă iluzii și să nu cadă atît de repede în placiditatea occidentalului pe care, să zicem, descoperirea unui microfon-Interpol în faianța de la bucătărie nu i-ar crea așteptarea coșmaruri pe cît ne creează nouă. Un convalescent simte mai acut amintirea bolii decît un sănătos care face jogging și crede că n-a fost niciodată bolnav. Dar boala s-a declanșat de la izgonirea din Paradis. De remarcat că proiectul de lege privind Siguranța Națională a României a fost înaintat celor două camere la propunerea unor parlamentari F.S.N., se înțelege, dar și moldoveni. Doi din Galați (orașul roșu) și altul din Neamț. Moldova conservatoare și amorțită, unde „sfara cu motocei” se cam înnoadă sub forma ștreangului de spinzurătoare, vine din nou în fața țării cu mîntea goală de propriul ei trecut intelectual. Sau acolo unde virfurile sînt mai înalte și bălțile sînt mai fetide?

În încheiere, aș vrea să subliniez următoarea răsturnare de semnificații: dacă în lumea medievală litera ucidea în sensul că-l împietrea pe cel care nu vedea mai departe de ea, în timp ce spiritul de dincolo ilumina deopotrivă pe un alfabetizat și un analfabet, în lumea modernă, capitalistă, comunistă, neocomunistă, postcomunistă și postcapitalistă litera există tocmai ca să justifice nelegiuirea ce pornește de la spirit. La cele spuse de Andrei Pleșu despre cei de la *România Mare* că au nevoie de medici și preoți, țin să adaug că toată lumea are nevoie de o supremă asistență spirituală. Altfel, literele vor fi din ce în ce mai toxice...

Dan Stanca

Pe strada Ion Slavici, pe unde trecea Eminescu

Daniel

Și ce mai poți dăru-i cînd și cui
Poate o dantelăreasă
O parașutistă
O zi mai ascuțită decît o lamă
Și care să-ți ia cît mai puțin timp

O singură lovitură de coasă
Și toate mesele berăriei se vor lăsa în genunchi
Și nu vor înceta să se roage

Un singur mister cel al ha'belor de bere vărsate
Minuscul popor sau adunătură de blonde
Mărșăluind către căciuil tău și nemaiprididind să-l servească

Și apoi voi ieși cu ei prin oraș
Fiecare cu cite-un litru fierbinte de supă în burtă
Aburind vitrinele și pregătindu-le
Pentru cei ce pe urmele noastre
Vor scrie pe ele cuvinte hotărîtoare

Și atunci mă voi așeza și voi aștepta pe o piatră
Și o bătrînă se va apropia de mine și imi va spune:
„Fiule femeile tale sînt degetele lui Dumnezeu
Cu trei te-a mîngiat cu unul te va mîngia
Dar va sosi în curînd și degetul Său mare”

Inscripție funerară

M-am uitat la trupurile lor
Și-am văzut că înșiși și le secretă
Ca să fie țerîți

Doamne să vezi în toate gesturile celor din jur
Mișcări rapide
De respirație a tificală

Apoi am zis: Să cîntăm și să ne lovim palmele
Să strigăm
Să speriem singele care stă să ne iasă pe gură

Apoi am ieșit cu ei la plimbare
Soarele morfolea la trupurile noastre
Ca un ciine pe unele le ascundea în pămînt

Incepusem să mulțumim cerului
Trăgeam biserici ca niște dresuri
Peste formele dumnezeiești

Iubeam cite o femeie pînă cînd pielea plesnindu-i pe trup
Carnea ei ascunsă
Ieșea la mîngiere

Am adormit înaintea lunii cu sexul în sus
Spărgînd cerul de hirtie
Blestemînd zeei fecundîndu-i

Am plîns am huli
Toate au fost de prisos
Apoi m-am lăsat moale

Daniel Bănulescu

Cinci scrisori inedite de la Al. T. Stamatiad

ÎN ANUL de grație 1986 publicam în Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova (studii și cercetări III, Ploiești, 1986, p. 273-331), citeva modeste „contribuții documentare” referitoare la activitatea poetului „trîmbițelor de aur”, ca un omagiu întîrziat dedicat centenarului nașterii sale. Neînsemnatele noastre consemnări erau însoțite de aproape o sută de acte și scrisori inedite.

La scurtă vreme ecoul acestor „contribuții documentare” a dat roade neașteptate. Doamna profesoară Constanța Sălceanu din municipiul Constanța a trimis muzeului ploieștean, în original, un set de trei cărți poștale și două scrisori primite de soțul domniei-sale, profesorul Gr. Sălceanu (1901 Galați — 1980 Constanța). „credincios poet al mării”, cu „frazări de largă respirație” (Șerban Cioculescu), cu versuri muzicale și reușite peisaje marine (*Flori de mare* — 1928; *Fierbea as-noapte marea* — 1933; *Nopti pontice* — 1937), dramaturg (piesele: *Ovidius* — 1958; *Hyperion*; *Furtuna* — 1937; *Pe un tîrm de mare* — 1943; *Iluzia* — 1944 ș.a.), distins cu un premiu de Academia Română pentru poemul *Fata de împărat* — 1941, colaborator la: *Adevărul literar și artistic*, *Analele Dobrogei*, *Convorbiri literare*, *Cuget clar*, *Făt Frumos*, *Ritmii vremii*, *Salonul literar*, *Universul literar* etc., corespondență ce îi fusese expediată în anii 1952-1953 de poetul și prietenul mai vîrstnic, Al. T. Stamatiad.

Pe poetul cu mustață de palicar, Gr. Sălceanu îl cunoscuse, pe cînd era student, în casa lui Mihail Dragomirescu, la cenaclul acestuia:

„Treptat, salonul s-a umplut cu lume: Liviu Rebreanu, înalt, cu părul argintiu, Corneliu Moldovanu, Mihail Sorbul, Ion Dragoslav, Dimitrie Nanu, figura exuberantă a lui Ion Minulescu și alții, pe care nu-i cunoșteam. M-a impresionat un poet venit ceva mai la urmă, semănînd cu Eminescu, tînr. A citit un poem, care dădea expresie uneia din viziunile mele din timpul adolescenței (...). Am înmărmurit ascultînd glasul poetului:

„Coboară sălbatică noaptea într-una
mai neagră, mai tristă,
Pe turnuri de-nalte castele, pe
temple, pe arbori, pe case,
Pe strade, pe poduri și ape,
cuprinde întreaga cetate.
Nu-i nimeni: nici șoapte, nici
umbre, e totu-mpietrit ca de
veacuri.
Sinistră, profundă tăcere tronează
ca-n noaptea eternă,
Ca-n noaptea din urmă a lumii.
Gonit de puteri nevăzute
Trec strade și ape și poduri și fuga
răsună-n ecouri
Stridente, prelungi, de aramă — și
goana se face mai mare,
Și goana se face ne bună, și-n urmă
aleargă fantastic
Castele și temple și arbori,
aleargă-ntreaga cetate...”

Cînd a sfîrșit lectura, l-am întrebabil încet pe Rebreanu cine era bardul acesta fantast. Stamatiad, a spus el în șoaptă. Poetul a auzit și s-a întors. Am fost prezentat. Am plecat apoi împreună cu el, animat de sufletul lui sensibil, de spiritul său creator de simboluri. Să făcuse tirziu. Lumea ieșea de prin teatre. Stamatiad m-a luat cu el pe Terasă Oteteleşanu. Acolo, în sunetele unor arii de Verdi, a început să-mi depene povestea vieții lui...” (Grigore Sălceanu, *Convorbiri la miezul nopții cu Al. T. Stamatiad*, *Dobrogea nouă*, 16 iunie 1969).

După absolvirea Facultății de Litere, Sălceanu ajunge profesor de limba și literatura franceză la Liceul „Mircea cel Bătrîn” din Constanța, menținînd legătura cu poetul care îi încintase tinerețea, prin vizitarea acestuia ori de cîte ori se abătea prin Capitală...

Prin 1952 cei doi poeți încep să corespundă... Printr-o carte poștală (din 15 mai) Al. T. Stamatiad mulțumește „amicului” Sălceanu pentru sonetul pe care acesta i-l consacrase și la rîndul său îi dedică „poezia inedită *Tristul cavalier* din volumul viitor *Acorduri întreprupte*”, cu mențiunea că: „ești liber s-o publici”. La întrebarea poetului constănțean dacă îi lipsește ceva, dacă are nevoie de ceva, Stamatiad răspunde cu demnitate: „Deocamdată am strictul necesar; e mai bine și mai nobil să ne ascundem mizeriile vieții”.

Din cartea poștală datată 5 iulie 1952 aflăm că Gr. Sălceanu începuse să traducă în limba franceză versuri ale maestrului, care încîntat îi mulțumea recunoscînd că traducerile sale „sunt cu mult inferioare” celor realizate de poetul constănțean. Următoarea carte poștală, din 16 iulie 1952, tratează aceeași problemă: a traducerilor. Un „post scriptum” înștiințează pe Gr. Sălceanu că maestrul vrea să-i trimită din cărțile sale.

Între timp Stamatiad, bătrîn și bolnav, își pierde soția, pictorița Letiția Stamatiad (la 28 august 1952). Prietenul constănțean află tragica întimplare abia spre sfîrșitul anului, cînd îi trimite o scrisoare „mîngăietoare”, la care poetul „mărgăritarelor negre” îi răspunde după vreo lună (la 20 ianuarie 1953) cînd se plînge și de calvarul ce trebuie să-l sufere din partea menajerei — „o fiară cu chip de om”. De altfel, acest subiect, al teroarei la care este supus, revine și în corespondența purtată cu academicianul Perpessicius, cu filosoful C. Rădulescu-Motru, sau epigramistul craiovean I.C. Popescu-Polyclet... ca un lait-motiv al zbuciumului sufletesc în care se găsea căruntul poet...

Ultima (27 decembrie 1953) din cele cinci misive adresate poetului Gr. Sălceanu, după formulele de curtoazie firești, aduce în discuție preocuparea lui Al. T. Stamatiad de a pune în ordine „corespondența” dintre scriitor și soția sa, Letiția, precum și pe cea primită „de 40 de ani de la prieteni, scriitori, admiratori, invitații la inaugurări, festivități etc. Ce lume se ridică din mormînt și ce agitată e viața unui scriitor! Scrisorile acestea au stat 40 de ani închise, așa că și pentru mine sunt inedite; poți să-ți inchipuiești surpriza sau emoțiunea, citindu-le acum”.

Printre cei de la care deținea corespondență (aproximativ „500 de scrisori”), Stamatiad enumera pe N. I. Apostolescu, Em. Bucuța, I. Bogdan Duică, V. Eftimiu, I. Dragoslav, M. Dragomirescu, V. Goldiș, O. Goga, I. Minulescu, C. Moldovanu, D. Nanu, Perpessicius, D. Protopopescu, L. Rebreanu, E. Speranția, M. Sadoveanu, T. Vianu, D. Zamfirescu și mulți alții.

În aceeași epistolă, după ce amintește obișnuitele necazuri pe care i le provoacă aceeași menajeră, într-un „post scriptum” adaugă lăconic: „Au murit: Pictorul Șirato; soții Torouțiu; ea, astăzi; el, a doua zi”.

Ne facem o datorie de onoare dînd publicității această corespondență inedită a lui Al. T. Stamatiad (păstrată astăzi, în original, de Muzeul de Istorie și Arheologie Prahova, în fondul Al. T. Stamatiad, sub numărul de inv. 905916/1-5), pentru că în 1990 ar fi trebuit să comemorăm un deceniu de la săvîrșirea celui căruia îi erau adresate misivele, de la a căruia naștere s-au împlinit în anul 1991 (aprilie 23) 90 de ani. În același timp, un prinos de recunoștință și mulțumiri doamnei Constanța Grigore Sălceanu, care prin gestul domniei-sale redă istoriei literare o clipă din eternitatea „marei familii a lirismului luminos și stenic” (Ș. Cioculescu, *Prefață la Gr. Sălceanu, Nopti pontice*, E. p. I., Buc., 1969 p. 6) din care fac parte cei doi poeți.

Mihai Apostol

1
Mult iubite amice Sălceanu,
Îți mulțumesc călduros pentru minunatul și impecabilul sonet pe care mi l-ai dedicat. Dă-mi voe, la rîndul meu, să-ți dedic poezia inedită *Tristul cavalier* din volumul viitor *Acorduri întreprupte*; ești liber s-o publici.

TRISTUL CAVALER

Lui Grigore Sălceanu

Înfășurat ca-ntr-o mantie sumbră
În marea și mistuitoarea lui pasiune
Strein de lumea care-l înconjoară
Și de toate strălucirile ei orbitoare,

Rătăcește ca o searbădă umbră,
Cu sufletul stins la chemările vieții:
Pentru unii, atît de dulci și de calde,
Pentru alții, atît de reci și amare.

Al. T. Stamatiad

La cele două întrebări: Deocamdată am strictul necesar; e mai bine și mai nobil să ne ascundem mizeriile vieții. Omagiile mele Doamnei.

Încă o dată îți mulțumesc și-ți string mina ca unui frate.

Al. T. St.

București, 15 mai 1952.

2

5 iulie 1952, București

Stimate și iubite prietene,

Scrisoarea D-tale din 30 iunie am primit-o. Prin dragostea pe care mi-o porți și prin entuziasmul ei, m-ai trezit la viață. Te felicit pentru traducerea poeziei mele Templul Iubirii; e surprinzătoare din toate punctele de vedere. Pe vremuri mi-am tradus Simfonie tristă (*Din Trîmbițe*) și Psalmul XV (*Pe Drumul Damascului*), ambele apărute în ultimele ediții ale acestor volume. Dar traducerile mele sunt cu mult inferioare operei pe care D-ta ai început s-o întreprinzi, și care operă, judecînd după traducerea trimisă, va fi într-adevăr strălucită, în afară de neprețuitul serviciu pe care îl vei aduce literaturii române făcînd-o cunoscută în streinătate. Îți urez sănătate și voe bună ca să poți duce la capăt minunata lucrare.

Îți string mina cu adevărată prietenie. Respectuoașele mele salutări soției D-tale,

Al. T. Stamatiad

P.S. În revista: La revue roumaine, condusă de Caion și care a apărut mai mulți ani (1912-...) au apărut mai multe din poeziile mele traduse de Léo Bachelin, dar în... proză.

În strofa IV, la sfîrșitul versului III, după virgula pusă, se va pune liniuță de pauză: — iar în strofa VI, la sfîrșitul versului II, cred că ar fi mai bine să se pue în locul virgulei, două puncte, indiferent dacă în original Templul Iubirii are sau nu are această punctuație.

Al. T. St.

Casa Satei Argintioianu, Calea Rahovei 34, demolată. Aici a locuit și Nicolae Bălcescu

3
Stimate și iubite Domnule Sălceanu,
Scuză-mă că nu ți-am răspuns pînă acum (16 iulie) la scrisoarea D-tale din 5; cauza: sănătatea. În a doua formă a traducerii Templul Iubirii, nu știu dacă merge; et la fureur ne glace (strofa a VI, versul III). Dar aceste(a) sunt amănunte pe care traducătorul rămîne să le primească sau nu. Îți mulțumesc pentru prea frumoasa traducere a Melancoliei, și pentru toate cuvintele calde pe care mi le-ai trimis — dulce mîngiere în singurătatea în care trăesc. Ce fericit trebuie să fii că poți să lucrezi! Baudelaire spune: Il faut travailler, si non par goût, au moins par desespoir, puis que, tout bien vérifié, travailler est moins (cuvînt indescifrabil) que s'amuser. Omagiile mele Doamnei.

Al D-tale devotat,
Al. T. Stamatiad

P.S. Dacă D-șoara Martinescu * vine prin București spune-i să mă caute, aș vrea să-ți trimet din cărțile mele.

Al. T. St.

* Atena Martinescu, soră medicală

4

Scumpii mei prieteni Constanța și Grigore Sălceanu,
La mîngăietoarea voastră scrisoare din 27 Decembrie, pentru care vă mulțumesc din toată inima, de-abia azi am găsit cîteva clipe să vă răspund.

La 2 octombrie am angajat o menajeră (Popa Floarea născută în 1898 — 5 feb(ruarie), județul Cluj, comuna Calata) o fiară cu chip de om; trebuie să sufăr orice pentru serviciul pe care mi-l face, pentru că altfel rămîn singur și pentru că, de la moartea soției, am ajuns o epavă.

Vă urez sănătate și voe bună.
Dumnezeu să vă aibă în pază!

Al. T. Stamatiad

20 ian(uarie) 1953

IERTARE

L(etiției) A(l) S(tamatiad)
Fără să vrei, te-ai răzbunat.
Căci amintirea ta mă urmărește
Ca o chinuitoare mustare de
conștiință;

Mă urmărește
C-adesori nu ți-am prețuit sufletul
Curat și delicat ca o floare;
Că de-atîtea ori am trecut ca un orb
Pe lingă gingășiile tale de căprioară,
Sau pe lingă-acele tulburătoare
tăceri
Ce-ți înfloară ființa ca niște
presimțiri funerare.

II

Fără să vrei, te-ai răzbunat.
Căci amintirea ta —
Din ce în ce mai vie și mai
stăruitoare —

Ion Barbu și Nietzsche

Marginalii la variante inedite

Mă urmărește
Că-n ultimii ani m-am lăsat
subjugat
Din ce în ce mai despotice
de literatură :
Această dulce și blestemată otravă ;
Mă urmărește, ziua și noaptea,
neconținut ;
Mă urmărește și mă martirizează
Cu sutele ei de întrebări și de
regrete sfâșietoare.

III

O, nefericitul de mine ! — Dacă
te-aș putea învia :
M-aș țiri în genunchi la picioarele
tale
Implorindu-ți, cu cel din urmă
răsuflăt : Iertare !
Al. T. Stamatiad
29 nov(embrie) 1952

5

27 dec(embrie) 1953 București
Dragii mei,

Deceori, în ultimul timp, m-am gîndit la dragii mei prieteni de la Constanța, cînd iată mi-a sosit scrisoarea așteptată (20 dec.).

Îți mulțumesc pentru atîtea cuvinte măgulitoare și mîngîietoare pe care le-ai găsit și pentru învierea aceluia trecut cu Mihail Dragomirescu și Cetatea cu porțile închise, trecut care, totuși, m-a făcut să-mi dea lacrimile.

Ce-ai mai scris și ce-ai mai tradus ? Aproape de un an de zile am lucrat să-mi pun în ordine (adeseori tirindu-mă la masa de lucru) corespondența dintre mine (60 scrisori) și neuitata mea Letiție (100 scrisori) copiind-o într-un caet de peste 350 de pagini. Mai am de adăugat introducerea, note, lămuriri și indicele și, poate, o nouă transcriere pe curat.

Perpessicius — căruia i-am dat să citească această corespondență — are două păreri :

1) Se va publica (sic !) numai cîteva scrisori alese din ale Letiției, cu o introducere ;

2) Se va publica corespondența integral fiindcă alcătuiește un capitol din istoria literaturii noastre. Un capitol, poate e prea mult zis. Pentru că interesează istoria literară !

Parcă și dînsul înclină pentru a doua părere.

O prietenă și admiratoare de demult a început să bată la mașină corespondența pe care am primit-o de 40 de ani de la prietenii, scriitorii, admiratori, invitații la inaugurări, festivități etc. Ce lume se ridică din mormînt și ce agitată e viața unui scriitor ! Scrisorile a-cestea au stat 40 de ani închise, așa că și pentru mine sunt inedite ; poți să-ți închipuești surpriza sau emoțiunea, citindu-le acum.

Fiecare scriitor alcătuiește un caet. De la unii am numai o scrisoare, coperta deci și o foaie, două, cuprinzînd textul scrisorii, dar am caete cu 5—6 scrisori, cu 10, pînă la 50 scrisori : Nanu, Perpessicius.

Pînă acum s-au alcătuit următoarele caete : N. I. Apostolescu, Bucuța, Bogdan Duică, Eftimiu, Dragoslav, Dragomirescu, Goldiș, Goga, Minulescu, Moldovanu, Dragoș Protopopescu, Rebreanu, E. Speranția, Mihail Sadoveanu, Vianu, Duiliu Zamfirescu.

Știu eu ? poate sunt 500 de scrisori sau mai mult. Originalul (sic !) le voi da Academiei Române.

Cu sănătatea o duc mizerabil. Fiara cu chip de om = femeia de serviciu = Floarea Popa, mă martirizează și mă tiranizează în fiecare zi prin 2, 3 scandaluri, prin insulte și prin amenințări. Cred că în primăvară mă voi adresa Justiției, dacă voi ajunge pînă atunci.

Nu mă uitați !
Sărutări de mîini D-nei,
D-tale, toată prietenia mea.

Al. T. Stamatiad

Au murit : Pictorul Șirato ; soții Torouțiu ; ea, astăzi ; el, a doua zi.

DESCOPERIREA printre manuscrisele barbiene a unor variante inedite ale creației lui poetice, intitulată Nietzsche (Sburătorul, anul I, nr. 38, 3 Ianuarie 1920, p. 271), ne-a îndemnat să insistăm în delimitarea influențelor operii marelui poet, filolog și filosof german, demolator de statui și precepte învechite, asupra literaturilor române, folosind expresia lui Al. Macedonski, acum demodată. Cîteva revelații ne-au stimulat să insistăm : I.L. Caragiale a fost cel care l-a impulsinat pe C. Rădulescu-Motru, proaspăt sosit de la studii în Germania, să scrie despre Fr. Nietzsche, în ziarul Epoca, la cumpăna anilor 1894—96, săptămîna de săptămîna vreme de trei luni. Se pare că ecoul scontat de cei doi entuziaști, redactor și autor, în rîndul publicului nostru cititor a fost pe măsura așteptărilor, întrucît după ce articolele au fost strinse ulterior între copertile unei cărți (Viața și tînosia lui Fr. Nietzsche, ed. I, 1897 ; ed. II, 1916 ; ed. III, 1921), au apărut și unele traduceri din opera magului : Așa vorbit-a Zarathustra (1901, 1915, 1916, 1918), Antieristul (1911, 1920), Supraomul (1911), Ditiirambe către Dionysos (1935), Sărbătoarea măgarilor (f.a.). Mai puține au fost traduceri de după al doilea război mondial : Poezii (1980) și Cazul Wagner (1983). Frecvența traducerilor din opera lui Fr. Nietzsche și lucrările selectate în acest sens nu ne pot da o imagine globală asupra influențelor ce le-ar fi avut el, atît de combătut în anii de dictatură comunistă, socotit ideolog al nazismului. (A se vedea, de exemplu, capitolele dedicate lui Fr. Nietzsche în ediția rusă a Istoriei Filosofiei /vol. I—5, 1958—1963/ ori cele două teze de doctorat trecute de Vasile Frățeanu /1974/ și Gabriela Colțescu /1975/ la Universitatea din București, care tratează învîlăuit creația filozofică nietzschiană și teoriile lui privind criza culturii). Nici contribuțiile dedicate cunoașterii vieții și operii lui Fr. Nietzsche, scrise de români, cum ar fi Ioan T. Dobrotă (Isus Cristos după Renan și Nietzsche, 1907), Silviu George (Nietzsche, 1937), George Uscătoscu (Nietzsche Dio, 1926), ori traduse în limba română și aparținînd lui St. Zweig (Nietzsche, 1934, din germană), și S.F. Oduve (Esența nietzschianismului, 1963, din rusă), nu ne-au convins.

Aceste lucrări, ca și cele datorate lui Tudor Vianu (Fr. Nietzsche și filosofia ca formă de viață, în vol. Idealul clasic al omului, 1934), sau Edgar Papu (cap. Nietzsche, din Istoria filosofiei moderne vol. III, 1938), au avut doar ecou de știmă. Într-o bibliografie destul de consistentă și conștiințioasă, la prima vedere, apărută acum aproape un sfert de veac, în S.U.A. (University of North Carolina. Studies in comparative literature. Number Forty-Five. International Nietzsche Bibliography, Revised and Expanded. Compiled and edited by Herbert W. Reichert, Karl Schlechta, Chapel Hill. The University of North Carolina Press, 1968), printre cele peste 4560 de lucrări dedicate lui Fr. Nietzsche de cercetători din 26 de țări, începînd cu cei din Bulgaria și terminînd cu alții din Vietnam, nici una dintre cele menționate de noi nu a fost citată, ci un articol nesemnificativ semnat O. Vuia (Ce-a adus nou Nietzsche ?, Revista Fundațiilor Regale, 8, 1941—42, p. 210—13) ! ?

În pofida acestei bio-bibliografii lacunare în limba română și a imaginii deformate despre cunoașterea și răspîndirea operii lui Fr. Nietzsche în România, nu același lucru se poate susține despre influența directă a creației nietzschieniene, prin intermediul direct german, asupra unor reprezentanți de frunte ai culturii române.

O primă influență o vom întîlni în modul de abordare a studiului filosofiei chiar la C. Rădulescu-Motru, care a fost convertit să integreze o parte dintre concepțiile nietzschieniene în nu mai puțin originala sa teorie Personalismul energetic (București, 1927).

În alte domenii ale umanismului românesc, influențele sînt multiple. Cele mai evidente se observă, printre alții, și nu numai la începutul creației lor, la Lucian Blaga și Ion Barbu.

În poezie, Lucian Blaga a fost înfrînt de vitalismul dionisiac de nuanță expresionistă, sentimentele lui căpătînd amprenta devorantă a lui Fr. Nietzsche între stihie și cosmos (Poemele luminii, 1919).

În filosofie, teoreticianul român a cuprins în unitatea stilistică a culturii, ca valoare fundamentală, după modelul nietzschienian, toate celelalte manifestări ale conștiinței creatoare, dedicîndu-i cîteva rînduri marelui filosof (Nietzsche, în Fenomenul original, 1925), în legătură cu metoda goetheană în filosofia culturii.

LA Ion Barbu, dionisiacul este prezent în creația parnasiană (Panteism, de ex.) în mod direct și, oarecum voalat, în cealaltă, care constituie opera de rezistență în literatura românească. Au fost și voci potrivnice. În momentul în care poetul a fost atras de „stratul băstinaș al unui anumit folclor, a cărui expresie caracteristică a fost Anton Pann” (E. Lovinescu. Istoria Literaturii Române contemporane, vol. III, 1981, p. 288), înspirația din Fr. Nietzsche a încetat. Cît privește menționarea poeziei emblematice Nietzsche, E. Lovinescu a păstrat o tăcere suspectă.

Ion Barbu cunoștea creația lui Fr. Nietzsche, însă prin intermediar românesc ori francez. În acei ani (1919—20), el nu stăpînea limba germană într-atît ca să facă lecturi filosofice sau să converseze. Nici mai tirziu nu a scris vreodată direct în limba lui Gauss și a lui Goethe. Memoriile sale de matematică erau traduse în limba germană de către soția sa, Gerda Barbilian.

Ion Barbu a fost atras, deopotrivă, de Descartes și de Fr. Nietzsche.

De Descartes, care a însușit o filosofie nouă cu elemente cugetate de el, Fr. Nietzsche se deosebește, totuși, nu atît prin apelul exclusiv la temele rațiunii proprii, cit prin verificarea fundamentelor ei rămase ca axiome. Și, ca altădată J.J. Rousseau, se opune dramatic veacului său : pînă în 1876, a crezut în cultură și genii ; pînă în 1881, în pozitivismul științei ; pînă la 1888, a devenit autorul noii filosofii. Viața și opera lui formoază un conglomerat ireductibil. „Filosoful doarește o trăire a momentului istoric prezent, va scrie Edgar Papu, în Istoria Filosofiei Moderne (vol. III, Perioada contemporană, București, 1938, p. 495), iar nu o întîmplătoare achiziție teoretică a datelor trecutului”. De aceea, răsune profund răscolitor în conștiința oamenilor. Dacă ne-am limita la cele citeva citate din controversatul Antiebrist (Încercare de refacere a tuturor valorilor). /Traducere de G. Botz-Rares, București, (f.a.)/: „omul este un sfîrșit” (p. 2) ; „Progresul nu-i decît o idee modernă, adică una falsă.” (p. 24) ; „Spiritul pur este minciună curată.” (p. 25) ; „Numesc creștinismul unica pacoste mare, singura mare stricăciune lăuntrică, unicul mare instinct al urii care găsește mijloc destul de veninos, destul de subteran, îndeajuns de mic — îl numesc unica și nemuritoare vestejire a omenirii”. (p. 108), ne-am explica de ce cugetarea lui complexă și indetermiabilă a atras diafan, ca o adevarată magie, pe toți marii creatori de universuri de conștiință.

Nietzsche

de ION BARBU

Războinic dur și aprig cuceritor de zări,
Ostaș abstract și aprig dărîmător...
Războinic dur și aspru cuceritor...
...și aprig cuceritor...
Să fi-ntrpreins asaltul temetelor portale,
Purtînd infrigurată mindria forței tale
Mai sus și mai departe spre noi evaluări :
5. Să fi străpuns penumbra letargică și ceața
Ce împleteau pe cuget un neguros Dedal
...pe norme un...
Ca, adîncind cu groază abisul numental,
Ca, răscolind cu...
În seara biruinții să-nțrezărești cum Vieața
Se-ntoaree somnoroasă, în ciclul ei steril.
Întoarce somnoroasă...
10. Pe veci prinsă-n rutina unei absurde arte...
Ca-n bilciuri saltimbancul unei...
/Robită piruetei/
Sub fard și mască, mimma unei...
Și, totuși, de-asupra rotirilor desarte,
Făuritor de sensuri, să te ridici viril ;
Și, beat de o credință activă și adîncă,
...de aderare activă...
Strop cald de năzuință în searbădul decor
Aplauze unice în...
/Ovația stingheră în.../
/Aplaudări stinghere în.../
/Stingheră aclamare în.../
15. Smulgînd ardorii tale cuvîntul creator,
Eternei reîntoarceri a Vieții să-i strigi :
Spre alba piruetă a Vieții să chemi :
Eternei reîntoarceri a Vieții să chemi :
„Încă !”

Din poezia Nietzsche, publicată alături, deosebim faptul că Ion Barbu, pe textul apărut în Sburătorul, în anul 1920, a meditat în alte rînduri. Mai întii, cu prilejul pregătirii volumului prezumtiv Ochian, în anul 1926—27, iar, a doua oară, cu ocazia redactării dactilogramei, între 1942—50, pe care hirtie se observă alte două rînduri de intervenții, ceea ce înseamnă că avem de a face în total cu patru variante, dintre care, cu cîteva excepții, cele din dactilogramă au fost prezentate de Romulus Vulpesco drept definitive în ediția sa din 1970 (Ion Barbu. Poezii. Ed. Albatros, p. 20). Unele intervenții sînt simple reformulări gramaticale : Se-ntoarce/întoarce (versul 9, în variantele din Sburătorul, manuscrisul Ochian, Dactilogramă 1 și 2). Altele, preferințe de ordin lexical : aprig/aspru (v. 1, în S. O. D 1+2), să strigi/să chemi (v. 16, în S. O. D 1+2). La varianta numită de noi D2, există la unul dintre versuri patru intervenții, dintre care trei au fost anulate.

Cele mai multe variante privesc însă sensurile versurilor. Astfel, de ex., cuvintele cuget-normă (v. 6, în S. O. D 1+2), adîncind/răscolind (S. O. D 1+2) și credință/aderare (v. 13, în S. O. D 1+2) nu pot fi considerate perechi sinonime. De asemenea, nu pot fi admise sinonime expresiile : războinic dur/ostaș abstract (v. 1, în S. O. D 1+2), pe veci prinsă-n rutina/ca-n bilciuri saltimbancul / Sub fard și mască, mimma (v. 10, în S. O. D 1+2) ș.a. La aceste ultime expresii, se mai adaugă o a patra — robită piruetei (D2) — anulată de poet, car regăsită parțial în ultimul vers în varianta din O, la o distanță de oca. două decenii.

Cu excepția explicării noilor sensuri oferite de cuvintele și expresiile variabilelor în discuție, datele enunțate de Serban Cioculescu (Ambiguitățile poeziei lui Ion Barbu, în România literară, XII, nr. 9, 1 martie 1979, p. 7, 8) și dezvoltate fericit de Ioana Em. Petrescu (Ion Barbu între Pytagora și Nietzsche, în Limbă și Literatură, nr. 1, 1988, p. 39—47), dar nu și varianta din Ochian, rămîn neschimbate.

În cele de față, noi nu ne-am propus decît introducerea în circuitul exegezel barbiene a unor noi și sesizabile modificări de text care lărgesc și, totodată, aprofundează sfera familiarizării lui cu universul dualist al artei (apollinico-dionisiac) propus de Nietzsche, care, în creația creatorului Jocului secund vor prinde alte dimensiuni și valențe duse pînă dincolo de descoperirea arhetipului din elementul comun, a fenomenului originar.

Poezia Nietzsche trebuie luată ca un omagiu și nicidecum ca ars poetica, asemenea altor testamente literare frecvente nu numai în epoca interbelică.

Mircea Coloșenco

S(burătorul)
O(chian) 2
D(dactilogramă) 1
D(dactilogramă) 2
S. O. D1, D2
S. O. D1, D2
S. O. D1, D2
S. O. D1, D2
S. O. D1
D2
S. D1, D2
O
S. O. D1, D2
S. O. D1
D2
S. D1
O
O
D2
S. O. D1, D2
S. O. D1, D2
S. O. D1
D2
S. O. D1
O
D2
S. O. D1, D2
S. D1
O
D2
S. O. D1 D2

Fotografie de Ion Cucu

Nina CASSIAN

Exodus

Mi-am părăsit pereții plini de singe, de singele meu
(a fost un teribil masacru)
acum zbor peste oraș
dar nu ca o mireasă alături de mirele ei violonist
ci ca un coșmar inaripat
cu o întreagă biografie de pene murdare.

Trebuia să fi plecat mai demult
înainte de a fi exterminată de singurătate
și de haoticele topoare ale tăietorilor de oameni,
ale vinătorilor de capete, trebuia –
dar cine știe-oare cât se poate îndura ?

Mereu așteptăm, așteptăm
și trece ziua, trece viața,
în oasele noastre își croiește canal caria neagră,
în ochii noștri se acrește laptele luminii,
limba ni se umflă ca o ciupercă bolborositoare.

Dar eu am părăsit acei pereți și acea casă a masacrului.
Eu acum sînt o zburătoare, o pasăre de coșmar –
fiecare o aude filfiind,
nimănui nu-i vine să creadă că sînt chiar eu
iar eu, oricum,

refuz să-mi declin identitatea.

Serviciul imigrației și al naturalizării

Nu am nici o șansă
deși port
ochelarii de protecție ai iubitelui meu.
(După cum se observă,
obiectele i-au supraviețuit :
jacheta vișinie cu desen luminos,
pălăria absurdă cumpărată pe Bd. Barbês,
mereu pierdutele și regăsitele mănuși...
desigur, Fotografiile... trei dintre ele
le port în permanență asupra mea –
cea în care mă strangulează surizind
iar eu, cu un zimbet fericit, mă las sirangulată,
cea în care, purtînd ochelarii pe care acum îi port eu,
mă privește ba cu dojană
ba cu binevoitoare ironie,
în sfîrșit, cea în care
nici nu mă sugrumă,
nici nu se uită la mine
ci doar se retrage politicos din lume...)

I.N.S.
nu e locul ideal
pentru a-ți plinge răposaii
dar nu mă pot stăpîni
și publicul se uită la mine
ca la o nenorocită...
ceea ce și sînt
dacă avem în vedere
pierderile mele toate,
de părinți, de pereche, de pajiște,
de pat împărțit,
de patimă împărțită...

Funcționarul nu se va lăsa convins de metaforele mele ;
aproape că doresc să mi se respingă
respectuoasa cerere de poezie,
pentru a fi din nou conformă cu destinul meu,
familiarizată cu porunca lui
(mereu mă turbură
și mă dezechilibrează speranța).

Cu ochelarii iubitelui meu
pe celebrul meu nas
– aștept, aștept,
de veacuri tot aștept
să mă judece FUNCȚIONARUL.

Cîntec popular

Brazii tineri și sănătoși
– români verzi ca brazii –
mă înconjură din toate părțile
ga antîndu-mi ființa națională
...decît că as muri.
Mi-ajunge această aventură
(străinătatea, singurătatea și dictatura
sînt la fel de active)
și, deci, aș cam muri
„sub umbre-breea
brazilor-lor,”
moartă di bată,
moartă di dor...

Turistul întrerupt

Au trecut anii de cînd
am traversat ca într-o stare de comă,
fără sens, fără gînd,
fără har, fără dor,
oceanul multicolor
și lumea policromă

plecînd spre niciunde –

(Tara Niciunde
il are pe N-are
pe Neîntrebare
pe Nurăspunde)

Acum
sînt numai Memorie.
Hainele îmi atîmă, ude și grele de memorie.
Am încălțări de nisip înghețat.
O perucă de gheață : colota memoriei.

Nimic nu tresare
în traversare.

La antipod

Faleză, întinderea de apă
în culori camascute și recunoscute :
verde de săpîrlă,
albastru vinat de balenă,
alb-gălbui de burtă de sturion...
iar dincolo e trecutul meu
trecutul, petrecutul,
dîncolo sînt mortii mei sfinți,
imbrășișările mele
pe trupuri de bărbați și părinți.

Satul „2 Mai” și cu mine

După decenii de dragoste împărțită,
în vara asta, satul pescăresc va rămîne fără mine,
cîțiva prieteni vor ciocni o votcă în amintirea mea.

Eu n-am cu cine ciocni în amintirea lor,
eu nu mă pot ciocni
decît de propria mea frunte, în oglindă,
cînd îmi spun cu multă tandrețe :
„Bună dimineata, hidoasa mea...”

Marea m-ar recunoaște
chiar așa, puțină de istorie cum sînt,
o evadată
care s-ar întoarce de bună voie
în închisoarea ei de pămînt.

Post festum

În lumină de pînă
în miros de soare
ritmată de picurarea din streasînă –
sînt, la prima vedere,
o ființă triumfătoare
iar, la a doua,
o bucată de carne tristă – hélas ! –
rămasă în farfurie coctită o lumî
după ce marele ospăț a trecut
și marii devoratori
consumă alt vinat.

Dialogul meu cu dictatura I

Și așa îmi ascut eu creioanele și scriu prostii
ca iepurașul din anecdota cea veche
pentru că, bineînțeles, lupul nu se teme de mine,
ce-i drept, nici eu de lup
decît că nu-i pot clinti măcar un fir din mustață
nici năravul nu i-l pot schimba
ba mă tem că i-l mai și agravez
datorită creioanelor mele atît de frumos ascuțite
și atît de suavelor mele prostii.

Dialogul meu cu dictatura II

O vocală curată
e dimineata maea,
latină pronunție
în murmurul timpului confuz.
Cu silabe raționale
încerc să limpezesc milul ocult
și violența promiscuă.

Protestul meu lingvistic
n-are putere.
Dușmanul e analfabet.

După revoluție

Am obosit.
Prea mult nesomn bintuit.
Prea mult suris pictat cu pensulă subțire.
I-am văzut la Oficiu.
Erau ei. Tot ei.
Aceleași trăsături de nezdruccinat.
Gheață și teroare.
Tineri și feroci.
Tot ei – stăpînii, tot eu – subalterna.
Eu, cea care n-am dreptul.
Eu, cea care n-am decît dreptate.
În geometria feței lor,
am recunoscut tot ce urăsc :
perpendiculara ghilotinei,
bisectoarea (tăierea în două a ființei),
obtuzunghiul,
triunghiurile asemenea
ale minciunii.

Și ăștia erau numai unii.

Refuz

Prea numeroase tăpșane.
Prea multe oi.
Dacă le număr, adorm.
Oamenii îmi surid și eu le surid,
îmi îngheață dinții de atîta suris.

Apa cu care mă spal se numește lacrimă de Dunăre.
Nu mă implic în drame străine.
Termenul de comparație
e între mine și mine.

Adaptare la mediu

Țărmuri stincoase.
solzi de case.
Nu mă rog în bisericile voastre.
Nu mîninc din mielul vostru.
Decît : mi-e prietenă intrucitva
capra bălaie
cu care, de trei ori pe zi,
discut iarbă, rumeg poezii,
și mi-e prieten intrucitva
blindul măgar
cu care piatra de mormint
și păcatele mi le car.

Loc bintuit

Poeziile mele fierb
în cazane, în oale, în ibrice,
miroase a poezie în toată casa
ca și cum ar fi toamnă,
ca și cum sufletul meu ar fi magiun
cleios, lucios, lunecos,
– noroioasă amintire de prună.

Tapițerie

Cu un picior în groapă
și cu celălalt pe tigrul impușcat
– așa mă văd,
răpusă și învingătoare,
în acest tablou de vinătoare.

Din cînd în cînd, istoria literaturii române

Trebuind, mereu și mereu,
să traversez („Marea trecere”)
să străbat, să mă strămut, să strănut
din strămoș în strămoș,
pînă la ultima spiță, speță, specie,
și, pe tot parcursul
să las inscripții, scrijelituri, zgirieturi în hirtie
(„cu unghiile dela mina stingă”)
trebuind să trec prin cărți
pline de meduze, de pești-suveici,
de sintaxe, de sintagme („intocma-dogma”)
și să mă pomenesc în tărîmul „Imposibilei întoarceri”
– e foarte extenuant, corosiv, repetitiv,
bătrîne Sisff.

Ortografia românească

INSTITUȚIE culturală, mărturie a stadiului superior de evoluție a unui popor, ORTOGRAFIA este, din perspectivă socială, un instrument destinat să servească o largă colectivitate prin organizarea modalității de comunicare prin scris.

Modul de alcătuire al acestui instrument depinde de particularitățile limbii a cărei reprezentare grafică o asigură, dar și de factori extralingvistici, istorici și culturali. Această multiplă condiționare și importanța acordată diferitelor ei componente — în aprecierea cărora elementul subiectiv are o mare pondere — explică diversitatea sistemelor ortografice, iar modificările operate asupra ortografiei sint, în mod firesc, reflexul schimbărilor lingvistice, culturale și istorice intervenite în evoluția unei societăți.

Istoria scrierii limbii române cu litere latine își află începuturile (făcând abstracție de unele încercări anterioare, sporadice și izolate) în strădania meritorie, pătrunsă de adinc patriotism, a reprezentanților Școlii Ardelene, la care s-au asociat curind oameni de cultură din Țara Românească și Moldova. Toate țările românești au participat la acest important act cultural și național și nu întâmplător introducerea oficială și obligatorie a grafiei latine în 1860 (nu 1869, cum a apărut din greșeală în nr. 13 al „României literare”, p. 93) urmează îndepărtatului actului istoric al unirii principalelor.

Evoluția ortografiei românești reprezintă un proces îndelungat în interiorul căruia putem distinge o etapă în care preocupările se concentrează asupra stabilirii alfabetului (propunerile au fost numeroase și variate), urmată de o altă, de precizare și organizare a normelor, caracterizată printr-o cernere a soluțiilor în vederea realizării unui sistem ortografic unic.

Soluțiile, diverse, formulate în cursul anilor se grupează în jurul a două atitudini fundamentale: opțiunea pentru o grafie evocatoare, cât mai apropiată de grafia originară latină, și cea fonetică, conform căreia scrierea redă realitatea limbii române. Deosebirile dintre sistemele propuse sint rezultatul ponderii pe care autorii o acordă acestor principii (cărora li se asociază adeseori, ca auxiliar, principiul morfologic).

Scrierea etimologică reprezenta, în viziunea Școlii Ardelene, un mijloc elocvent de a demonstra latinitatea limbii române, argument important în dovedirea originii romane a poporului român. Aplicarea acestui sistem de scriere a întâmpinat însă, încă de la început, mari dificultăți derivând, în primul rând, din diferențele existente între latină și contonutoarea sa. Apelul la unele semne diacritice, chiar în Elementa linguae dacoromane sive valachicae — mai numeroase în ediția din 1805 —, a reprezentat o primă concesie făcută fonetismului. Evoluția ulterioară a schimbat treptat raportul în favoarea acestuia din urmă atât în ce privește inventarul de semne grafice, cât și ortografia în ansamblul său. Alfabeta românească actuală cuprinde, alături de litere latine având o valoare analogă celei originare, un număr de semne grafice notând sunetele specifice limbii române: aceste semne rezultă din asocierea unor litere simple cu anumite semne diacritice (ă, ș, ț etc.) sau din condiționarea valorii lor fonice prin gruparea în

care apar — comp. c + a, o, u și c + e, i sau ch + e, i)

Diferitele remanieri la care a fost supusă ortografia românească în cursul ultimului secol s-au făcut în general în sensul unor exigențe ținând pasul cu progresul științific: (a) asigurarea concordanței cu realitatea (și evoluția) limbii și (b) coerența și simplitatea sistemului de reguli reprezentând ortografia. Opțiunea pentru principiul fonetic — „scriem cum pronunțăm (literar)” — are în vedere caracterul mai evident intuitiv al acestui principiu.

Soluțiile ortografice nu au, nu pot avea, deci destul de rar, caracter general. Frecvența excepțiilor, situațiile ambigue în raport cu condițiile stabile de normă, variațiile existente în limbă fac ca regulile ortografice să fie vulnerabile, deci discutabile, cu atât mai mult: cu cât la dificultățile obiective se adaugă adeseori cele subiective — deprinderile, preferințele și convingerile (sau prejudecățile) personale. În aceste condiții, criticile aduse ortografiei și propunerile de modificare fac parte din natura lucrurilor.

Nu a făcut excepție nici ortografia introdusă în 1953 (1965). În deceniile care ne despart de această ultimă reformă nu au lipsit lămuririle de atitudine venind ca îndreptățire și competență, întemeiate pe considerații științifice, dar și afective. Tiparite în publicații de specialitate sau adresându-se unui public larg, ele alcătuiesc o aprecieabilă „bibliografie”. Unele dintre sugestiile astfel formulate au dus la modificări de detaliu consemnate în lucrările ortografice oficiale. De la un moment dat, respingerea unor norme s-a manifestat, în unele publicații, la unii autori, practic prin utilizarea literei ă, a formelor sunt, suntem, filosof etc.

Ceea ce caracterizează momentul actual este faptul că propunerea de remanieri pornește de la forumul academic suprem. Normele repuse în discuție au în vedere grafii ca cele menționate anterior (dar și altele), reprezentând situații destul de eterogene.

Astfel, extinderea utilizării literei ă, care ar reprezenta o normă de largă aplicabilitate, nu are temei în realitatea lingvistică actuală (care nu cunoaște decât un unic sunet /j/, nici în etimologie (sunetul unic notat, conform normei din 1932, prin ă provine și din alte vocale latine decât /a/ — comp. frâu: lat. frenum, vână: lat. vena, frânghie: lat. frimbria, rade: lat. ridere etc. — sau face parte din cuvinte nelatinesc cum sint gând, mândru ș.a.), iar după reintroducerea g-urilor de tipul român, încercate de implicații istorice, culturale și politice, folosirea și în alte situații își pierde și conotația simbolică. De altfel, la nivelul actual al cunoștințelor lingvistice și istorice romanitatea limbii române este amplu recunoscută și se poate dispensa de mărturia literei ă.

În mod diferit, și mai complicat, se pune problema normelor de scriere corectă a unora dintre formele de prezent indicativ al verbului a fi. În cazul celor două serii de forme în discuție — sint, sintem, sinteți și sunt, suntem, sunteți —, nu mai avem a face cu o convenție la nivelul strict ortografic, căci ele coexistă în limbă, cel puțin de la un moment dat, atât ca grafie cit și ca pronunțare.

Singurele atestate în cele mai vechi texte românești și constant predominante până astăzi în vorbirea populară, formele sint etc. aparțin fondului moștenit al limbii.

Casa Bolintineanu, str. Negustori 16

Seria sunt etc., cu o folosire mult mai restrânsă în timp și din punct de vedere social (atestată sporadic începând cu sfârșitul sec. al XVIII-lea, ea devine frecventă ulterior în scrierea (și vorbirea) unora dintre știitorii de carte), a fost explicată prin influența formei grafice etimologice asupra pronunțării: notind inițial forma fonetică /sint/, unică folosită, această grafie a putut fi citită și /sunt/, pronunțare care s-a impus de la un moment dat în varianta literară a limbii, pătrunzând apoi sporadic, cum o dovedesc cercetările dialectale, și în vorbirea satelor. Deși rezultat, s-ar părea, al unei duble erori de interpretare: (1) grafia latinizantă sunt se întemeie pe explicarea formei românești /sint/ prin lat. sunt, greu de acceptat; având în vedere legile evoluției fonetice de la latină la română, (2) lectura eronată /sunt/ — în loc de sint — derivă din neglijaarea valorii multiple, în ortografia etimologică, a literei u (care nota vocala /u/ în situații ca urs, umăr ș.a., dar avea valoarea /i/ în sunt), variantele ortografice și fonetice sunt, suntem reprezenta în momentul reformei din 1953, norma literară a limbii române. (Pentru unele categorii de vorbitori aceste forme erau unicele cunoscute și folosite).

Deciză din 1953 a optat pentru formele etimologice și populare, care aveau, în mod evident, o răspândire socială mai largă și o întemeiere istorică mai solidă, decizie discutabilă însă dacă avem în vedere că ideea centrală a acelei reforme ortografice era „scrierea redă pronunțarea literară”. După 1953, pronunțarea /sint/, corespunzătoare grafiei recomandate, a devenit normă ortoepică și a intrat în deprinderea generațiilor mai tinere (s-ar părea destul de ușor), așa încât e dificil de afirmat că variantele de pronunțare din seria /sunt/ mai sint predominante în pronunțarea actuală a variantei literare a limbii.

FIE și numai din perspectiva acestor exemple, se poate constata că problemele ortografiei se rezolvă, cel puțin în unele cazuri, mai complicate decât par, chiar atunci când discuția se menține la nivelul argumentației obiective, întemeiate pe faptul lingvistic, actual și istoric. Inter-

venția în discuție a motivărilor extralingvistice, mai ales a celor „sentimentale”, accentuează dificultățile. Afectivitatea nu este — cum se știe — în general un sfetnic bun, ceea ce este mai evident în situațiile a căror rezolvare presupune o abordare rațională. Iar deciziile ortografice tind tot mai mult către științifice și raționale. În această perspectivă, ORTOGRAFIA — convenție culturală și instrument al comunicării — aspiră la coerență și simplitate. (Argumentul simplității nu are nimic jignitor, nu implică subestimarea inteligenței, nici a indivizilor, nici a popoarelor. În acest caz, ca în altele, simplitatea are în vedere economia de efort și de timp.)

Obiectivarea în problemele ortografiei pare însă special de dificilă: diversele reforme și schimbări ortografice au antrenat, de obicei, polemici aprinse.

Un exemplu, foarte apropiat în timp, care poate fi invocat pentru a pune în evidență marea probabilitate a fenomenului, ne oferă discuțiile recente, provocate în Franța, de propunerea unor „rectificări” ortografice. Așa, de pildă, în legătură cu una dintre rectificări — renunțarea la accentul circumflex în cazul literelor u și l, — s-a adus obiecția că „desfigurează sufletul cuvintului”, căci în huite accentul „sugerează scoica stridiei”, iar în cazul lui voule, omitearea circumflexului ar face ca „bolta să-și piardă ogiva”. Argumente sugestive, chiar poetice, dar „debile”, dacă nu sint asociate cu altele mai substanțiale. (Personal prefer și cultiv atitudinea obiectivă în discuția științifică. Ca atare, am fost dezamăgită să constat că domnul Victor Iancu atribuie, în „Română literară”, nr. 16, 1991, p. 8/3, „motive sentimentale” prezentării mele publicate în nr. 13/1991 al revistei. Totodată pentu a acuratețea informației, trebuie precizat că, deși formația mea profesională a avut mult de profitat de pe urma ocaziilor de a lucra cu profesorul și savantul Al. Graur, acestea au fost colaborări de scurtă durată, prea modeste pentru a mă situa între „discipoli”).

Valeria Guțu Romalo

PREPELEAC TREI!

O copilă-n iie intră în chilie

DEOCAMDATA țigani nu mai au probleme, avind de toate: cai, boi, berbeci, cămile, făine, orez, peste, zahăr și piine, multă piine... Marfa dosită, tot ce găseră în tabără părăsită de turci în grabă. Pradă norocoasă. Se poate cistiga așadar și fără luptă, fără a da piept cu dușmanul. Și cât tremuraseră, și cât se rugaseră de Vlad Vodă să le dea bucate, pe care acesta le dădea cu țirita, în schimb cerindu-le să-și lase oasele pe cimpul de bătălie. Acasă la ei ajunși, eroii noștri se puseră pe mincat. Mincară așa la rind zile și zile, în toată epopeea lor ne mai auzindu-se nici un vaiet, nici o cirteală, decât cum le trozneau, sub cerul verii, fălcile... Orice autor din lume, văzind cum lincezesc personajele sale, datorită unei cauze atât de firești, desi deoc onorabilă, le lasă în plata Domnului, și trece la altele. E tocmai ceea ce observă și subliniază însuși Mitru Perea când spune: „Poetul curmă aici povestea cu Țigani și începe a spune de Săta-na, ce a făcut el după ce s-a trezit din palma (palmcle) lui Sint-Mihai”.

BIRUIT, hăituit de comandantul legiunilor îngeresti, — arhanghelul Mihail, — Mai Marele Intunericului are o idee ne bună ce nu poate incolți decât în cea mai acunsă și nedetectabilă cută a imaginației infernale (egalată doar de cei mai buni autori). El trece, ca să spunem așa la războiul psihologic:

După ce el din aspra căzută
Abea se trezește și se scoală
Acum gindul de război își mută,
Ruşinindu-l nebuna lui fală,
S-un cuget ciudat îi vine în fire.
Ca să se ascunză într-o mănăstire...

El ia chipul unei copilite rătăcite și se prezintă la poarta mănăstirii... O mică dispută se iscă la subsol. Idioteanul, conformist ca totdeauna, se miră de un asemenea demers epic. Onochefalos se arată mai înțelegător: prin chilii Satana de mult aruncase sămintă vrajbei, fătarniciei și a altor păcate lumești, Simplitianul exclamă, pragmatic: „Dar ce mare înțeles trebuie aici, doi ochi s-o minte”. Idioteanul nu-si mai revine, tinind-o pe a lui: „Caută frat, răutatea diavolească! Cum a gindit să meargă Satana într-un loc așa sfânt?” Onochefalos se întreabă nedumerit cum de nu-si făcuse portarul cruce mai întâi, ceea ce ar fi rezolvat pe loc situația... Se simte în această dispută, prefăcută ceva din întăritarea unor bărbați înaintea unei iminente aventuri amoroase la care ei, din diverse motive și mai ales din cauza unor principii sănătoase, însă păguboase, nu le este dat să participe.

Da ce zice copilă?... Ea îi zice portarului (fascinat, — de unde să-și mai facă el cruce?) că turcii tăbăriseră și-i omoriseră părinții, frații, surorile, că rămăsese singurică pe lume, că fugise în lume răbdind de foame și de

sete și tot rătăcind ea astfel prin pădure, ajunsese la aceste ziduri sure... Că ea vrea să scape de păgini, să n-o ia roabă, să-și piardă curăție și viață, ah jalnică soartă scribeată!

INTRU și eu și mă amestec printre pedanții de la subsol și zic: aici poetul, negăsind o altă rimă la viață, a scris scribeată, cind toată lumea spune scriboasă, și uite cum nevoia sa poeticească făcu să găsească o vorbă at de nimerită și cum această licență descoperi în scriba curentă o nuanță ce nouă ne lipsea, intrucit scribeată, desi spus mai în joacă, sună parcă mai tăios, — e cum am zice, azi, azi-dimineață mi-a picat în mină o gazetă tare scribeată... Vere dar asta de unde mai răsări, — mor-măie Simplitianul — că pină acu nu-l mai auzii? Mitru Perea: „Ei, mai sunt și din ăstia care își viră nasul unde nu le fierbe oala, lasă-l, să nu zică pă urmă că tot noi ținem cuvintul...”

Copila, la poartă, plinge, cerșește milă:

Cu lacrimi d-aceste mineinoase
Zicea suspinind, iar monahul
Portar privind la dinsa-și uitase
Metanle, ceasurile și condacul
Căuta la părul slobozit pe spate
Și la sinul gol pe jumătate...

Egumenul Gherontie, anunțat, ...

Porunci să i-o aducă înainte,
Zicind că măcar este fată,
Totuși cîin la întimplări de aceste
Sloboade să intre în chilii neveste.

Bătrînul egumen o ia pe copilă și o ascunde într-o chilie mai izolată să n-o simtă frații călugări. Precuție zadar-nică. Si-apoi Satan și dăduse drumul, noaptea, la ai săi incubi și sucubl. Călugării se perpelesc în asprul lor aster-

nut, — copila li se arată în vis în fel și fel de chipuri imblîndu-i cu farmecele ei. Gorgonie, cel mai chinut, nu mai rezistă. Invitat fiind curind să secolă și să duce după cea fecioară, ea merge înainte numai în iie, el după dinsa pină la chilie... Tot bijind pe intuneric, Gorgonie nimereste pe un pat, iar supt toale pipăind dete de viu și moale (avea de toate, și două pistoale, vorba lui Arghezi)... Moment în care părintele Desidemonescu nu se mai poate stăpini și exclamă: alcătuitorul acestor stihuri (fără perdea) nu poate fi decât vreun calvin! Onochefalos, tolerant cum e, spune: „Dacă așa s-a întâmplat și așa a aflat scris! Apoi ce este el de vină?” (autorul). Celălalt părinte, Evlavios, se întreabă cum de nu-si făcuse cruce călugărul, cunoscător al căilor de care se folosește Satana pentru a ne face să cădem în ispită. Muștrul ot Puntureni, un laic, om de viață, îl contrazice pe antevorbitor: „Si cum putea el să facă cruce văzind o fecioară frumoasă, căci obiceiul este să face de lucruri urite și infricoșate. Eu cred că și părintele Evlavios si-ar fi uitat de cruce.” Punct de vedere sincer și ade-vărat.

Dind de acel ceva „viu și moale”, Gorgonie aude înspre chilie un tropot... Dacă mai e maestru în ceva, Diavolul e în orisice fel de intreruperi, în suspans vasăzică... Gorgonie strigă cine e!? în culmea întăritării: era chelarul Gherman, atras si el: si după el vine Varlam: iese cu bătaie: si mai vin pe rind Stefan, Iosofat, Nichita, ne toți unul după altul aducindu-i ispită. Se băteau între ei muțeste, după cum zice Micromegas, fără să se strige pe nume, ca să nu se recunoască. Rindul viitor vom afla urmarea acestui fragment, poftim!, sexy.

Constantin Țoiu

Politica scriitorilor

REDACTORUL ȘEF al României Literare (G. Dimisianu) anunță, cu două numere în urmă, că, oricărui și oricărui răspunde cu, nu va continua polemica pe care, în fapt, el o provocase printr-o interpretare abuzivă și absurdă a opțiunii mele pentru normalizarea literaturii. N-o continuă, adevărat, dar, ca să nu rămână fără replică, transmite torța polemicii subalternului său, Alex. Ștefănescu. Acesta, zeles față de șeful său, publică în ultimul număr al revistei (23 mai a.c.) un articol deosebit de violent și insultător la adresa mea și a altor scriitori. Acuzăția — exprimată acum în termeni expliciti — este că, apărând ideea de normalizare a literaturii, apărăm în chip fatal politica guvernului. Cum? Simplitate: puterea actuală are tot interesul ca scriitorii să facă literatură, nu politică... Și, dacă eu vin și spun că o revistă de literatură trebuie să publice, în primul rând texte literare și comentarii critice, nu fac, bineînțeles, decât să sprijin politica puterii asasină...

Acesta era, pe scurt, raționamentul lui G. Dimisianu, aceasta este și dialectica subalternului său, Alex. Ștefănescu. Plus zelul de care am pomenit și obraznicia lui... Oprește fraza aici. N-am niciun chef să polemizez cu dl. Alex. Ștefănescu și n-aș fi scris articolul de față dacă el n-ar fi apărut în revista la care public de aproape 25 de ani și dacă în însemnările sale n-aș fi descoperit citeva propoziții care exprimă o mentalitate (să nu zic o șmecherie) răspindită în presa de azi. Înainte de a vorbi despre ea, amintesc cititorilor mei că acela care a lansat la începutul anului 1990, în România literară, ideea întoarcerii la normalitate este N. Manolescu, directorul revistei. El era de părere — și i-am dat dreptate — că revistele literare trebuie să facă literatură. G. Dimisianu și, evident, subalternul său, Alex. Ștefănescu, ar trebui să-l citeze în acest caz pe N. Manolescu în grupa scriitorilor indezirabili. N-o fac, se înțelege, dimpotrivă, directorul revistei este trecut pe lista celor buni (printre ei se află și ministrul și un subsecretar de stat; aceștia nu fac, evident, politica guvernului; politica guvernului o fac eu și Valeriu Cristea atunci când ne luăm libertatea de a nu fi de acord, privitor la relația dintre politică și literatură, cu G. Dimisianu și Alex. Ștefănescu!).

LIMBA ROMÂNĂ

„Ce e mic și mititel...?”

CE E MIC și mititel / Și-ngrădește frumusețea? — întreabă o ghicitoare, iar răspunsul călă să fie, bineînțeles, ACUL, privit însă nu numai ca o minusculă unealtă foarte utilă, ci și ca una în stare să intruchipeze obiecte care să ne bucure ochii, căci el „ingrădește frumusețea”, deci „coase cu meșteșug”, „brodează”, „impistrează”. Să nu irosim prilejul de a sublinia, în treacăt, că repetiția prin diminutivare (mic și mititel) este un procedeu popular de redare a superlativului („foarte mic”), cu observația că tocmai cu ajutorul lui exprimă Eminescu „singurătatea” ideală a cuplului de îndrăgostiți: „Pe genunchii mei ședeau, / Vom fi singuri-singurei, / Iar în păr înfiorat / Or să-ți cadă flori de tei” (Dorința).

Ac se rânduiește printre cele mai scurte substantive românești, având o singură silabă, alcătuită, la rindul ei, din doar două sunete. Ca volum fonetic, ac e mărunțel cit un pronume (eu, tu, el, ea) și pipernicit cit o prepoziție (cu, de, în) sau o conjuncție (că, și). Etimonul latin, *acus*, a rezistat la noi pentru că româna — în comparație cu franceza, de pildă — alterează consoanțele latinești într-o măsură mai mică. În limbile unde acțiunea erozivă a legilor fonetice este foarte pronunțată — dar, uneori, și în română — se păstrează, de preferință, derivatele diminutive din latină, care, fiind „întărite” cu sufixe, devin mai rezistente. Astfel, fr. *aiguille* „ac” nu provine din lat. *acus*, ci

Astfel de împărțiri în albi și negri, buni și răi sînt aberante și primejdioase cînd este vorba de literatură. Le-aș fi trecut sub tăcere, cum am făcut de atîtea ori, dacă, repet, n-aș fi observat în articolul lui Alex. Ștefănescu o mică șmecherie populistă formulată într-o retorică a elitismului. Ce zice dl. Alex. Ștefănescu? El apără, mai întîi, dreptul scriitorului român de azi de a face politică. Apărare inutilă. Nimeni nu i l-a contestat. Dl. Alex. Ștefănescu se opintește, cu trupul său voinic, să spargă uși larg deschise. Urmărind frazele lui spumegătoare, îți vine să-l trimiți la T. Maiorescu: „nu-i în chestie”. Nu-i, cu adevărat, „în chestie” problema dacă scriitorul român trebuie să facă sau nu politică, „în chestie” este altceva și anume că Uniunea Scriitorilor nu are atîția bani încît să finanțeze atîtea reviste cite opinii au cei 2.000 de membri ai săi. Și, apoi, nu este normal ca o revistă de literatură să fie interesată, în primul rînd (s.n.), de soarta literaturii? Interzic eu, prin această, dreptul scriitorului de a face politică? Nicidecum, scriitorul român, ca orice cetățean, are tot dreptul să-și expună opiniile sale, să facă politică militantă sau politică în stil contemplativ. Sînt 2.000 de publicații care-l așteaptă... Sînt, apoi, atît de filozof încît să-mi dau seama că, în circumstanțele de azi, o revistă literară nu poate rămîne izolată în sfera pură a literaturii. Chestiunea este însă ca, în esență, o revistă literară să nu abandoneze spiritul critic, iar scriitorul român să nu uite — sînt nevoit să repet (spre disperarea, probabil, a criticilor G. Dimisianu și Alex. Ștefănescu) — că nici o circumstanță nu justifică absența operelor fundamentale într-o epocă. O națiune supraviețuiește prin ele...

Ce-i atît de aberant în această idee?! Ce trădare săvîrșesc eu, critic literar, cînd amintesc contemporanilor mei că, făcînd politică pe care vor s-o facă, să nu ignore vocația lor esențială?! Dl. G. Dimisianu și subalternul său, dl. Alex. Ștefănescu, cred însă altceva, mă suspectează de trădare în chiar revista în care public alături de ei, mă trec pe lista neagră și mă denunță, așa cum face explicit Alex. Ștefănescu, că sînt împotriva democrației autentice. Aceea care combate, cum zice — cu o metaforă rurală și proletcultistă — G. Dimisianu, „țarul apolitismului”. Mă gîndesc, acum cînd scriu acest articol, că un spirit cu adevărat democratic ar trebui să aibă mai multă toleranță chiar și față de cei care vor să trăiască în „țarul apolitismului”. De ce nu? L-a condamnat cineva pe Valeriu care s-a ferit toată viața de politică și a scris o vorbă teribilă despre politică (știința care te împiedică să te ocupi de treburile importante)?... Vine însă dl. G. Dimisianu proaspăt convertit la regalism („singura soluție este monarhia” scrie el în „Amfiteatrul”) și zice că nu, apolitismul este, azi, suspect, este chiar o trădare, cine vrea normalizarea literaturii susține, pe față sau în ascuns, neocomunismul, puterea criminală, guvernul asasin, întoarcerea totalitarismului... Și, uite, așa leptăm noi pentru „veritabila democrație” cu idei și mentalități care mie, unuia, îmi amintesc de intoleranța proletcultistă...

Revin, cu aceasta, la mentalitatea (șmecherie) ce poate fi desprinsă din articolul

lui Alex. Ștefănescu. Îmi vine să cred că articolul a fost, în fapt, scris pentru a apăra această idee, scumpă autorului din moment ce, la o distanță de o lună sau două, o repetă. Este vorba de atitudinea ante-revoluționară și post-revoluționară a scriitorului român. Care este punctul de vedere al autorului? Iată-l: „în sfîrșit, nu trebuie uitat faptul că, mai important decît ce a făcut un scriitor, este ce face acum” (s. Al. Ș.). Deci asta este, despre acest fapt este vorba. Despre faptul că „populația României în general este lipsită de competență politică” și despre competența și atitudinea de acum a scriitorului, Dl. Alex. Ștefănescu are toate motivele să susțină această idee. Este, ca să zic așa, o pledoarie pro domo. Mă mir numai că directorul revistei, N. Manolescu, nu i-a atras atenția colaboratorului său că, punînd astfel chestiunea, intră într-o zonă delicată. Să explic despre ce este vorba. Dl. Alex. Ștefănescu, care nu ezită să ne pună (pe mine și pe Valeriu Cristea) într-o serie neagră și să vituperaze pe scriitorii care au avut o întrevvedere „secretă” cu Președintele țării („mulți dintre ei foști membri ai C.C. ai P.C.R. și susținători zeloși ai lui Nicolae Ceaușescu”), Al. Ș., zice, uită că n-a fost nici el ușă de biserică în această privință. Căutînd zilele trecute prin hîrtiile mele, am dat întîmplător peste un număr din România literară din (atenție!) 14 decembrie 1989... Pe cine credeți că vîd eu în pagina a treia, exact în locul în care dl. Alex. Ștefănescu vorbește azi, întristat, de lipsa de competență politică a majorității populației României și demasează pe agenții F.S.N.-ului în cultură? Pe Alex. Ștefănescu, bineînțeles. El apără, aici, cu aceeași retorică, „una din ma-

rile ideii cuprinse în documentele adoptate de Congresul al XIV-lea al P.C.R.” și citează, se înțelege, pe „tovarășul Nicolae Ceaușescu”, și avertizează, în finalul paragrafului, că această frază (fraza, în paranteză fie zis, este o lozincă de o stupefiantă banalitate!), „se cuvine să devină un memento pentru toți promotorii viciei spirituale din România”...

Asta scrie dl. Alex. Ștefănescu în ziua de 14 dec. 1989. Altfel scrie el în mai 1991. Și nu are el dreptate, în aceste condiții, să spună că „mai important decît ce a făcut un scriitor [în trecut], este ce face acum”? Are, desigur, cum să nu aibă?! Este și foarte comod, este chiar profitabil. Cine gîndește așa nu mai are crize de conștiință. Rezolvă rapid problema culpabilității și a purificării morale... Dl. Alex. Ștefănescu nu pare, oricum, a trece printr-o criză morală. El s-a decis repede să schimbe macazul. Este pregătit acum să lumineze populația României „lipsită în general de competență politică”. Mă gîndesc numai ce cred (ce pot crede) despre el vechii lui cititori, accia care-l urmăreau prin anii '80 articolele din România liberă, acolo unde dl. Al. Ștefănescu scria, în vervă, despre noua geografie spirituală a patriei, dînd copios citate din Geniul Carpaților și mondiala lui soție...

Sînt, în genere, un om tolerant, și militez, în continuare, pentru o nouă îngăduință între oamenii care au trecut împreună printr-o mare suferință colectivă. Nu sînt însă intr-atît de tolerant încît să accept intoleranța și oportunismul celor care mistifică totul și se rătoiesc la mine în numele democrației.

Casa Perpessicius, str. Eminescu 122

nostru. De bună seamă că, fiind vorba de un obiect mărunț și, în aparență, becnic, diminutivul *acșor* nu poate avea decît valoare afectivă. Îl aflăm, întrebunțat cu intenție ironică, în aceeași povestire a lui Creangă: „— Măsură-ți vorbele, băiete! Auzi, soră nicovală, cum ne ride acșorul?”. Această replică îi aparține „barosului”. În treacăt fie spus, nu la fel de străvezie e dependența, față de „figănis-mul” *baros*, a lui... *barosan*, derivat din cel dintîi cu sufixul, augmentativ și, deopotrivă, depreciativ, *-an*.

Deci relația dintre *acșor* și ac este evidentă pentru oricine, în alte cazuri, din pricina diferite, membrii „familiei” s-au răzlețit, iar sericina reconstituirii ei îi revine analizei lingvistice vortice. Oricum, citeva derivate — mostenite sau imprumutate — sînt reductibile, în ultimă analiză, la rădăcina latinească *AC-*, exprimînd ideea de „întepare”, „ascuțire”, „virf ascuțit”, „subțirime”. Astfel, *ac*, *acru*, *ață*, *cuțit* — toate cuvinte foarte vechi — se întîmpină și se regăsesc, în preajma aceleiași vetre, cu neologismele *eghilet*, despre care a mai fost vorba, cu *acerb*, *acut*, *acuitate*. Mai curioasă poate părea, dar numai la prima vedere, apartenența la aceeași „familie” a franțuzismului *agasa* (*agacer*) „a irita”. Sensul nu creează nici o dificultate, iar pentru formă, specialiștii admit un verb latinesc reconstruit *adaciare, derivat din *acies* „virf”, „ascuțit”.

Acul fiind inzebrat cu însuși frapante, cuvîntul care îl denumește învederează disponibilități de a crea imagini, iar scriitorii noștri de seamă n-au pregetat să le actualizeze. Astfel, în poemul *Tablele legii*, din ciclul *Corăbii eu cenușă*, Lucian Blaga denumește „fulgerul” cu imbinarea metaforică *acul de foc*: „cu inima ta, ca o limbă de clopot, / Și-vei să-nfrunți orice

nor / ce-n căutare de ținte pe sus rătăcind — își împlintă / acul de foc în biserică”. Iată, acum, un cîmpei din *Impărația apelor* a lui Mihail Sadoveanu, ilustrînd intervenția creatoare a scriitorului asupra cuvintelor celor mai „banale”, din fondul statornic al vocabularului: „Era în preajma unui mare eveniment: pescuit la Nada Florilor, în locuri tainice, pe care puțini oameni de pe pămînt le cunosc. [...] M-am întins turburat pe culcușul meu, lîngă verigile de alun. Am încercat pînă într-un tîrziu să adorm, însă simțeam în pleoape acele stelelor”. Folosit figurativ, substantivul *acele* densifică și nănzărează în chip fericit expresia proprie, foarte analitică, ce ar fi sunat: „razele subțiri și pătrunzătoare ale stelelor”. Să nu pierdem din vedere nici amănuntul că imbinarea celor două forme flexionare, desfășurată, fiecare, pe cite trei silabe, cu accentul pe cea dintîi, îngăduie închegarea ritmică a finalului de frază într-o „clausulă” de doi dactili: *ăcele stelelor*.

Metafora iscusită atît de firesc de Sadoveanu ne trimite gîndul la o strofă a lui Tudor Arghezi din poemul *Melancolie*: „Am luat ceasul de-nțîlnire / Cînd se turbură-n fund lacul / Și-n perdeaua lui subțire / Își petrece steaua acul”. Alcătuirea sintactică este diferită, dar materialul lexical, termenii construcțiilor poetice sînt aceeași: *steaua*, *acul*. Desigur, la Arghezi se înfiripă încă o ecuație metaforică, aceea dintre *perdea* și *suprafața lină a apei*. Dar, dincolo de atare amănunte, întîmpinarea dintre Rapsodul Țării-de-Sus a Moldovei și Vracul „cel mult meșteșugăret” ne prilejuiește o bucurie ciudată, de parcă ni s-ar intruchipa, tocmai cînd nu ne mai așteptam, o veche rivnă.

G. I. Tohăneanu

Structura cristalului

„C E să facă un bărbat normal cu o femeie (cu femeia lui, a visurilor lui, a vieții lui) decît dragoste și filosofie?": această întrebare a lui Alexandru Paleologu poate să fi stat foarte bine la originea primelor două eseuri din frumoasa carte a Martei Petreu intitulată **Teze neterminate** (Cartea Românească): acela care aplică la literatură conceptul hegelian de **recunoaștere** și acela despre Marin Preda. Amindouă eseurile sînt în spiritul **Fragmentelor dintr-un discurs îndrăgostit**, cu deosebirea că nu există în ele nimic din intruziunea autobiografică, din predispoziția către confesiune de la Roland Barthes. Marta Petreu se mărginește să comenteze cărțile altora. Ea însăși nu intră niciodată în scenă. Nu este nici o clipă și autor și personaj. Condiția autorului i se pare suficientă, pînă și în secțiunea finală a cărții ei, de la care cartea toată își imprumută titlul, în care fragmentarismul și hazardul lecturilor ar fi permis (nu ar fi stimulat) o mai mare libertate de miscare personală. Singura dată cînd textul înscris pe pagină ar putea fi citit nu doar tranzitiv, ci și reflexiv, este în paragraful ultim. După ce a pus în relație **Cartea de nisip** a lui Borges și volumul de povești cu legături verzi al lui Malte Laurids Brigge, eroul biografic al lui Rilke, în care vede aceeași epifanie a infinitului într-un obiect finit, Marta Petreu încheie propria carte cu aceste considerații care ne trimit la titlul ei: „Nesfîrșirea volumelor este, deci, una a actului de a le percepe, de a le citi, de a le înțelege... Orice lectură vie e condamnată să fie mereu nedesăvîrșită. Atît ca act de creație, cit și ca recreare prin lectură, orice carte e, așadar, condamnată să rămînă de-a pururi neterminată”.

Această tranzitivitate netulburată, ca o oglindă pe care suflarea n-o aburește, se explică destul de lesne prin caracterul eseurilor Martei Petreu. Fără a vrea să le diminuez cu ceva meritul de perspicacitate și expresivitate — extraordinar! — le-aș numi **teziste**. În fond, titlul cărții mă îndreptățește o dată mai mult s-o fac, trecînd peste nuanța peiorativă pe care cuvîntul o capătă în folosința uzuală. Toate ilustrează un concept, o propoziție, o... teză generală, prin cazuri particulare. Punctul de plecare este și unul de autoritate. Deasupra fiecărui text literar (căci de ele este mai ales vorba) atîrnă, ca o sabie a lui Damokles, prestigiul unui celebru text anterior. În fiecare gest ori cuvînt ale personajelor sau autorilor se poate recunoaște un arhetip. Individualul e scaldat în lumina miturilor primordiale. Lectura pe care Marta Petreu ne-o propune este, în aceste condiții, una „retrogradă”, — ca un ceas ale cărui limbi se mișcă de-a-nădăratelea, spre un timp zero, absolut, — tezistă și culturală, lăsînd prea puțină șansă invenției, spontaneității și intîmplării. Comentînd, într-un eseu din aceeași secțiune finală a cărții ei, ceea ce numește cu o fericită formulă „antichitatea anticilor”, Marta Petreu observă că, dacă pentru europeanul modern, linia cea mai îndepărtată a orizontului istoric cognoscibil este antichitatea ei-nă, o linie care are proprietatea de a se îndepărta pe măsură ce încerci să te apropii de ea, pentru grecul din vechime, orizontul era mult mai precis. Diogene Laertios afirmă că Hefaiostos a trăit cu 48 863 de ani înainte de Alexandru Macedon, timp în care s-au petrecut 373 eclipse de soare și 832 de lună. „Să recunoaștem, scrie Marta Petreu, că aserțiunea netulburată a lui Laertios are darul de a ne trezi neîncrederea și stupearea, dar, totodată, încîntarea și simpatia”. Încîntarea și simpatia, desigur, unui cititor de felul pe care l-am indicat mai sus, în ochii cărui o parte din prestigiul modelelor provine din precizia identificării lor.

La nivelul cel mai de jos, mișcarea „retrogradă” a spiritului critic poate fi observată în eseurile despre Camus și Canetti. Iată ideea celui dintîi, concludiv exprimată: „Putem susține că autorul **Mitului lui Sisif** a preluat din **Cugetări** (Pensées de Pascal — n.n.) datele complete ale problemei, iar contribuția sa se limitează la a găsi un nume — **absurdul** — pentru sfîșierile puse în ecuație încă de Pascal”. Îți vine să te întrebi: asta e tot? Demonstrația autoterei — riguroasă ca un silogism — nu ne lasă nici o speranță. Scoțînd din pascaliana la misere credința în Dumnezeu, rămîne **absurdul** camusian. Atît

și nimic mai mult. Despre memoriile lui Canetti din **Limba salvată**, se spune că par „anume destinate să confirme tezele lui Freud cu privire la prima copilărie”. Sigur, și de data asta, argumentele sînt imbatabile, dar impresia de simplificare tezistă este prea puternică.

Cu mult mai subtile sînt eseuri precum acelea despre **recunoașterea** hegeliană și despre specificul eroticii din romanele lui Marin Preda. Conceptul hegelian din **Fenomenologia spiritului** este urmărit așa zicînd la lucru în romanele lui Holban și Camil Petrescu, în **Don Quijote** și **Anna Karenina**. Eseista îl consideră „genul proximal al multor relații interindividuale” și arată că, fie una din cele trei „acțiuni” pe care le pretinde „mișcarea recunoașterii” în concepția hegeliană, fie, mai rar, toate trei laolaltă, pot fi observate în psihologia concretă a unor personaje literare. Proza lui Holban, de pildă, poate fi considerată, în întregul ei, „drept o insolită ilustrare a primului segment al mișcării recunoașterii”, și anume acela în care „eu mă recunosc în celălalt”. Iată: „...Sandu nu se confruntă cu Ioana ori cu Irina, ci cu ideile și opiniile proprii despre iubitele sale. El își inventează de fiecare dată complet partenera și, astfel născocită și invadată de el, o înglobează, o absoarbe total și definitiv în sine însuși; or, acesta este chiar mecanismul alienării despre care vorbește Hegel. De aceea, travaliul analitic din proza lui Holban sugerează zbaterea neputincioasă-voluptuoasă a unei insecte imobilizate în rășina fierbinte a chihlimbarului pe care l-a secretat singură. Faptul că o capodoperă cum este **O moarte care nu dovedește nimic** începe și sfîrșește prin cite o alternativă (S-a omorît / s-a măritat și s-a sinucis / a alunecat) despre femeia iubită, dă întreaga măsură a captivității eroului în propriul său eu masochist”. Situația cuplului din romanele lui Holban confirmă în mod eclatant teza. Dimensiunile eselui despre Preda fac imposibilă o rezumare asemănătoare cu aceea a eselui despre Holban și nici reproducerea unor pasaje nu mai are atîta eficiență. Să spun doar că nu avem pînă acum o analiză mai bună a „masculinității dominante”, a iubirii care „profanează” și a „funcției castratoare a verbului” în relația erotică decît aceasta a Martei Petreu, referitoare la **Cel mai iubit dintre pămînteni**, dar și la celelalte romane. Terminologia vag psihanalitică nu trebuie să ne inducă în eroare: în fond, eseista ilustrează și în acest caz primul segment din hegeliana mișcare a recunoașterii la eroul din romanele lui Preda. Este secundară tentativa ei de a găsi o explicație biografică acestui mod de a gîndi iubirea și anume în mărturisirile Aurelei Cornu din convorbirea cu E. Simion publicată în **Caiete critice**. Important rămîne mecanismul psihologic romanesc și felul în care el îl „traduce” pe acela filosofic.

STUDIUL de departe cel mai remarcabil din **Teze neterminate** este acela despre Caragiale. Foarte interesant este și **Dictionarul de sofisme**. Amindouă pornesc de la **Organonul** lui Aristotel,

care, se știe, conține cea mai temeinică descriere de pînă astăzi a claselor de sofisme. **Dictionarul** identifică în diverse opere literare toate categoriile de **fallacia in dictione** și de **fallacia extra dictionem** stabilit de Stagirit. **Dictionarul de caragialisme** se limitează, așa cum indică titlul, la autorul **Momentelor**. Să ne oprim la el. Este un eseu în toate privințele impecabil. Scris strălucitor, este de o claritate care nu îngăduie umbră de confuzie. În genere, eseurile Martei Petreu au structura cristalului, expresivitatea lor fiind dată de o geometrie inefabilă. Nepomenit vreodată, dacă nu greșesc, Paul Valéry este, neîndoielnic, dintre moderni, modelul spiritual al eseisticii Martei Petreu, așa cum Aristotel, citat aproape la fiecare pagină, este maestrul absolut și inegalabil.

Dictionarul de caragialisme (publicat fragmentar în **România literară**) se deschide cu analiza modului în care începe schița **Telegrame**, în care Călinescu a notat comicul și dialectalismul. Fără a le exclude, Marta Petreu crede că mecanismul care le generează este mai caracteristic și trebuie elucidat, deoarece multe din personajele lui Caragiale vorbesc și argumentează în același fel. Acest fel este defectuos, „stricat”, dar nu e suficient a spune atît: erorile sînt de natură logică și sînt tocmai acelea inventariate în **Organon** sub numele de raționamente paralogice sau sofistice. G. Călinescu a intuit, ca și alții, că firea lui Caragiale nu poate fi separată de „verva lui sofistic”, de cultivarea unui „caraghioslic sofistic (precum acela) al cinicilor”, dar n-a încercat să confrunte caragialismul omului cu acela al textelor lui, în care umorul i s-a părut a „rămîne în cele din urmă în sfera indemonstrabilului”. Ei bine, tocmai demonstrația pe care Călinescu a respins-o, ca principial nerealizabilă, o face esul Martei Petreu, și, încă, într-un chip pe deplin convingător. Ipoteza ei este că „o mare parte din comicul de limbaj provine din sofisme lingvistice, iar conduita personajelor, alimentată, ca dintr-o pinză freatică, de nivelul subteran al gîndirii lui paralogice, produce un efect comic irezistibil: un comic care, repet, poate fi diagnosticat în chiar mecanismele sale generatoare, cu condiția utilizării unei grile logice de lucru”.

Nu mai e necesar să urmăresc în detaliu analiza Martei Petreu, care începe cu sofisme de limbaj și continuă cu acelea de gîndire, descoperind în Caragiale tabloul complet. În aceste condiții, **Momentele** (căci ele oferă materialul) ne apar ca un veritabil tratat ilustrat de paralogisme, sau, mai bine zis, ca acele exemple ideale de paralogisme pe care orice logician care ar scrie tratatul și le-ar dori din toată inima lui rece ca piatra. Autoarea nu pregetă să-și pună, la urmă, întrebarea dacă au fost și cit de întinse cunoștințele de logică ale lui Caragiale. E o întrebare, nu indispensabilă, dar în orice caz interesantă. Marta Petreu descoperă mai întîi că, de regulă, atunci cînd folosea un termen din logică (paradox, solecism, dilemă, raționament etc.), autorul **Momentelor** îi dădea accepția din limbajul curent, nu pe aceea specializată. Apoi, ea face observația că e improba-

bilă la Caragiale o intenție de aplicare a logicii, în vorbirea și în gîndirea personajelor, de tipul celei din opera unor Lewis Carroll sau E. Ionescu. De altfel, dacă aceștia „creează paralogisme ca să ia în deridere logica însăși” (dovadă aplicarea în răspăr a unor procedee logice), Caragiale nu vrea decît să-și caracterizeze în acest mod personajele. Și mai izbitoare este remarcă Martei Petreu că, sofist în conversațiile lui cu prietenii (mărturiile, în acest sens, abundă), posesor al întregii claviaturi de sofisme în **Momente** (și în teatru), Caragiale nu apelează niciodată la argumentul de tip paralogic în puținele lui texte teoretice, „serioase”, și nici în corespondență. Eseista trage de aici concluzia că această absență contrariază ideea cui ar dori să-l considere un sofist. N-am recitat textele teoretice la care se referă Marta Petreu. Risc însă supoziția că e imposibil ca, în ele, sofistul din Caragiale să nu-și dea deloc în petec. Cît privește corespondența, acolo sînt absolut sigur că există sofisme. Caragiale n-ar fi Caragiale fără aceste **fallacia** de exprimare și de gîndire, din care și-a făcut probabil un instrument predilect de persuasiune comică.

Predilect, nu și unic, Marta Petreu pare a fi convinsă că mecanismul producător de comic este exclusiv acela descris de ea cu ajutorul Stagiritului. Chiar în unele dintre exemplele pe care le culege din texte observăm însă și alte procedee. **A minca** în loc de **a manca**, din articolul lui Rică Venturiano cu care Ipingscu și Jupin Dumitrache se delectează, nu e atît **echivocul (omonimia)** din **Organon** (e de altfel, în sens strict, o **paronimie**), cît o **etimologie populară**, cum sînt și altele la studintele în drept și publicist ori la alte personaje (**box populi, box dei**, bunăoară). Echivocul se explică prin folosirea neglijentă a unui cuvînt cu înțeles dublu, care însă e cunoscut vorbitorului, pe cînd etimologia populară constă în necunoașterea cuvîntului și în interpretarea lui prin apropiere de un cuvînt cunoscut. Echivocul se naște din context, din sintaxă, ca și amfibologia, etimologia populară ține de lexic.

Teze neterminate este o carte admirabilă, care dezvoltă în poeta Marta Petreu o eseistă de prim rang.

De la kilometrul zero

FĂCEA parte din Piață, ca majoritatea studentilor. Colegii de facultate îi spuneau Sir. Probabil pentru stilul lui elegant, Mihai Rotaru însă se născuse într-un sat de munte de pe Valea Bistriței, nu pe malurile Tamisei. Moștenise buna cuviință de acasă de la părinți.

Venea în Piață de obicei îmbrăcat în alb. Îl găseai în perimetrul fîntinii, după orele de curs. Se așeza pe bordură și răsfoia presa, sau își nota cite ceva într-un caiet. Nu era vorbăret, dar nu refuza dialogul. Într-o bună zi l-am luat prin surprindere: „De ce tot veniți pe aici, Sir?”

M-a privit îndelung. I-am spus Sir, precum colegii lui și asta l-a derutat. Avusese de-a face cu destui provocatori care îl sîciiau, ca și pe ceilalți studenți, cu fel de fel de întrebări și indemnuri stupide, sau cu altă specie de oameni, indeosebi femei, incapabile să înțeleagă ce vroiau tinerii din Piață care scandau „jos comunismul” și cîntau „Imnul golanilor”.

„Dar dumneavoastră de ce veniți aici?”, mi-a replicat el, după un timp. Și, fără să vrea, m-a trimis cu gîndul, cu patru decenii și jumătate în urmă, pe vremea studenției mele, în

Piața Palatului Regal (azi Piața Revoluției), unde a avut loc cea mai mare manifestație anticomunistă de dinaintea instaurării dictaturii proletarietului în țara noastră. Atunci, la 8 noiembrie 1945, toată studenția Bucureștiului era în Piață. Ca și acum. Atunci se scanda „Regele și Patria”. Monarhia era ultima redută românească în fața ciurii roșii, adusă și impusă de tancurile sovietice. „Regele și Patria!” Cutremurător strigăt.

Da? Dumnezeu nu ne-a auzit atunci. Și de la Ministerul de Interne (ulterior sediul c.c. al p.c.r.), au început să „cînte” armele automate, „balalaicile” sinistrei divizii „Tudor Vladimirescu” înăbușînd strigătul nostru disperat, în singe. Cine poate ști citi ai murit atunci?!

Si-acum, după 45 de ani istoria se repetă (sau continuă!): studenții erau din nou în Piață și strigau „Jos comunismul”. Și cîntau acel imn, devenit celebru pe mapamond.

Si de pe margine, gospodinele noastre dragi, care își băteau fesele lor bogate, țîpînd la noi: „huo, golanilor, trîntorilor!...” Si-apoi „oamenii de bine” înălțîndu-și burțile și indemnîndu-ne cu zîmbetul lor grețos: „de ce

nu vă duceti voi la muncă?” Si mai tirziu, scutierii, minunații noștri scutieri... Agresarea noastră era iminentă. Dar noi scandam în continuare: „jos comunismul!” Si ne rugam: „Doamne, vino Doamne!”

— „Ce zici, Sir, crezi că Dumnezeu o să ne audă de data asta?”

Răspunsul lui Mihai a fost simplu și dur: „Cine nu crede, nu are ce căuta aici”.

Ne-am împrietinit, firește. El îmi spunea, nu știu de ce, maestre — probabil pentru părul meu alb. Ultima oară ne-am întîlnit la kilometrul zero. Seara, Piața era inundată de lumini.

Peste zi avusese loc o uriasă manifestație a tineretului: studenți, elevi, muncitorii de toate categoriile. Venisem acolo, la acel punct simbolic, cu gîndul să-mi iau rămas bun de la Piață. Să mă închin la crucea martirilor Revoluției și să plec. A fost imposibil. De-abia atunci mi-am dat seama că Piața nu mai era un loc anume, ea devenise un fenomen în care eram integrați cu toată ființa:

„Libertate și iubim, ori învingem ori murim!” murmuram împreună.

Piața devenise un suflet, o credință. Piața era în noi. De-acolo, de la kilometrul zero, începea Golgota noastră, a celor care credeam.

Gheorghe Dumbrăveanu

Autopsia

FEMEIA ÎN ROȘU e o carte „monstruoasă”. Și asta nu numai pentru că înghite teratologic o diversitate de structuri, genuri, stiluri și idiolecte literare ori „aliterare, ci mai ales pentru că emite pretenții de autoscopie critică, încercând să-și facă — temerar și abuziv — propria „disecție”. Autorul tricefal nu stă cuminte în dosul textului, ci se exhibă în acesta (autobiografism postmodern, știm noi), mărturisind nonșalant despre contextul istorico-politic, intențiile, procesul și produsul creației; A., Emunu și Emdoi par a confisca meseria și cuvintele criticului, furându-i același „pînea și cuțitul”, excluzându-l din Carte, cetatea (inexpugnabilă acum) unde el și-a proiectat nestingherit timp de secole — mai mult sau mai puțin fericit — imaginea.

Pentru exemplificare voi reproduce mai jos câteva frânturi din metatextul pus în joc de „malefica” treime auctorială, indiferent de ipostazele sale (Martin Adams Mooreville):

„O structură de dicționar juridic-penal” / „Nu vor putea scrie niciodată un roman serios, beton armat, fără fărâmițări, autobruieri, puneri în abis la tot pasul. Deși presimt că de mult s-au fumut și aceste trucuri”. / „A. caută ceva care să pună în abis, să enerveze cititorul, să facă deliciile criticii de întîmpinare — și ea, critica (nu-i așa?), tot un fel de frontieră, cu vameșii, grănicerii și traficanții ei” / „romanul trebuie să fie pînă la urmă vandabil. Să se bată toate categoriile socio-profesionale și de vîrstă. Să nu-l lase din mină nici gospodinele, nici profesorii de română, nici Nicolae Manolescu sau Angelo Rinaldi. Ceva brici de deștept! Dar și pentru larg consum. Un roman popular subminat. Nu chiar la tot pasul, să enerveze, ci exact unde trebuie, cît să se vadă. Un text tăiat. Întretăiat”. / „Experiența noastră se situează la limita cea mai riscantă a literaturii. Ne-am asumat acest risc nu fără un calcul. Dacă proza înseamnă dialog,

Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihaies, **Femeia în Roșu**, Editura Cartea Românească, București, 1990

dialog între mentalități, concepții, ideologii, punere în dialog a unor limbaje diferite care coexistă în fiecare moment într-o societate (v. Bahtin), limbaje care după cum spune George Steiner, pentru a putea fi comunicate trebuie traduse, experiența de față este o încercare de a pune în dialog limbaje incompatibile, de la cel specializat al — să spunem — rafinatului critic de artă, la cel idiomatic și argotic al lumii interlope” / „nici-nici / și-și” / „o nostalgie după un timp pierdut. După o literatură pierdută. Un après-coup. Da, da. Cu distanța și detașarea cvenite. Cu subminarea.”

Privat de toate aceste considerații judicioase (cînd nu ironice), strivit de autocontrolul aproape fără fisură al romanului cu pricina, demn de a figura, împănăt cu invective, într-un **Liber Adversus Omnes Haereses**, ce-i mai rămâne de făcut și spus criticului? Autorul cu trei cefe îl sfătuiește cu diligență (de la Dillinger — mare gangster și personaj al cărții) în acel preliminar îndreptar al autopsierilor: să noteze cu grijă observațiile de lectură („Vei nota fiecare pată sau urmă, de singe sau de alte materii organice”); să fie obiectiv, dar nu neutru, insensibil la vibrația particulară a textului („Dar nici să lucrezi cu mânuși nu e bine, pentru că atunci adevărul pe care îl cauți cu ocazia autopsiei poate să se oprească în cauciucul lor”); să respecte cartea, să nu-și deșerte neglijent în interpretare umorile zilnice, curente, ci să opereze „în haine de duminică” („Pentru că, dacă autopsia, prin felul ei, e operația cea mai murdară din cite există, nu trebuie ca prin îmbrăcămîntea ta să o faci și mai urîtă”); să stăpînească cele mai complexe și eficiente grile și metode de interpretare („să ai la îndemînă cele mai bune instrumente de lucru”), dar să nu uite că, în definiție, textul își dictează criteriile („În general individualitatea cazului trebuie să hotărască metoda de examinare”); să practice o analiză cerebrală, ordonată („de vreme ce orice autopsie trebuie să fie completă, e recomandabil să se înceapă întotdeauna cu capul”).

„Autopsia critică” este tocmai tipul

de interpretare necesar **Femeii în Roșu** pentru a rămîne o carte infailibilă. Adică analiza aplicată, radiografiantă, ce pune în evidență maximă textele elaborate matematic, teoremic, aproape exclusiv în regimul neechivoc al diurnului („trebuie să lucrezi la lumina zilei”, stă scris în îndreptarul autopsierului). „Disecția” imanentă, orientată strict asupra corpului dezgolit al cărții, ca și cum acesta s-ar fi născut mort.

După primele „incizii”, făcute în spiritul sfaturilor date de „autorii crimei”, interpretul poate continua în cel puțin trei feluri:

1. Recunoscător cu asupra de măsură lui A., Emunu și Emdoi pentru că au înminat **Cărții Românești** un text experimentalist conform, ba chiar superior, standardelor internaționale ale „genului”, criticul-autopsier va proceda mai departe, minuțios, la desfacerea în părți componente a „cadavrului”, înregistrînd cu entuziasm necrofil ori doar atent procedeele postmoderne evidente și nepracticînd de fapt decît o gimnastică aerobică, de întreținere a propriului spirit de observație. Iar apoi, dîndu-și galant votul pentru ca „femeia în roșu” să obțină unul din premiile Uniunii se va complăce eventual în observații culturale prețioase, constatînd bunăoară că „La început se deschid ochii, urechile și se închide gura” (tot din îndreptarul autopsierului) e o afirmație ambrosiană după la lettre sau că „Să nu ai rîni pe mină, pentru că dacă individul a murit de o boală contagioasă există posibilitatea îmbolnăvirii tale” ar conține o aluzie incitantă la cazul lui Remy de Gourmont.

2. Îrăit de acest „text minat”, încăpătînat să ofere alibiuri la orice obiecție, și de ironiile și sarcasmele la adresa criticii literare, adică a meseriei pe care o practică, investigatorul resentimentar se va înarma, pe lingă bisturiu, cu un computer, pentru a stabili fără putință de tăgadă paternitatea fiecărui pasaj al cărții, reușind dezambiguizarea autorului tricefal în poză acestuia.

3. Criticul, deși oarecum vexat de voluntarismul **Femeii în Roșu**, se va prelua totuși înțelegînd că, asta e, scrii-

torii postmoderni sînt complexați de statutul lor postmodern, se tem mereu de a nu fi acuzați de inteligență puțină sau de naivitate — „acuză” iubită odinioară de poeți — și atunci își afirmă hipertrofic luciditatea) de o anume frază din răsăditul aici îndreptar pentru autopsieri (pag. 5): „Poate, în cazul ei, ar fi fost nimerit să se înceapă cu inima, să se vadă întii ce se află acolo, flăcări, sloiuri de gheață sau nimic”.

Cel care refuză practicarea „autopsiei” va descoperi că romanul cu trei autori se află în interstițiul incert și confuz dintre o „performanță negativă” și o „performanță pozitivă”, între aventura experimentului continuu a unei literaturi riscate și „gîfite”, ce nu va ajunge nicicînd să respire normal — deși va cîștiga toate pariurile (afară de cel al succesului) —, fiind inchizitorial de intolerant față de prejudecățile „literaturității”, destinate, în optica sa, exclusiv parodiei; și „pasul înainte” veritabil, eficient, realizat în „animus narrandi”. De altfel, farmecul cărții în cauză nu stă atît în astuțiozitatea procedeeelor (on en a vu d'autres), ci aproape întreg în dexteritatea compunerii „à la manière de...”, dexteritate care, dobîndită prin exercițiu în scopuri parodice, „glisează” pe nesimțite pînă la paștița de tip Pierre Menard, la imitarea superioară, întim asumată (ca o comuniune) a lui Thomas Mann, dar și a lui Alistair MacLean, a Bildungsroman-ului, dar și a polițierului și articolului de ziar interbelic, întru o trăire deplină și în sfîrșit dezinhbată a literaturii.

Mihai Iacob

ROMANUL lui Alecu Ivan Ghilia, **Intorcerea bărbaților**, începe surprinzător și oarecum promițător cu un monolog al redactoarei, o pseudo-exegeză afișată cu curaj. În ce măsură este această exegeză obiectivă, rămîne de văzut.

Ca în dramele antice, subiectul e înfățișat spectatorului, finalul tragic e eunoscut dinainte, nu atît, poate, pentru a îndepărta frica și mila, cît mai mult pentru a concentra atenția asupra fabulei. Deci, dacă ar fi să folosim termenii lui Todorov, interesează nu despre ce se povestește (subiectul), ci cum se povestește (fabula). Și totuși, romanul mizează mult pe narațiune, dar accentul nu cade pe întreg, ci pe fragmentar.

Intorcerea bărbaților ar trebui să fie un roman social. Acțiunea are loc după război, iar personajele centrale, Taichi și Minel, sînt „**Cei ce se întorc**” din lagărul rusesc în care au fost deportați. Taichi este tipul de intelectual a cărui rezistență se bazează pe superioritatea morală și neacceptarea compromisului. Minel, dimpotrivă, este tipul de activist care încearcă să ajungă cu orice preț și în orice fel de orînduire, eît mai sus cu putință. Personajul feminin, doctorița Negostina Cernătescu, de care toți bărbații din roman sînt îndrăgostiți, reprezintă un fel de esență,

Alecu Ivan Ghilia, **Intorcerea bărbaților. Roman interzis în '80**, Editura Eminescu, București, 1991.

În umbra lui Ulise

substanță a „eternului feminin”, un pivot în jurul căruia se învîrtesc existențele lor.

Momentele-cheie ale romanului, la care se revine periodic, sînt două. Părăsită de soțul ei, care încerca să fugă peste graniță avînd un dosar compromițator, doctorița este violată de un grup de derbedei care o urmăreau. Soțul ei nu se mai întoarce, nu se știe ce s-a întîmplat cu el, și aici avem un mic roman polițist. Minel, ajuns ofițer de Securitate, îl urmărește pe soțul fugit, care încercă să sinucidere, scapă sau nu, aici neclaritatea este, poate, voită. Doctorița este dată afară de la spital și din casă, iar cel care o ajută este Taichi, întors tocmai din deportare. Hotărîsc să se căsătorească, dar ziua cununiei civile cade în ziua morții lui Lenin și totuși devine o crimă pe care Taichi o ispășește cu o nouă deportare. Acest al doilea punct-cheie este simbolic pentru hybrisul care îi urmărește pe cei doi, care se caută fără a se găsi. Personaje pozitive, Taichi și Negostina Cernătescu sînt urmărite permanent de umbra personajului negativ, Minel, care, dacă nu reușește să obțină mina doctoriței, atunci măcar întoarce destinul neprielnic împotriva lor. Finalul este, firește, tragic, pentru că după a doua eliberare Taichi nu mai este „el însuși” și încetează lupta.

Faptele adiacente firului narativ principal sînt multe și se urmărește obținerea unei vaste fresce sociale. De altfel, Alecu Ivan Ghilia (Premiul Academiei pentru romanul **Cuscii** în 1958) este foarte interesat de aspectul social, de dramele din mediu sătesc sau intelectual, pe care le-a adus „revoluția din 1944”. **Intorcerea bărbaților** devine astfel un fel de mozaic intens colorat de povestirile (scrise aproape toate la persoana întii) tuturor personajelor care au avut mai mult sau mai puțin cunoștință de ce s-a întîmplat. Toată lumea povestește, pierzîndu-se în amănunte, adăugînd fapte mărunte din propriile lor vieți, reîntorcîndu-se apoi

la firul narativ principal și din prea mult nu rămîne mare lucru. Personajele prind viață pe fragmente, apoi se pierd, nu știi dacă să te oprești la ce spun ele sau la ce sînt ele și, în final, rămîne un sentiment de zădărnicie, de „și ce-i cu asta?”, care te face să pierzi plăcerea lecturii. Intenția este de a obține un efect „dramatic prin orgoliul său de a ne mișca din dinamica prezentului și de a ne face să medităm asupra adevărului unei epoci clasate și a oamenilor săi”. Dramatismul este exagerat, pe de o parte (chiar dacă nu asta ar fi neapărat problema), iar, pe de altă parte, ni se aminteste mereu că acesta este un roman, ficțiune deci, și sîntem obligați să acceptăm convenția. În lupta pentru autenticitate, autorul încearcă să-și diversifice vocile, dar toate se identifică cu una singură și unghiurile de vedere se contopesc. „Participarea” naratorului la acțiune este chiar afirmată: „povestea ei, și-n cazul meu, mi-a fost sugerată”. N-am născocit-o eu, cum nu i-am născocit nici pe ei, care mi-au sugerat-o” (p. 11). Nu numai atît, ba chiar se face o aluzie în text, cum că naratorul ar fi și el îndrăgostit de ea, personajul feminin care ar putea purta orice nume, esențializat totuși pînă la urmă, din necesități narative, în doctorița Cernătescu. Și astfel se încearcă trecerea de la romanul frescă socială la un roman simbolic. Plecarea, întorcerea, periplul (pe mare), femeia dorită de toți bărbații, femeia asediată de pețitori și care se refuză tuturor, așteptînd, mereu așteptîndu-l pe Cel ce nu se mai întoarce, toate duc la epopeile homerice. Este ceea ce ar fi putut salva romanul, un drum de la drama personală, mărunță în ultimă instanță, spre un sub-text mai adînc și mai complex. Dar schema, scheletul rămîne într-o parte, iar umplutura narativă, amănuntele, în alta și, deși intenția auctorială e clară, mesajele livrești sînt destule, legătura dintre ele rămîne firavă. Personajele, deși descrie cu lux de amă-

nunte și din cît mai multe perspective, rămîn în stadiul de proiect, nedefinite (mai ales cea feminin) și nu se susțin. Monologurile se înșiră unul după altul pentru a nu adăuga nimic și amănuntele încarcă numai textul, fără a-l construi și închea. Romanul este prea lung și oarecum confuz. Simbolul drumului, al căutării, rareori încununată de succes, sugerează că toți bărbații din roman stau sub semnul lui Ulise, reiterînd drumul parcurs de el, după război, cu gîndul la Penelopa (doctorița este numită chiar în text așa) și de la realism, drumul o ia spre simbol. Schematismul personajelor, care sînt în mod evident creionate pe alb și negru, ar putea găsi astfel justificare. Ei nu sînt decît aceiași războinici întorcîndu-se și aceleași femei așteptînd, din antichitate pînă în timpurile moderne.

La nivelul stilului, autorul încearcă să găsească pentru fiecare personaj un stil care să-l definească, ba chiar să identifice pe narator cu unul dintre personaje. El nu face decît să transcrie ce spun ei, „da nu scrie tot, așa cum îți spun eu. Mai alege din cuvinte. Mai potriveste-le”, i se adresează unul dintre cei ce povestesc. Miza este autenticitatea, autorul adună un dosar de mărturii despre niște fapte pe care le-a cunoscut și el și adaugă propria sa mărturie. Dar. Căci există totuși un „dar”. „Mina” lui se simte peste tot. Este, din păcate, atît de evident că ia partea unor, a celor urgisiți de soartă, împotriva celorlalți, încît verosimilul se clatină.

De ce Ulise? De ce un model arhaic și livresc? Pentru că, nu-i așa, istoria se repetă, și totuși se întîmplă la fel, dar se scrie în alt fel. Riscul este foarte mare, pentru că epopeele homerice sînt universale și, nu numai atît, dar mai există și **Ulysses** al lui Joyce, și pînă la urmă rămînem în umbra lui Ulise, nu sub semnul lui.

Alexandra Vrănceanu

Eseul politic

CE-AR MAI FI DE SPUS. „convorbiri libere într-o țară ocupată”, purtate în 1988 „din primăvară până-n toamnă” între Dan Petrescu și Liviu Cangeopol este, după știința mea, înțea carte de eseuri politice, gândite și scrise la noi înainte de 22 decembrie. Autorii au fost parte din disidența ieșeană, cea mai consistentă ca număr și relevanță intelectuală. Ea s-a conturat la început în jurul revistei *Dialog*, fără să aibă, din start, virulența de mai târziu. „Serile Dialogului”, la care, din păcate, nu am participat decât sporadic, îi reuneau pe Dan Petrescu, Al. Călinescu, Luca Pițu, Andrei Corbea, George Pruteanu, Sorin Antohi, Mihai Dinu Gheorghiu, Liviu Antonesei și alții. Ele nu au dus la constituirea unei grupări propriu-zis disidente, dar au marcat, în prima jumătate a deceniului nouă, o reacție de tip ironic, nu mai puțin corosivă, concretizată în parodia unui roman al colectivizării, Măsurile represive nu au întârziat: „serile” au fost suspendate, Al. Călinescu a fost înlăturat de la conducerea revistei *Dialog*. Demiterea s-a petrecut într-un cadru festiv, din care a lipsit numai coșul cu flori. În paralel, însă, unii din combatanți au primit câteva vizite nconștate. Protocolul a încus o serie de conversații discrete și câteva percheziții soldate cu confiscarea unor cărți și reviste. Așa cum se întâmplă în cazuri de felul acesta, au început să apară și suspiciuni. S-a constatat o scurgere de informație, atribuită, în lipsa probelor, fie abilității organelor de anchetă, fie slăbiciunilor de caracter ale unora sau altora dintre participanții la „seri”. Lucrurile nu vor fi lămurite, probabil, niciodată. O diversiune subtil pregătită a dizolvat coeziunea grupului.

Despre „convorbirile” purtate de Dan Petrescu și Liviu Cangeopol am aflat că, spre sfârșitul anului 1988. Pe Dan Petrescu îl urmărisem în paginile *Dialogului*, dar și în alte publicații. Incepuse să fie un nume. Spiritul polemic îl antrenase în câteva atacuri, unele întemeiate, altele, dacă nu gratuite, atunci inexplicabile. Oricum, Dan Petrescu se definise ca structură incomodă, chiar insurgentă, prin câteva, repetate, aluzii, așa cum se practica ele atunci. Ca să zic așa, în cazul lui, în „orizontul de așteptare” figură și un scenariu al disidenței. Surpriza a venit din partea lui Liviu Cangeopol, o figură mai curind excentrică în literatura și publicistica din Iași. Pentru mulți, el nu avea antecedente și nu dădea nici semne de velleitate. Nu știu cit de surprinsă a fost oficialitatea la difuzarea „convorbirilor libere într-o țară ocupată”; pe mine, însă, postura lui Liviu Cangeopol m-a luat cu totul pe neașteptat, puținele contacte pe care le-am avut cu el neingăduindu-mi să-mi fac o imagine cit de cit corectă asupra unui personaj rocambolesc prin traiectoriile cotidiene.

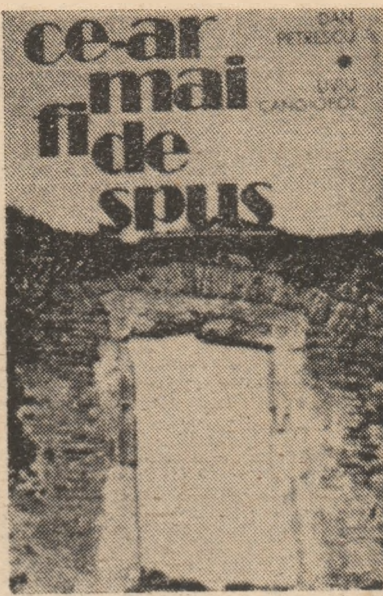
Cei doi autori se arată la curent cu tot ce se publicase în Occident, cu privire la fenomenul din Est. Se fac numeroase referiri la Carta '77 și la textele politologilor „Solidarității”. Cum s-ar zice, bibliografia nu lipsește din aceste eseuri politice în care se încearcă o vedere de ansamblu asupra fenomenului politic din Est, într-un context dominat, atunci, de reforma sovietică. Avem, acum, detașarea să judecăm aceste „conversații libere într-o țară ocupată” din perspectiva evoluției ulterioare a evenimentelor. Prima constatare care se impune, la o lectură făcută în 1991, este aceea că starea de spirit dominantă, departe de a fi insurgentă, este normalitatea. Textele fac analiza lucidă a stării de lucruri, pe toată scala societății. Analiza abstractă este dublată de detaliul cotidian, mai relevant, câteodată, decât argumentul politic. Autorii stau de vorbă despre destinul național cum stam și noi de vorbă între prieteni, ca intelectuali, închiși în casele noastre. „Convorbirile libere” au fost făcute publice încă de atunci și acesta este primul lor merit: politic și istoric. Cartea ar trebui citită de toți cei care se defulau ascultând „Europa liberă”, „Radio France International”, „B.B.C.”, „Vocea Americii” și care, un an mai târziu, în euforia revoluției, s-au înghesuit în primele rânduri, uitând de disidenți. Reacțiile de mai târziu nici nu mai trebuie comentate. Al doilea motiv pentru care *Ce-ar mai fi de spus*

s-ar cuveni citită este acela că, în fragmentele invadate de concret, cartea reconstituie o stare de teroare pe care foarte multă lume pare s-o fi uitat. Simplul fapt că, fie și în glumă, Ceaușescu a ajuns să fie numit „regretatul”, e tragic. Înseamnă că inteligența noastră politică este mai scurtă decât instinctul de conservare al bietelor animale din noi: sintem gata să uităm frigul iernii de îndată ce dă colțul ierbii. I-aș invita pe toți cei care se duc la cimitirul Ghencea să pună flori la un mormint ipotetic să ia în mină *Ce-ar mai fi de spus*.

Dialogurile relevă două temperamente: un spirit analitic, cu deschidere către speculație, dar și către „fantasticul banalității” (Dan Petrescu) și un altul, mai agresiv, dar mai precipitat, sintetic, dar umoral (Liviu Cangeopol). Convorbirile debutează în regim democratic, în sensul intervenției biunivoce, evoluează către interviu (Liviu Cangeopol întreabă — dar orice interogație conține o afirmație) și sfârșesc în monolog. Finalul îi aparține lui Dan Petrescu, în glose mai degrabă epice. Fotografia de pe coperta IV a volumului instalează, simbolic, un tip de relație: autorii stau într-o bibliotecă. Liviu Cangeopol e așezat la fața mașinii de scris. Dan Petrescu într-o pauză de elocință, stînd în picioare în spatele biroului, pare să dicteze. Raportul este, cumva, acela din carte. Relația este dictată de forță, inteligențele fiind, după părerea mea, compatibile și complementare. Puritate pe picior de egalitate, „convorbirile” au, totuși, un protagonist. Acela este Dan Petrescu.

N-aș vrca să inchei înainte de a reproduce un fragment care, scris în 1988, explică multe din întâmplările anului 1990 și luminează starea conflictuală care ne-a gătit acum: „Muncitorii disprețuiesc trufia intelectualilor și incapacitatea lor de a influența în bine puerea, au rezerve și sint iritați de afluența în orașe a celor veniți de la țară, mult mai adaptabili în disperarea și dezorientarea lor la orice măsuri economice păguboase, cum ar fi acordul global. Tărani, atîți citi au mai rămas, disprețuiesc sărăcia alimentară tot mai lucie a orașenilor și preferă, paradoxal, să se angajeze ca muncitori necalificați în construcții fie în țara, fie, prin contracte, în țările africane sau asiatice. Intelectualii, la rîndul lor, suportă consecințele acestei politici de pauperizare și de profesionalizare, victime sigure ale puterii care le reproșează, de peste 40 de ani bucată de piine de-a dreptul furată de ei din venitul național, după părerea aceleiași puteri. (...) Muncitorii, țărani și intelectuali români trăiesc de mulți ani în această confuzie și își ignoră fundamentul unii altora identitatea, își dau zilnic voturi de neîncredere”. Concluzia este așezată la loc de premisă: „Utopica dispariție a claselor sociale impusă ideologic cu forța de putere a avut și are un rezultat dezastruos în România. În numele unei politici egalitariste și uniformizatoare dublate de măsuri economice, sociale și culturale drastice, muncitorii, țărani și intelectuali nu de puține ori se disprețuiesc reciproc”. Efectele acestei politici se simt abia acum. Disprețul reciproc, atenuat de suferința comună din ultimii ani de dictatură, a fost resuscitat, reactivat după 22 decembrie, și a culminat cu incidentele dezastruoase din 13—15 iunie. Cum s-a văzut, ele nu au dus în prea mare primejdie imaginea Puterii. Disprețul, așa mi se pare, s-a adîncit și-a căpătat un plus de motivație.

Ce-ar mai fi de spus este o carte care jalonează, intelectual și moral, sfîrșitul deceniului nouă. Eseul politic debutează, la noi, cu o carte a disidenței. Dacă am avea și un bun sistem de sondaj social, am ști și care îi sint cititorii și, implicit, care e puntea eseurilor dialogate de-a face o punte între clasele sociale.

O lectură tîrzie

VOLUMUL lui Daniel Pișcu, *Aide-mémoire*, mi-a căzut în mină în urmă cu citeva săptămîni. Apărut la Editura Litera către sfîrșitul anului 1989, volumul e post-fațat de Nicolae Manolescu: „Poezia lui (Daniel Pișcu, n.n.) este una de avangardă, de pionierat, scîlpind de inteligență și de umor, neconformistă, cultivată, ludică și lucidă”. Caracterizarea este extrem de precisă, deși lapidară. Nu știu dacă ar mai fi de adăugat ceva la ea. De altfel, Nicolae Manolescu a revenit și în paginile *României literare* cu un comentariu mai amplu. Dacă totuși mă ocup de această carte la mai bine de un an de la apariția ei, e pentru că, în judecata de valoare, mă despart de Nicolae Manolescu: „Despre poezia lui Daniel Pișcu am auzit cu mult înainte de a o citi. Un fel de legendă îi precedase poeziei prezența într-un cenacul, studențesc, de care m-am ocupat o vreme. Versurile lui, știute tuturor, transmise exclusiv pe cale orală, alcătuiau un folclor la care se făceau permanent referințe. Predomina părerea că întreaga generație, care, în acel cenacul, se afla în pragul ecloziunii lirice, ar sta sub influența lui, ca sub o pecete. (...) Se vede bine, chiar și în această cronologie răsturnată, că Daniel Pișcu și-a meritat legenda (...). După ce și-a jucat, din umbră, rolul, ea iese astăzi la lumină și-și ocupă, cu modestie, un loc, foarte aproape de sfîrșitul rîndului. Mă simt obligat de adevărul istoric să-l invit pe Daniel Pișcu să treacă în față”.

În ordine cronologică, Daniel Pișcu își ocupă un loc la capătul rîndului. Invitația lui Nicolae Manolescu, dacă ține de restabilirea simplei cronologii, nu ieste în afara unui cadru de politică literară, căci, în rîndul din față, Daniel Pișcu nu poate trece dimpreună cu textele sale. Drama lui, ca și drama lui Sisley, să spunem, e de-a-și fi pus pecetea asupra unei epoci, de a fi jucat rolul, invidiat de mulți, de virf de lance și teoretician al curentului și de a fi cedat locul, în timp, unui Seurat. Lectura volumului mă face să cred că Daniel Pișcu, un poet înzestrat, fără nici o indoială, e surclasat de propriul spirit critic. Poemele lui, făcute parcă să prefățeze în chip programatic poezia generației '80, nu mai încap în antologia acelei generații.

Voi încerca s-o dovedesc cu citeva exemple. Alături de fața scîlpind de inteligență și de umor, ludică și lucidă, Daniel Pișcu își arată și fața patetică, sumbră, bintuită de melancolie, de reverii și premoniții. Textele de fac-

Daniel Pișcu: *Aide-mémoire*, Editura Litera, București, 1989.

tura sentimentală, nu multe la număr, au ceva desuet: „Pe o bancă într-un parc / al unui cămin studențesc / o bătrînă cu mina tremurînd / citea cu o lupă mare o carte / sint sigur că dacă ar fi să orbesc / bătrîna m-ar ajuta să fug de moarte”. (*Bătrîna*). Să mai dau un exemplu: „Tai lemne. / Zeci de așchii / sar să mă muște... / Sint bune la / aprins focul / dar sint prea triste...”. (*Așchii*). În sfîrșit, pentru a citi în răspăr cu generația melancolia poetului, voi reproduce *Scrisoare*: „Zăpada scîrție sub picioare. / Oare Isus Cristos nu îngheață? / Mai scriu o scrisoare / Despre singurătate, despre viață. // Pină la școală e foarte aproape, / Copiii așteaptă cu nerabdare, / Ei nu știu că singurătatea mă-ncape. / Ei nici nu trebuie să știe că cineva. / Ceva mă doare”.

Ca și alți colegi de generație, Daniel Pișcu încearcă să recupereze, în registru parodic, romanța. Încercați să comparați textul care urmează, *Cînd mă gîndeam la Ana*, cu romanțele scrise de Cărtărescu sau Iaru: „Cînd din banan s-a scuturat banana / și cînd un con a apărut în pin / m-a apucat un dor de Ana / și-am început să plîng și să suspin. // Cînd mă gîndeam cu dor la Ana / era ca ieri, sau chiar e azi. / Am zis: să fumăm chiar opium, marijuana; / Ai zis: nu fi așa de ahtiat de pini, de brazi...”. Replica parodică nu-și digerează modelul. Ia în deriziune forma, pas-tișează ironic sistemul de imagini, dar pierde pe drum recursul sentimental. Pentru a marca mai bine diferența între forma parodică pe care-o practică Daniel Pișcu și aceea a colegilor de generație voi reproduce un fragment din Umberto Eco („Marginaliile și glosele la *Numele trandafirului*”); „Mă gîndesc la atitudinea postmodernă ca la atitudinea celui care iubește o femeie, foarte cultă, și căreia nu-i poate spune «Te iubesc cu disperare», pentru că el știe că ea știe (și ea știe că el știe) că propoziția ca aceasta le-a mai scris și Liiala. Există totuși o soluție. Va putea spune: «Cum ar spune Liiala, te iubesc cu disperare». În acest moment, evitînd falsa inocență, deoarece a spus clar că nu se mai poate vorbi cu inocență, acesta îi spune totuși femeii ceea ce voia să-i spună: că o iubește, dar că o iubește într-o epocă de inocență pierdută”. Daniel Pișcu, nu reușește să spună, în alte cuvinte ceea ce ar fi fost de zis (și a fost zis). Parodia lui ia în deriziune inocența limbajelor istorice, dar nu le mai reeditează enunțul.

Textele lui, cele mai izbutite, sint scrise cu penița unui filolog. Ele traduc programul critic într-un limbaj nu mult deosebit de acela al teoreticienilor postmodernismului: „Ca un copil / care învată a merge / uitîndu-se drept / în ochii tatălui / așa construiesc și eu / acest poem / privind la final” (*Ca un copil*). Meta-textul nu are tulburarea din Borges: el traduce, ca și în noul-nou roman francez, „aventura unei scriituri”: „Domnule, Domnule / luați loc / să discutăm / despre această poezie / pe care deja am scris-o / de la capăt la mijloc // Omagiile mele, Doamnă, / luați loc / să discutăm / despre acest poem / pe care-l voi scrie pe loc. // Așa, nu vă sfiți / voi face și foc / ca să vă încălziți / și totul va fi ca un joc. // Domnul Viață, sinteti simpatic / Doamnă Moarte, vă stă bine cu coc! // Ce noroc! Ce noroc!” (*Domnul și Doamna*). Textul e din avangarda anilor '80, dar modelul a evoluat substanțial.

Formula ludică reeditează, în fragmentele cele mai reușite, ingenuitatea unui Charles Cros: „Ceasul meu e o paște / pe care pasc trei cai / limbile lor scot flăcări / ca la o zmeoacă trasă pe roată / ele încearcă să omoare greierele / al căru cri-cri / se poate auzi / pină la Capri / la fiecare oră exactă” (*Ceasul*). Un *Haiku* se folosește, inteligent, și de desenul textului, ca în caligramele lui Apollinaire. Încerc să-l reproduc întocmai:

creastă de
„Această munte
cu acoperișul

Seamănă casel...”

Șansa lui Daniel Pișcu stă în inteligență și în cultură. Volumul *Aide-mémoire* evocă celor care au trăit efervescența anilor '80 o stare de spirit. În intervalul scurs de atunci, personalitățile s-au decantat. Imaginea pe care ne-o oferă Daniel Pișcu e comparabilă cu fotografiile copilăriei și tinereții noastre: ne recunoaștem în ele, fără să mai fim cei de atunci.

Casa N. T. Orășanu, str. Enăchiță Văcărescu 7 (demolată)

Interviu cu Michel DURAFOUR:

„AUTORITĂȚI”

de ambele părți ale barierei, deopotrivă printre autorii din România și ceea ce se spunea de către autoritățile locale. Vreau să spun totuși că partea ce poate apărea în carte ca fiind mai politică — deoarece așa cum aminteați, există o situație istorică — a fost, în mintea mea, cu totul secundară în raport cu ceea ce găsisem adevărat mișcător în peisajele și oamenii bălților, mișcător în privința deznădejdii iubirii, a speranței, a unei foarte mari generozități.

— Am remarcat în acest roman — și cred că observația e valabilă și pentru alte scrieri ale Dumneavoastră — incantația poetică, afectivă, latura lirică, tenația simbolurilor...

— Da... E vorba de mai multe lucruri. Mai întâi, mă pasionează, m-a pasionat întotdeauna, foarte mult, copilăria, tinerețea. Am scris de curând un Mirabeau (*La Bayonnette de Mirabeau*, 1988), după care s-a făcut un film la Televiziunea franceză. Nu este vorba despre un Mirabeau matur, ci despre unul tânăr, foarte supus față de tatăl său... Când am intrat în guvern, pregăteam o *Tinerete a lui Edgar Poe*. Il admir, întâi de toate, pe Edgar Poe ca pe un bărbat foarte însemnat, care a avut o mare influență cu mult dincolo de America. Dar ceea ce mă pasionează mai ales este timpul trecut de el în Virginia, tinerețea lui până la cincisprezece-douăzeci de ani, până la acea faimoasă universitate din Charlottenville, înființată de Jefferson, care i-a și desenat diploma... Cred că dacă știu că Poe a avut o tinerețe de sudist, că a trăit în acea Virginia cu soare strălucitor, departe de puritanismul din Boston sau Philadelphia, îl înțeleg mult mai bine. Pe mine mă pasionează mereu copilăria. Am scris de altfel mai multe romane legate de problemele copilăriei, marcate adeseori de deznădejde, deoarece copilăria, adolescența nu se dezvoltă, de multe ori, decît în dramă. Firește, există numeroase elemente de iubire, de speranță, foarte însemnate în viața celor tineri. Oricum, cred că oamenii se explică întotdeauna prin primii cincisprezece-saisprezece ani ai vieții lor.

— Am înțeles, citindu-vă, că sinteți atras în mod deosebit de ingenuitatea, can-doarea, prospețimea de spirit a copilăriei, dar și de latura aventuroasă a acestei vârste. Știu că ați primit chiar un premiu al cărții de aventuri...

— Sunt sensibil față de două lucruri care, după părerea mea, merg mină-n mină la vîrsta copilăriei: marea generozitate și teribila cruzime. Câci copiii sînt îngrozitor de cruzi. Se vede foarte limpede acest lucru în școli, unde un copil nu iartă greșala celuilalt, iar luarea în ris este adesea foarte crudă. În același timp, ei sînt în stare să facă orice ca să-l ajute pe un camarad. Există, asadar, la copii o latură crudă și una foarte generoasă. Una dintre cele două fete din *Oile din cer* pornește în căutarea unei lumi miraculoase, iar sora ei e mult mai crudă... Constat, de altfel, că de citiva ani se acordă, în toată cinematografia franceză, o mare importanță copilăriei, adolescenței. Pentru că aceasta e vîrsta la care se conturează bărbatul și femeia de mine, se proiectează comportamentul fiecăruia... Mă simt deci foarte legat de comportamentul copilului în mediul în care trăiește. Dar sînt tot atît de mult legat de singurătatea universului în care trăim. Sînt convins că omul este singur. Asta nu vrea să spună cituși de puțin că nu sînt conștient că în jurul nostru se află o întreagă societate. De altfel, dacă n-ar fi fost conștient de acest lucru, n-ar fi făcut politică. Aș fi ales să trăiesc într-o Thebală ori undeva în jurul Mării Negre, inconjurat doar de citiva călugări... Nu ignor existența societății, însă cred că în momentul în care bărbatul și femeia sînt obligați să facă o alegere capitală, ei fac această alegere în singurătate. Nu cred în hotărîrile cugetate în colectiv... Când privesc spre istorie ori spre viața marilor autori sau a marilor pictori, vedem că hotărîrile fundamentale pe care au trebuit să le ia, chiar dacă o mare iubire îi lega de vreo femeie, chiar dacă aveau prezentă în memorie noțiunea de stat, le luau în singurătate... Eu sînt un om singuratic din fire. Un om care se integrează, desigur, în societate, din necesitate, din rațiune, și pentru că are un anume gust pentru dreptatea socială. Nu cred, asadar, că putem trăi egoist în colțul nostru, dar cred că atunci cînd sună ceasul hotărîriilor capitale, cînd sună ceasul unei cugetări adevărate, acestea sînt solitare...

— Cum împăcați atunci această singurătate a reflecției intime cu prezenta plină lumină a „funcțiunii publice”?

— E o întrebare la care nu mi-e foarte ușor să răspund... Cred că, oricare ar fi răspunderile pe care le avem, trebuie să existe întotdeauna niște creneluri de viață. Dacă nu are undeva un colțisor de cer albastru pe care să-l poată privi în zilele cînd cenusul îl inconjoară de pretutindeni, omul nu poate trăi. Trebuie să știm că, oricare ar fi activitățile pe care le desfășorăm (acum, Funcțiunea Publică mă face să am contacte cu oamenii, dar am exercitat și răspunderile de ministru de Finanțe, cînd nu eram în contact decît cu cifrele, ceea ce e și mai îngrozitor și mai puțin poetic), am grijă întotdeauna să păstrăm un colț de cer albastru care-mi permite să ies din grijile momentului, să regăsesc un spațiu de libertate.

— E vorba deci de o compensație...

— E un fel de compensație, însă această compensație nu e inutilă în exercitarea răspunderilor politice. Cred că dacă nu putem ajunge (în activitățile politice, dar și în cele economice sau în altele) să găsim, într-un anumit moment, un spațiu de libertate, care poate fi poezia sau muzica bună, sportul nautic ori plimbările montane, viața nu poate fi trăită.

— Vorbeați despre politică — și mă gândesc la ceea ce se întîmplă în România după Revoluția din decembrie 1989: aștîm la un proces de nouă, reală angajare a scriitorului în dezbaterile politice a momentului, chiar cu risul de a păra o vreme, munca de creație. Ce credeți despre raporturile dintre politică și literatură?

— Cred că în sistemul care ne este adevărat propriu, adică în sistemul țării latine, omul politic și omul de literă, cel îndrăgostit de pictură, se contopesc. Cred că nu există un om politic de calitate care să nu fie într-un anumit fel în căutarea unui elan artistic. Un exemplu concret în realitatea franceză este președintele Republicii, un om eminent pe plan cultural, cu totul remarcabil, cu lucrări scrise într-o limbă foarte frumoasă... A spus că e o tradiție latină, dar încă că polonezii au avut ca președinte un mare pianist, germanii l-au avut pe Goethe care era și un om politic... Însă lucrul adevărat indeosobi pentru popoarele latine, unde calitatea omului politic, funcționarului, e oarecum legată de elocvență, elocvența e o formă de cultură...

— Aș dori să ne întorcem acum spre ministrul de stat al Funcțiunii Publice Reformelor Administrative: Cum i ați găsit, în câteva cuvinte, programul?

— Programul meu e simplu. În Funcțiunea Publică a fost multă vîrtej doar reguloare, adică avea drept vîrtej profundă afirmarea prezentei statului și adesea în mod represiv. Statul era prezent, prin funcționarii săi, pentru a asigura respectarea unui anumit număr de reguli. Era ceea ce numim o „vision anglicană” a Funcțiunii Publice. Această viziune subzistă desigur în continuare, anumite funcții specifice: poliția, jandmeria. Însă la această oră vrem — și dorința foarte fermă a primului ministru — să facem în așa fel ca funcționarii să considere că cei administrați nu mai sînt niște oameni ce trebuie urmăriți, că trebuie să li se fixeze contravenții, că „fel de clienți”, pe care ei trebuie să servească. Iar această transformare a comportamentelor se face datorită funcționarilor care sînt intrinsec conștienți de noul lor rol — chiar funcționarii autoritate, polițistii, încearcă să fie curțitori, să explice oamenilor de ce sînt obligați să penalizeze atunci cînd desec, de exemplu, vitezele autorizate șosele; și o fac nu cu spiritul represiv acum un secol, ci cu gustul, cu voința, a sări în ajutorul cetățeanului. Voi noastră este deci de a face în așa fel administrativ să nu mai fie un sunus — în vechiul drept francez de acum un secol — ci unul cărui îi faci un serviciu, și atunci cînd îl penalizezi. Câci și se fîntre adevărul și serviciul, intrucît, ocror astfel societatea, este el însuși ocrorit, tr-un anume fel. Asadar, întîi de toate o transformare a tipurilor de comportament. Un al doilea punct important e că încercăm acum să evaluăm politica noastră publică, adică să facem un bilanș așa cum s-ar face el în sectorul partit

■ **Dialogul** înregistrat mai jos este rezultatul tirziu al unei întâlniri de acum aproape douăzeci de ani, cu o carte oarecum insolită: un roman de inspirație românească (*Les Moutons du ciel*, Ed. Fayard, 1973), scris de un om politic francez, Michel Durafour (n. 1920), pe atunci „deputé-maire de St. Etienne”. Curios, mă grăbisem să-l citesc, cu oindul de a-l recenza pentru o revistă din țară — însă mi-am dat repede seama că nu se va putea: aventura adolescentină imaginată de scriitor în căutarea de pescari din Delta Dunării se proiecta pe un fundal istoric care, dacă eu deținea locul principal, nu oarecătuturi atmosfera tensionată a „absedenței decenii”, iar aceasta nu era prietă cu prea mare încredințare. Substanța cărții se concentra totuși asupra lumii adesea brutale, dominată de prejudecăți, de suspiciuni și dușmăni, i se opunea rerea poetică, causal evaziunii în necunoscut, generozitatea iubirii. „Străinu!” Stepan, băiatul de cincisprezece ani care lăchămăse novestea norilor, a „oilor din cer” promițătoare de bunățate și liniște, alături împreună cu prietena sa, Cornelia, și micul Nicolae ce-i urmează în aventura, o emoționantă lecție de puritate, pe care sacrificiul final al adolescentului — noel — o va face și mai înaltă. Ceva din universul național al lui Panait Istrati, cu poezia poeticelelor dădărene, se regăsește și în aceste cântări.

■ **O notă de pe coperta cărții din 1973** spune că e vorba de primul roman al autorului. În realitate, Michel Durafour mai scrisese cititor, printre care *Bettina* (1959), *Ntre rîu qui étes aux cieux* (1962), *Le Juif du ciel* (1965). În 1963 i se acordase, pentru *Agnes et les vilains messieurs*, marele premiu al romanului de creație.

■ **DL Michel Durafour este** în prezent, cum spunem, și un cancelar om politic. Ministrul al Funcțiunii Publice și Reformelor Administrative în guvernul francez actual. D-a s-a ilustrat, în ultimii vreo douăzeci de ani, ca președinte al grupului Reformatorilor democrat-sociali din Adunarea Națională (1973-1974), ministrul al Muncii și al Francezilor (1974-1976), deputat radical-socialist (1976-1981), membru în Biroul Național și Comitetul Director al Partidului Radical-Socialist și al Uniunii pentru Democrația Franceză.

■ **Era firesc, așadar, ca o bună parte din conținutul** noastră să se refere și la conștientizarea a personalității Durafour: de data aceasta, intertextul criticului literar și al „reporterului” s-a găsit concinat de cel al călătorului care crede că țara sa are destule motive să fie elocventă întru libertate și democrație. Cînt, cum se vede din răspunsurile notate aici, în DL Michel Durafour, românii și România au, de mai bine de o jumătate de secol, un prieten ocrorit.

■ **despre rolul unor lecturi privilegiate** la România sau din anumite autori români?

— Nu neapărat. Cunos, desigur, într-o oarecare măsură, literatura română clasică și mai puțin cea modernă; pe vremea aceea, autorii români nu se prea găseau în librăriile franceze... Nu e vorba, de fapt, despre o căutare prin intermediul literaturii române, care să mă fi condus, ci despre o reacție fizică, emoțională, în prezența unui peisaj cu totul neobișnuit.

— **Mă gîndeam, punîndu-vă această întrebare, mai ales la Panait Istrati, fiindcă e vorba de un linut de care era și el foarte legat...**

— Desigur, e foarte firesc... L-am citit, însă nu m-am exprimat pormind de la această lectură. E un fenomen cu totul irracional, destul de rar, de altfel, o amintire din tinerețe. Amintirea unei prime călătorii în străinătate are o mare însemnătate, mai ales cînd esti tînăr... Pe deasupra, mă bătea încă de pe atunci gîndul să mă pregătesc pentru cariera diplomatică și era vorba deci despre descoperirea unei prime țări, cu care simțeam că am foarte mari afinități, unde limba franceză era practică aproape curent, chiar de către oamenii de condiție foarte modestă, pescarii din bălțile Dunării... Am avut un adevărat șoc, asemănător cu cel pe care-l suferi cînd te îndrăgostești de o femeie, un șoc al iubirii...

— **E vorba totuși, ca orizont istoric, de o epocă cunoscută, în linii mari, ca stalinistă, cu conflictele ei specifice. Ați avut, poate, nevoie de o anumită documentare...**

— Am avut, bineînțeles, documentarea clasică, tradițională, ce putea fi obținută

— **Aflindu-mă la Paris, în 1973, am descoperit într-o librărie din Cartierul Latin un roman care se intitula „Les Moutons du ciel”. Citind prezentarea de pe coperta cărții, am fost de două ori surprins: autorul era un om politic, iar romanul său avea un subiect românesc. Prima mea întrebare va fi deci legată de această descoperire: cum se explică apropierea DV. de spațiul românesc, care au fost căile de comunicare cu spiritualitatea românească?**

— **Întrebarea e firescă... România e prima țară străină pe care am vizitat-o. Și am vizitat-o ca licean, în 1936, cînd am făcut o călătorie de studii, organizată de Liceul din Saint-Etienne, unde studiam, și de ambasada României de la Paris. M-am văzut, cu acest prilej, în Delta Dunării — și a fost pentru mine o revelație profundă. Pentru că am regăsit, deopotrivă în imensitatea cerului, în fluviul ce se arunca în mare și în bălțile uriașe, un spațiu de poezie cu totul ieșit din comun. Am scris multe lucruri în viața mea, am compus o nișă de teatru, am scris chiar romane politiste, cum au făcut de altfel mulți oameni politici înainte de mine, însă nu scrisesem romane poetice în adevăratul înțeles al cuvîntului, adică în care poezia să aibă o parte precumănititoare — și, dintr-o dată, acea amintire a reînviat în mine, am regăsit, oarecum, în mlaștinile din Poitou, acei nori uriași care brăzdau cerul, nesfîrșitul mării, climatul pasional al bălților... Însă nu regăseam întreaga densitate pe care o cunoscusem în Delta Dunării... Toate acestea s-au ivit în mine după patruzeci de ani, și am dorit să scriu, și am scris de altminteri foarte repede această carte.**

— **Se poate vorbi la Dumneavoastră și**

„LIBERTATEA NU SE DECRETEAZĂ”

... un bilanț, oarecum, de rentabilitate a serviciilor noastre, pentru a ști dacă aceste servicii pe care le prestăm, ținând cont de costul lor, corespund într-adevăr ceea ce așteptăm de la ele. Un al treilea punct, și ultimul, este că ne gândim la funcționarul însuși și încercăm să vedem cum îl putem valorifica: și, firește, ca toate țările din lume, funcționarul este interesat de toate de salariul lui. Însă încercăm să mergem ceva mai departe și să valorificăm meseria, profesiunea, prin intermediul unor răspunderi noi. Încercăm, măsura posibilului, să-l facem să-și îngăduie meseria...

— S-ar putea spune deci că „predați”, oarecum, democrația prin intermediul autorității funcției publice...

— Încercăm s-o facem... Eu am ajuns în acest minister convins de mai multe lucruri. Cel dintâi ar fi că autoritatea nu se decretează. Nu se poate da un decret prin care, de pildă, toată lumea trebuie să fie într-un anumit loc la ora 9 dimineața, să se așeze pe scaun, să ia în mână stiloul etc. Autoritatea nu se decretează, trebuie să convingem. Iar convingerea este într-adevăr printr-o capacitate a celor care de a se explica cu oamenii pe care au în subordine. În al doilea rând, faptul este absolut necesar în interiorul administrației. Adică: nu e de ajuns să ai un ordin, e mai bine să-l explici. Dacă spui oamenilor să vină în fiecare zi la o anumită oră, ei vin, desigur, însă aceasta nu este pentru ei o îndatorire arzătoare: vin pentru că sunt obligați s-o facă. Însă dacă spui să vină pentru că avem foarte multe lucruri de făcut, că nu putem aștepta un alt moment, problema e complet diferită. Încercăm să punem la punct în Franța ceea ce numim „orarele variabile” — adică să facem în așa fel ca oamenii să lucreze un anumit număr de ore în fiecare zi, dar ca unii să poată veni la ora 9,30 pentru că au copii la școală, și plece în schimb acasă ceva mai târziu: dacă, să existe o anumită suplețe a orărilor, însă cu ceea ce se numește „planuri fixe”, pentru că toată lumea să se poată așeza împreună în același timp, să zicem între orele 10—12 și 15—17. În acest caz, ținând rezultatele bune, căci, înocul, funcționarul ajunge să fie conștient. Iată deci cam care este strategia noastră: mai degrabă a convinge decât a obliga.

— Cum interpretați raportul dintre „ordine publică” și libertate? Este un lucru foarte important, dacă ne gândim mai ales la situația din țările est-europene în această perioadă de tranziție...

— Cred că ordinea publică este o necesitate. Este neapărat necesar ca o societate să aibă un anumit număr de reguli, care ca să a înzestrat în mod democratic, dar ca ele să se aplice astfel încât nu să fie să facă orice. Aș zice că libertatea fiecăruia se oprește acolo unde începe libertatea celuilalt. Trebuie deci ca omul să-și respecte vecinul ca pe sine însuși și deci să accepte o anumită disciplină. Pornind, așadar, de la această disciplină liber consimțită, părerea mea este că trebuie, chiar dacă ne vine foarte greu, să fim cât mai toleranți cu puțință. E evident, de exemplu, că trebuie să limităm viteza pe șosele pentru a proteja viața conducătorilor auto, dar și pentru a proteja viața celorlalți, care se află pe drum în același timp cu ei și care-și riscă viața dacă nu se respectă regulile vitezei... În aceste cazuri, nu se poate să nu fii repressiv. Această e un domeniu precis, simplu, există însă domenii în care e cu mult mai greu. Mă gândesc, de pildă, la libertatea presei. De fapt, nu e o problemă dificilă, e prea bine că un articol dintr-un ziar poate provoca în mintea cuiva un act criminal: a raporta un fapt divers, a povesti un asasin a comis crima, poate da o altă idee de a comite o crimă asemănătoare. Avem nenumărate exemple, că jurnalistul s-au petrecut așa. Însă eu spun că libertatea presei trebuie menținută cu orice preț. Există un risc, bine cunoscut: că a suscita, poate, o vocație criminală. În acest risc e mai mic decât cel presupus de întreruperea exprimării ziaristului, decât să spună ceea ce dorește să spună.

— Știți că în țările noastre, în fostele țări „socialiste”, funcțiunea publică se degradase într-un mod foarte grav în ultima vreme. Dacă ați fi ministru al Funcțiunii Publice într-una din aceste țări, de exemplu în România, care ar fi măsurile cele mai urgente pe care le-ați lua în această perioadă foarte complexă, de tre-

cere de la o societate dictatorială spre societatea civilă, democratică?

— Cred că primul lucru care trebuie făcut este de a-l convinge pe funcționar că nu e la dispoziția statului, ci la dispoziția ansamblului cetățenilor. El e plătit de stat, dar faptul că statul îl plătește nu trebuie să facă din el sclavul acestuia. El trebuie să-și păstreze o capacitate de judecată care să nu-l obligă să facă ceea ce ar aprecia ca fiind contrar demnității sale personale. Acest lucru e adevărat mai ales la nivelul serviciilor de poliție, ale armatei, dar e adevărat și în viața de fiecare zi. Al doilea punct, care mi se pare foarte important, fiindcă țările care suferă din cauza dictaturii cunosc toate aceste rău profund, este că trebuie să se obțină de la funcționarii publici o foarte mare probitate, o foarte mare cinste. Ceea ce mă izbește în țările cu dictatură și citeodată, de altfel, în țările în curs de dezvoltare, din lumea a treia, este venalitatea funcționarilor. E o mare dramă această venalitate — și spun adesea, cind Funcțiunea Publică este criticată (căci francezilor le place foarte mult să se critice, și îndeosebi Funcțiunea Publică), spun că printre cele mai mari merite ale sale este acela că e cinstită. Firește, se poate găsi oricind un polițist necinstit, dar dacă luăm Funcțiunea Publică franceză în ansamblu, ea este foarte cinstită, fundamental cinstită. Dacă ar fi să dau sfaturi, cel dintâi ar privi independența morală a funcționarilor, iar în al doilea ar fi să se vegheze ca funcționarul să aibă un salariu suficient de convenabil pentru a-l feri de venalitate; iar funcționarul corupt să fie sancționat aspru. În al treilea rând — ceea ce încercăm să facem și noi acum — să se considere că vocația esențială a funcționarului nu este aceea de a reprima, ci de a-i ajuta pe cetățenii săi.

— Știu că ați fost președintele grupului Reformatoilor democrat-sociali din Adunarea Națională, membru în comitetul director al Partidului Radical Socialist și al U.D.F. Se invocă adesea și în România exemplul unor orientări social-democrate. Care sint, după părerea Dumneavoastră, marile linii de urmat pentru o social-democrație corespunzătoare exigențelor societății contemporane?

— Am crezut multă vreme că Franța, așa cum era, nu putea — spre deosebire de Germania, America, Anglia — să fie o societate bipartită, adică doar cu două partide. Și cind am întemeiat, împreună cu Jean-Jacques Schreiber, cu Jean Lecanuet, grupul reformatoilor, am făcut-o pentru a încerca să constituim, între ele — adică între Uniunea Stângii, care exista pe vremea aceea, și dreapta clasică, încarnată în esență de partidul generalului De Gaulle — o formațiune mai degrabă de centru-stînga, care să evite, printre francezi, dezbaterea manicheistă dintre dreapta și stînga. Îmi dau seama acum că nu e cu puțință. Și o să vă spun de ce. Nu e posibil pentru că sintem într-o societate — și mă gândesc la societatea occidentală, așa cum există ea — în care bărbații, femeile nu mai doresc să facă politică, cum făceau acum un secol. Pentru că nu mai există întrunirile de ordin oarece în care lumea se aduna, în mici grupuri, ca să discute despre viitorul țării, despre construirea unui viitor al țării, potriviv, despre marile evenimente ale Franței. Oamenii stau lipiți de postul lor de televiziune. Se uită la filme și, îndată ce au citeva minute de răgaz, dau năvală pe malul mării sau pe pistele de ski și abandonează (cred că e un lucru nefericit, însă asta e situația), abandonează în voia oamenilor politici grija de a hotărî pentru ei, făcînd un mic efort, un foarte mic efort, ca să voteze o dată la patru ani, și încă unii dintre ei nici nu votează; procentul de participare la vot scade în mod regulat de pe la începutul secolului nostru. În Statele Unite, președintele e ales de nu mai mult de 40% dintre alegători... Deci viața francezilor trebuie simplificată. Iar acum cred că trebuie să mergem către un mare partid social-democrat — vorbesc despre Franța — și spre un partid conservator. Va exista, firește, la stînga partidului democrat, o franjă comunistă, și apoi va fi dreapta partidului conservator și o extremă dreaptă, oarecum neofascistă, care va continua să existe și ea, dar acestea ar fi niște marginali. Cred, așadar, că trebuie să mergem către acest mare partid social-democrat, pe de o parte, și un mare partid conservator, pe de altă parte.

— În ce privește tradiția țărilor latine, partidul social-democrat îi include pe democrații creștini, adică democrația socială

oarecum creștină. Pentru că religia catolică a avut, mai ales în Franța, preocupări sociale însemnate. Există în democrația creștină franceză o importantă tradiție catolică de stînga. Iar apoi există partidul conservator tradițional, partidul burghez, liberal-burghez tradițional... Acest lucru nu e adevărat pentru Germania, căci în Germania democrația creștină se orientează spre dreapta, alături de conservator. Așadar, e adevărat că înaintăm încet pe această cale, a fost greu, atita vreme cit Partidul Socialist era legat printr-un contract cu Partidul Comunist. Contractul dintre Partidul Comunist și Partidul Socialist nu mai există în Franța, Partidul Comunist nu se mai află în majoritatea prezidențială și deci Partidul Socialist ar trebui să poată deveni un partid social-democrat. Însă acest lucru nu se poate face repede, intrucit există obișnuințe, tradiții, vechi prietenii care subzistă... Viitorul e însă al unui mare partid social-democrat și al unui mare partid conservator. Așa se vor petrece lucrurile în Franța prin anul 2000 și chiar mai înainte...

— În țările din Est, există rezerve foarte serioase față de vechile partide comuniste. Cum intuiți evoluția posibilă a lucrurilor aici?

— Mă tem că cuvintele au o mare importanță în țările din Est. Iau un exemplu foarte simplu, din altă parte: Sint izbit, de pildă, de comportamentul evreilor care sosesc în Israel. Israelul e o țară pe care o cunosc bine, am fost ziarist acolo, prezent în momentul creării statului Israel, în mai 1948. Am călătorit adeseori acolo, unde am foarte mulți prieteni. Am scris și o carte, *Le Juif du ciel* (Evreul din cer), care vorbește despre acea epocă. Sosirea evreilor sovietici e pe cale de a răscoli, dar într-un mod absurd, harta politică a Israelului, pentru că ei vor vota pentru dreapta, pentru partidele religioase, în timp ce Partidul Social-Democrat are ca președinte un om absolut remarcabil, care e Simon Perez; pentru că nu mai pot susporta cuvîntul socialist.

— Pentru că au străbătut o experiență foarte dură a „socialismului”...

— Desigur. Dar este absurd. Căci termenul socialist în limba țărilor occidentale nu are deloc aceleași conotații ca în țările din Răsărit... Pentru a traduce termenul de socialist din țările estice în limba Occidentului, se poate întrebuițua termenul de comunist. Trebuie folosit chiar termenul de comunist ortodox, stalinist... Lucrurile trebuie invătate pe numele lor. E evident că nu acesta e cazul partidelor socialiste occidentale. Deci ne aflăm oarecum într-o dispută de limbaj. Și e un lucru cumva nefericit, pentru că țările din Răsărit riscă să voteze în viitor la dreapta, nu printr-o alegere deliberată a partidelor de dreapta, ci dintr-o opoziție față de cuvinte, din teama de cuvîntul socialist. Sentimentul meu profund este că aceste țări din Est riscă după aceea să cunoască o răsturnare de balanță teribilă. Cu atit mai mult cu cit au existat neori acolo, înainte de al doilea război mondial, niște experiențe de extremă dreapta foarte dificile... A fost oarecum cazul României, al Ungariei, al Bulgariei, — mai puțin al Cehoslovaciei, care aproape că a evitat o asemenea situație, însă care avea disputele sale între naționalități, ce nu erau mai bune... Deci această perioadă de trecere spre democrație e foarte dificil de gestionat. Îmi dau foarte bine seama de acest lucru. Înțeleg că țările care au suferit timp de patruzeci de ani din cauza regimului comunist doresc să se descotorosească de el dintr-o dată și deci să ajungă imediat la libertate, fără a se preocupa să știe dacă au niște structuri democratice capabile să le traducă imediat sensibilitatea. Cred că într-adevăr trebuie făcută experiența democrației. E o experiență îndelungată, mai puțin simplă decit pare a fi. Cred că un exemplu tipic îl oferă dificultățile pe care le au în îmbrățișarea democrației germanii din Răsărit, care vorbesc aceeași limbă cu cei din Vest, care sint frații lor... E un lucru foarte uimitor. Există greutăți reale, cu toate că ei au toate structurile de întîmpinare posibile. Chiar niște lucruri foarte simple îi miră... E adevărat că trebuie să existe probabil niște tranziții la nivelul comportamentului. Recunosc că nu e ușor cind ai fost atita vreme lipsit de libertate, cind generația care a cunoscut

perioada de dinaintea războiului aproape că nu mai există. E un exercițiu dificil și, după părerea mea, țările răsăritene trebuie să învețe, ca să spun așa, libertatea, democrația.

— Ca să revenim, oarecum, la începutul dialogului nostru: știți foarte bine că, dintre țările din Est, România este poate cea mai legată de Franța din punct de vedere cultural. De vreo două secole, românii văd în Franța un mare exemplu. Desigur, această realitate a fost mai puțin cunoscută de către francezi, dar sentimentele noastre, ale românilor, față de țara Dumneavoastră rămîn profunde și autentice. Cum vedeți perspectivele unei comunicări reînnoite, în condițiile, ele însele noi, pe care le cunoaștem?

— Întîi de toate aș vrea să spun că, într-adevăr, tradițiile culturale dintre Franța și România, sint foarte vechi. Propriul meu exemplu, citat la început, mi se pare grăitor. Faptul că profesorii dintr-un liceu de provincie, precum cel din Saint-Etienne, au ales să ne conducă în România era cu totul neobisnuit: nu studiam limba română, ci engleza, germana, spaniola sau italiana, — prin urmare nu era vorba de o chestiune de limbă, ci de adevărat de o problemă culturală și, mai mult decit atit, de nevoia de a ne „freca” creierul — ca să folosesc o expresie a lui Montaigne, de a ni-l „pili” de cel al unor oameni apropiați nouă. Există, așadar, în inconstențialul francez, și în inconstențialul universitar francez — dacă pot folosi acest termen în legătură cu Universitatea — o tandrețe aparte față de România...

— Cum pot evolua lucrurile astăzi? — Este foarte evident că există și mai mult decit altădată, în rîndul populației franceze, certitudinea că poporul român e apropiat de poporul francez. Iar acest lucru îl datorăm în mare măsură televiziunii. Pentru că atunci cind francezii au primit în casa lor niște imagini ale unor români de condiție modestă, muncitori sau funcționari, care răspundeau într-o franceză de bună calitate, pentru francezul care n-a vorbit niciodată o altă limbă decit a sa, a fost un lucru uimitor. O mare uimire, în care era și o parte de orgoliu, pentru că se vorbea limba noastră; adică acei oameni vorbesc limba noastră fiindcă sint niște oameni cultivați, conștienți că franceza este frumoasă... Trebuie să știți că francezii judecă lucrurile în felul acesta... Iar alături de acest sentiment de orgoliu, e, în același timp, un sentiment de fraternitate, de mare simpatie. În plus, România este în mod tradițional o țară care a mobilizat întodeauna interesul Franței. Vreau să vă spun o expresie ce mi se pare admirabilă: I-am avut ca profesor, la Școala de Științe Politice, pe André Siegfried, personaj cunoscut, geograf remarcabil. Știți cum numea el Marea Neagră? — Spunea că Marea Neagră este „une arriere pensée de la Méditerranée”... Și trebuie să spun că pentru francezii ideea că Marea Neagră este Mediterana, deci un fel de univers de care noi sintem atit de legați, e foarte importantă. Căci francezii sint mai legați de Europa mediteraneană decit de Europa tradițională pe care o cunoaștem. Ei asociază România acestei Europe mediteranene, o consideră mai apropiată, desigur, decit celelalte țări din Răsărit.

De aceea, cred că legăturile economice și culturale se vor dezvolta cu ușurință. Cele culturale, mai repede, iar legăturile economice vor fi amorsate treptat. Cred că și unele și altele pot merge mină-n mină, fără dificultăți. Cred sincer că pe plan cultural există afinități însemnate între popoarele noastre și, ca atare, calea e foarte larg deschisă. Pe plan economic — și nu e numai o problemă românească — industriașii francezi au fost mai puțin pregătiți decit germanii și au descoperit noul spațiu reprezentat de Europa de Răsărit cu o oarecare întîrziere. Sentimentul meu este că ei vor să recupereze această întîrziere și că acum sint foarte disponibili. Faptul că găsesc o populație care vorbește într-un număr deloc neglijabil franceza poate fi foarte folositor din punctul de vedere al cadrelor necesare. România este, de asemenea, în mintea francezilor, o țară cu o bună reputație în ce privește munca, competența, seriozitatea, — deci, după părerea mea, elanul economic va urma. Însă avîntul cultural va preceda, în ce privește relațiile cu România, avîntul economic. Ceea ce nu e valabil pentru alte țări...

Paris, martie 1991

Ion Pop

Revoluția din 1989 și viitorul României

Moștenirea lui Ceaușescu

TOTUȘI, spre sfârșitul vieții lui Gheorghiu-Dej, erau semne că România ar putea deveni o a doua țară slavă. Țara se bucura de o rată onorabilă de creștere economică iar legăturile promițătoare cu Vestul ar fi putut să fie folosite pentru dispariția graduală a stalinismului. În 1964 Dej a hotărât să-și elibereze pe toți deținutii politici și a început un proces prudent de liberalizare. Chiar inteligentia națională, care era visceral anti-comunistă, a aplaudat ruptura P.C.R. de Moscova.²⁶⁾

Ca o ironie, atunci când Nicolae Ceaușescu a preluat puterea în 1965, s-a părut că va destaliniza partidul. El a condamnat închisorile politice, a depins abuzurile trecutului și a dat indicații Securității să respecte legea. În aprilie 1968 el l-a reabilitat pe Lucrețiu Pătrășcanu — fost membru al Biroului Politic, ministru al Justiției și gânditor marxist, executat în 1954 pe baza unor acuzații de spionaj născocite. De asemenea, a reintegrat în partid multe victime ale epurărilor lui Gheorghiu-Dej și a proclamat — cu ipocrieza care curind avea să devină limpede — nevoia de a scrie o adevărată istorie atît a patriei cît și a partidului. Ceea ce semăna cu un glasnost avant la lettre, cu un Ceaușescu susținind o variantă de comunism reformat, s-a dovedit a fi totuși un simplu șiretlic în scopul consolidării puterii. Secretarul general a continuat într-adevăr să urmeze în politica externă o linie independentă față de Uniunea Sovietică, menținând relații diplomatice cu Israelul după 1967 și condamnând cu vehemență invazia sovietică în Cehoslovacia din 1968. Ceaușescu și-a prezentat opoziția sa la expansionismul sovietic ca pe o atitudine eroică, îndreptându-l să primească eterna grațitudine a națiunii și sprijinul și ajutorul necondiționat al Vestului.

Inițial, această poziție i-a adus lui Ceaușescu aprecierea entuziastă și chiar ajutor din partea guvernelor occidentale. În aprilie 1968, Charles de Gaulle a vizitat România și l-a felicitat pe Ceaușescu pentru pretinsa lui independență. În august 1969, Richard Nixon a venit la București, unde a fost primit triumfal de către un Ceaușescu din ce în ce mai înamorat de sine. Mitul diplomatului non-conformist, super-negociatorului și singurului comunist demn de încredere, a fost cumpărat cu naivitate de mulți analiști occidentali, care au glosat asupra tendințelor sale dictatoriale în creștere. Această imagine a fortificat mira lui Ceaușescu acasă permițându-i să-și prezinte pe disidenții români drept trădători care slăbeau „coeziunea și unitatea poporului”, și care „evident” îi ajutau pe dușmanii pretinși ai României: rușii, ungurii, evreii, americanii. (De exemplu, când Paul Goma a lansat mișcarea de disidență în 1977, presa oficială l-a stigmatizat ca agent al K.G.B.-ului și doar foarte puțini intellec-

tuali români au îndrăznit să-l sprijine). Inclinațiile dictatoriale ale lui Ceaușescu au fost catalizate de o vizită în mai 1971 în China și Coreea de Nord; aceasta a-parent i-a inspirat importul metodelor de indoctrinare folosite în timpul revoluției culturale maoiste — inclusiv intensificarea educației politice, persecutarea intelectualilor liberali, atacurile încărcate de răutate împotriva forțelor „cosmopolite”, precum și cultul fără limite al conducătorului, inclusiv procesul său de masa pentru preamărirea Președintelui. Aceasta era în același timp o problemă de preferință personală, cit și de motivații ideologice cu bătaie lungă: Ceaușescu încerca să oprească răspindirea ideilor liberale în România, curba în creștere a intelectualilor independenți, să-i împiedice pe studenți să manifeste emulație față de semenii lor rebeli din alte țări comuniste. De asemenea, mai încerca să-și consolideze propria putere și să se debaraseze de acei membri ai aparatului care ar fi nutrit vise de „socialism cu față umană”, inclusiv și de fostul său protej, Ion Iliescu, pe atunci secretar al Comitetului Central, însărcinat cu probleme ideologice. În iulie 1971, Ceaușescu a publicat infamele „leze” pentru „îmbunătățirea activității ideologice”, un monument de obscurantism care a fost ridicat la rang de dogmă oficială de partid în plenara din noiembrie 1971 a C.C. al P.C.R.²⁷⁾ Ce a urmat a fost o profundă „re-stalinizare” și apariția unui cult al personalității care s-a infiltrat peste tot, în jurul lui Ceaușescu și, după 1974, în jurul autorității sale soții, Elena.

Citeva mii de români — nucleul adeptilor săi prost pregătiți profesional — au ajuns să creadă mitul că Ceaușescu era demiurgul demnității și suveranității naționale. Pe deasupra, și el și soția lui credeau în mit; soția lui a devenit aceluși mit și i-a hrănit personalitatea paranoică.²⁸⁾ Mulți din sprijinitorii săi inițiali, apparatusiki de partid ca Virgil Trofin, Ion Iliescu și János Fazekas, primul-ministru Ion Gheorghe Maurer și ministrul Apărării Naționale, Ion Ioanid, au fost marginalizați sau dați afară.

Unul criteriu pentru succesul politic în România ceaușistă a devenit loialitatea necondiționată față de președinte. Scribi propagandei agitatorice au fabricat un potop de elogi și Ceaușescu — o victimă a mecanismului creat de el — a ajuns să creadă în rolul său providențial ca „salvator al națiunii”, „erou al păcii”, „geniu al Carpaților”, „Dunărea gândirii”, „cel mai strălucit gânditor revoluționar din toate timpurile”.²⁹⁾ Într-o tentativă de a-și asigura nemurirea politică, el l-a promovat pe fiul său cel mic, Nicu, în funcții înalte de partid.

Dictatorul visa să-și lase amprenta în sufletul românesc. I-a spus pe români la umilinte incredibile forțându-i să se prefacă veseli în vremuri de totală sărăcie și disperare. A hotărât și a dat indicații pentru distrugerea vechiului București și a impus construirea unui palat gigantic, epitom al kitch-ului monumental al totalitarismului.³⁰⁾

Principala sursă de sprijin a tiraniei lui Ceaușescu, singura explicație a longevității sale a fost temuta, omniprezenta Securitate. (Ceaușescu a transformat

P.C.R. într-o masă pasivă de aproximativ 4 milioane de membri a căror unică datorie era să-l laude sau, cel puțin, să se prefacă). Atotcuprinzătoarea teroare polițienească a înăbușit orice încercare consistentă, organizată, de a lansa inițiative de jos. În 1977, atunci când minerii de la minele de cărbuni din Valea Jiului au organizat o grevă, liderii lor au fost prinși de Securitate și făcuți să dispară. Zece ani mai târziu, în noiembrie 1987, cind au avut loc demonstrații pe străzile Brașovului, Securitatea a intervenit, ordinea restabilită și organizatorii au dispărut.

Toate resursele de viață socială independentă au fost suprimate. Intelectualii disidenți de marcă au fost forțați să ia calea exilului interior sau exterior. N-a existat nici o posibilitate de angajare în ceva asemănător cu Carta 77 din Cehoslovacia sau Comitetul de Apărare din Polonia (K.O.R.). După ce regimul a înăbușit mișcarea lui Paul Goma și un efort paralel cu ea, crearea unui sindicat liber în 1977, dezacordul s-a limitat în mare parte la acte curajoase de sfidare individuală a regimului. Societatea civilă românească a fost aproape complet paralizată.³¹⁾ Consecințele acestei moșteniri au fost foarte grave pentru evoluțiile din România după explozia populației din decembrie 1989.

Datorită anilor îndelungați de reprimare și metode de teroare extrem de sofisticate, românii au cedat în fața unei psihologii a resemnării și împăcării cu oricine ar fi la putere. Li s-a părut că stăpînirea lui Ceaușescu e de necintit, un fel de „blestem ontologic” asupra națiunii. Au existat, desigur, enclave de autonomie, în primul rind cercurile artistice, dar ele erau apolitice și, oricum, atent supravegheate de către omniprezenta Securitate. Societatea civilă din România a fost mutilată și a purtat botniță.

Cit de profundă a fost Revoluția?

CEAUȘESCU fiind mort și mare parte din acoliții săi în închisoare, s-a născut întrebarea cit de adinc va fi procesul de smulgere din rădăcini a regimului său, și cit de repede. Pentru că revoluția română a fost violentă, s-a crezut că ea va pătrunde în adîncime cu martirii ei, avea temeuri pentru un puternic avînt. Totuși, primele semnale venind dinspre Bucureștiul „post-comunist” erau amestecate. De exemplu, primele procese ale partizanilor politici ceaușisti aminteau supărător de inscenările staliniste mai degrabă, decît de procesele Nürnberg, după care se presupunea că ar urma să fie modelate.³²⁾

NATURA FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE. Demn de reținut, F.S.N. sau mai ales Consiliul său era condus de un grup de vechi comuniști, incluzînd generali de armată și securitate, care contribuaseră la lovitura anti-Ceaușescu. Președintele Consiliului, Ion Iliescu, studia-se la Moscova la începutul anilor 1950,

fiind organizator de partid al studenților proveniți din țările est-europene, satelitele Uniunii Sovietice.³³⁾ În această calitate, se crede că Iliescu l-ar fi putut întâlni pe Mihail Gorbaciov, pe atunci lider al Komsomolului de la Universitatea de Stat din Moscova; după decembrie 1989, Iliescu s-a străduit din răsputeri să nege o astfel de legătură. La sfârșitul anilor 1950 și începutul anilor 1960, a servit mai întîi ca președinte al Uniunii Asociațiilor Studenților Români, apoi ca prim-secretar al U.T.C. De pe aceste poziții el a participat la diverse acțiuni de reprimare a mișcărilor studentești, inclusiv la arestările în masă din 1956—1958 și la înăbușirea demonstrației din decembrie 1968 din București. Promovat de Ceaușescu, în 1969 a devenit membru supleant al CPEx și șeful departamentului de propagandă al partidului, iar apoi secretar al C.C. însărcinat cu probleme ideologice.

Deja din timpul în care se afla la U.T.C., Iliescu a încercat să ofere propria sa imagine politică și să stabilească o rețea de influență. S-a înconjurat de colaboratori loiali, recrutați din inteligenția de partid, dornici să-și lege cariera politică de steaua lui în ascensiune. Printre aceștia, unul dintre cei mai influenți era Dan Martjan, succesorul său ca prim-secretar U.T.C.; după revoluția din decembrie a ajuns secretar al Consiliului F.S.N.³⁴⁾

Cu o exprimare articulată și domoală, interesat de sociologie și științe politice, hotărît, mai bine echipat pentru responsabilități de conducere decît majoritatea membrilor curții lui Ceaușescu, Iliescu părea destinat pentru o carieră strălucită. Totuși, în vara anului 1971, el a căzut în dizgrație din cauza opoziției sale moderate împotriva inițierii de către Ceaușescu a „revoluției mini-culturale” (în realitate o încercare de a restaura deplina ortodoxie și de a promova cultul lui Ceaușescu — pilon al vieții ideologice din țară). Acuzat de „liberalism” și „intelectualism”, Ion Iliescu a fost trimis la Timișoara ca secretar al comitetului de partid județean, răspunzînd cu ideologia. Totuși el nu a pierdut funcția de membru al CPEx, iar către sfârșitul anilor '70 a înregistrat o revenire politică, fiind numit prim-secretar la Iași, un județ sensibil din punct de vedere politic prin poziția sa la granița Moldovei Sovietice. La începutul anilor '80, Iliescu a primit un post ministerial în București — președinte al Consiliului Național al Apelor (la Moscova absolvise hidroenergetica) și a părăsit CPEx. După 1983 a pierdut locul din C.C. al P.C.R. și a dispărut de pe scena politică, lucrînd pînă în decembrie 1989 ca director al Editurii Tehnice.

Singurul prilej în care Iliescu și-a afirmat public opiniile, chiar indirect critice la orientările dezastruoase ale lui Ceaușescu, a fost în esul publicat în 1987 în săptămînalul Uniunii Scriitorilor, *România literară*; deplîngînd „arbitrarismul voluntarist”, el pleda pentru un sistem de conducere pragmatic.³⁵⁾ Deși scris într-un stil esopic, acest eseu indica inclinațiile reformiste ale lui Iliescu. Probabil anti-stalinist, el era departe de a fi anti-comunist. Modelele sale păreau să fie Mihail Gorbaciov, Alexander Dubček, János Kádár, iar ca ideal, o variantă re-

NOTE

(urmare)

26) În primele zile ale revoluției din 1989, unii foști comuniști au crezut că ar fi posibil să se întoarcă la perioada de quasi-liberalizare începută de Gheorghiu-Dej în 1964, continuată de Ceaușescu în timpul în care își consolidă puterea, și să reia lucrurile de acolo. Pentru ei, problema era doar ultimii 20 de ani de groznică dictatură, nu toți cei patruzeci de ani de comunism. O interpretare a revoluției în acord cu acest punct de vedere a fost propusă de Pavel Cămpănu în „The Revolt of the Romanians”, *The New York Review of Books*, 1 febr. 1990.

Doar timp de două zile după revoluție, foștii redactori de la *Scinteia* au schimbat titlul cotidianului de partid în *Scinteia poporului*. În primul număr al acestui încercări de scurtă durată, fostul redactor-șef adjunct, Anghel Paraschiv, a căutat să-și convingă cititorii că revoluția din decembrie încerca să remedieze „distorsiunile” socialismului și nu să înlocuiască ordinea existentă.

27) Vezi Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 3—5 noiembrie 1971, București, „Editura politică”, 1971, în special critica departamentelor însărcinate cu ideologia din cadrul C.C., la pp. 28—29. Într-un interviu din *Universul Românesc* (N. Hollywood, CA), august 1990, pp. 1—5, Iliescu s-a referit la epurarea sa din Secretariatul Comitetului Central ca început al trezirii și rupturii gradate cu ideologia și practica totalitară.

28) Vezi referința lui J. F. Brown la puterea Elenei „de a încuraja răul și a înăbuși binele din soțul ei”, op. cit., p. 276.

29) Pentru a exemplifica dimensiunea acestor elogi, ne putem referi la titlurile, în stil nord-coreean, date discursurilor ținute la sesiunea specială convocată pentru sărbătorirea celei de-a 70-a aniversări a lui Ceaușescu, la 26 ian. 1988: „Rolul decisiv și vital al secretarului general al partidului și al președintelui republicii, la construirea celei mai fertile ere din istoria țării, epoca

Nicolae Ceaușescu — epoca de aur a României socialiste, de împliniri mărețe și perspective strălucite pentru dezvoltarea socio-economică a țării și pentru marea ei prestigiu în lume”, prezentat de Constantin Diaconescu, membru al C.P.Ex. al C.C. al P.C.R. și prim-ministru; „Monumentala operă socială, politică, economică și filozofică a tovarășului Nicolae Ceaușescu — o contribuție strălucită la dezvoltarea tezaurului de gândire teoretică și practică și de îmbogățire a patrimoniului de aur al vieții intelectuale românești și universale”, prezentat de Manea Mănescu, membru al C.P.Ex. și vicepreședinte al consiliului de stat; „Înflorirea educației, culturii și artei la epoca Nicolae Ceaușescu” — expresie a grijii arătate de partid și de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru crearea o-mului nou, cu o înaltă conștiință patriotică și un dezvoltat spirit revoluționar, un om devotat partidului și poporului, constructor conștient al noii societăți în patria noastră”, prezentat de Suzana Gădea, membru supleant al C.P.Ex. și președinta Consiliului Culturii și Educației Socialiste etc. Vezi informațiile despre dimensiunea luată de aniversarea lui Ceaușescu în presa românească, în FBIS-EU, 3 febr. 1988, p. 21—23, și *Scinteia*, 24—27 ian. 1988.

30) Pentru o documentație pusă la punct, cu multe fotografii — despre distrugerea monumentelor istorice de către Ceaușescu — vezi Dinu C. Giurescu, *The Easing of Romania's Past*, Washington DC, International Committee on Monuments and Sites, 1989.

31) Vezi Daniel Chirot, „Romania: Ceaușescu's Last Folly”, *Dissent* (New York), Summer 1988, pp. 271—75.

32) Pentru o discuție pătrunzătoare a eșecului opoziției muncitorești și a disidenței intelectuale de a stabili o alianță în România, vezi Walter D. Connor, *Socialism's Dilemmas: State and Society in the Soviet Bloc*, New York, Columbia University Press, 1988, pp. 171—73.

33) Vezi „Defendants' Final Statements” FBIS-EU, 6 febr. 1990, p. 61—62, în care cel mai apropiat asociat al lui Ceaușescu s-au întrecut în a arunca houl asupra foștilor lor șef.

34) Iliescu s-a născut în 1929 într-o familie muncitorească. Tatăl său, Alexandru Iliescu, a fost comunist ilegalist care, după 1944 a intrat în conflict cu Gheorghiu-Dej și a fost exclus din partid. Tânărul Iliescu a intrat în U.T.C. ca elev de liceu, în 1944, și a fost remarcat pentru calitățile lui de activist de către N. Ceaușescu, pe atunci prim-secretar al organizației. În afară de Ceaușescu, echipa de conducere era formată din Paul Niculescu-Mizil și Virgil Trofin, doi dintre membrii de conducere ai „aparatului de partid” care a dominat P.C.R. între 1965—71.

35) Dan a dispărut de pe scena politică în 1972 și s-a menținut în poziția modestă de lector de socialism științific la Universitatea din București. Acum este președintele Camerei Deputaților al Parlamentului României și unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui Iliescu. Alt colaborator apropiat al lui Iliescu, ca adjunct la departamentul de propagandă pînă în 1971, a fost Gheorghe Badrus, economist și fost redactor șef adjunct al *Scinteii*. Badrus a fost ambasador la Moscova spre mijlocul anilor '70, iar apoi vice-rector al academiilor de partid, „Ștefan Gheorghiu”. Funcția sa prezentă este de șef al comisiei de presă a Parlamentului României.

36) Vezi Ion Iliescu, „A crea și a informa”, *România literară*, 3 sept. 1987, p. 19.

37) Vezi „Iliescu Addresses Bucharest Workers 26 January”, FBIS-EU, 29 ian. 1990, pp. 101—02.

38) În *World Socialism at Crossroads: An Insider's View* (New York, Praeger, 1987), Brucan a susținut că pluralismul în societățile post-staliniste nu înseamnă un sistem multipartit, ci doar dezvoltarea mecanismelor democratice în interiorul partidului comunist, care ar putea juca rolul unui „intelectual colectiv”. Cartea reflectă fascinația lui Brucan în fața „reformelor de sus” și profunda lui neîncredere în mișcările sociale independente „de jos”. Deși el și-a îndulcit

cele mai controversate puncte ale acestei abordări, Brucan nu a renunțat deloc la avangarda luminoasă care ar putea și ar trebui să joace rolul unui „pedagog național”. Dacă această avangardă s-ar numi P.C.R. sau F.S.N. este nesemnificativ pentru Brucan.

Apeurile lui Brucan pentru un nou monopol asupra puterii din partea Frontului și-au găsit ecou în presa controlată de Front. După Darie Novăceanu, directorul *Adevărului*, „o emanație pură a revoluției din decembrie, F.S.N. rămîne singura forță capabilă să apere și să mențină funcțiunile principale ale țării și societății. Fără existența și funcționarea sa, un dezastru ar fi dificil, dacă nu imposibil, de evitat”. Vezi Darie Novăceanu, „Analafabetism Politic”, *Adevărul*, 26 ian. 1990, tradus în FBIS-EU, 9 febr. 1990, pp. 77—79.

Teza despre apariția spontană a F.S.N. din mase a fost proclamată cu emfază chiar de Iliescu la 23 ian. 1990: „Nimeni nu se poate îndoi de legitimitatea mișcării noastre. Ea ne-a fost dată de revoluția care a creat această mișcare”. Vezi „Iliescu on Election Participation”, FBIS-EU, 24 ian. 1990, p. 66. Corolarul acestei teze este că orice strădanie de a pune sub semnul întrebării deciziile Frontului, ca să nu mai vorbim de cea a legitimității, echivalează cu o acțiune subversivă, anti-națională.

Pentru o examinare lucidă a profilului politic al F.S.N., vezi Dorin Tudoran, „The N.S.F... The Front of the Theft of National Salvation” *Agora* (Philadelphia, iul. 1990, p. 9—24).

39) Vezi interviul cu Silviu Brucan în *New Times* (Moscow), ediție engleză, 31 ian. 1990, pp. 9—24.

40) Vezi Silviu Brucan, „Dezintegrarea partidului comunist în Europa de Est”, *Adevărul*, 21 febr. 1990.

41) La vremea revoluției din decembrie, Petre Roman era conferențiar la catedra de mecanica fluidelor, Institutul Politehnic, București. Fiul lui V. Roman, veteran al Brigăzii Internaționale Spaniole și în serviciul Cominternului, membru C.C. pînă la

TREI POVESTIRI

Fuga în Egipt, via București-Obor

TOCMAI coborisem din tren când am văzut că afară era o iarnă galbenă și uscată. Nu știu dacă am plecat în alt anotimp dar cert este că am ajuns iarna și asta doar după câteva ore de mers. Treceam prin ținuturi pustii în care caprele pășteau mușchi de stincă pînă soarele se rostogolea după linia orizontului, iar cînd noaptea își zăngănea armurile peste văioage și piscuri ele se ridicau în două picioare și scoteau limba către cerul învinețit de îndepărtare așteptînd cite o stea mai milostivă să le picure două-trei boabe de rouă și atunci se iveau zorile care vesteau o nouă zi de păscut ș.a.m.d., am trecut apoi prin păduri adînci și întunecoase unde auzeam copacii cum pleznesc sub lucrarea fără odihnă a sevelor și am văzut chiar un mierloiu cu ciocul galben citron pe fond negru cum o mierlea în ghiarele unei pisici sălbatice, a zis un călător, ba ale unei nevăstuici, a zis un altul, dar eu sînt convins că era un animal necunoscut care după toate aparențele nu mîncă decât mierloiu cu cioc galben citron pe fond negru în păduri viguroase și crepusculare prin care eu trec cu trenul în drum spre gara Obor unde de fapt am și ajuns și, repet, unde am găsit o iarnă uscată și galbenă. Cobor din vagonul cînd încet, cu pași blegi de provincial și promis să nu mai scriu fraze lungi și artificiale ca cea din mrejele căreia abia ai scăpat, iubit cititor. Imi aprind o țigară, arunc fumul cu obrăznicie în ochelarii unui dușman nevăzut, imi așez mai bine geanta pe umăr și zic în gînd „uite, dom'le, ce lume năsoală”, apoi o bag în mă-sa, scui printre dinți și mă îndrept bihbit spre ieșire. Atunci am zărit-o în stația lui 85. Stătea mai la o parte, prăbușită în sine, și fusta ei albastră arunca în jur fulgere metalice. Doi heruvimi nu mai mari decît un lăstun îi purtau peste muștile părul galben strălucitor și el se balansa ca un pod suspendat de liane. M-am apropiat ușor. Heruvimii s-au făcut nevăzuți zburînd în zig-zag spre piața Obor. Or avea de cumpărat ceva, m-am gîndit, după care mi-am apropiat buzele de urechea ei și i-am spus oarecum în șoaptă :

- Salut !
- Și ea mi-a răspuns :
- Salut !
- Cu clasa a II-a ? am întrebat.
- Cu ! mi-a răspuns.
- Păcat ! am zis, nu face de tine.
- Atunci un tremur mărunț a adiat peste buzele ei groase și chioșcul I.T.B. de alături a scîrțîit puțin dar n-a observat nimeni. Am mai spus eu :
- Ce iarnă galbenă !
- Și ce uscată ! a continuat ea.
- Rezon ! am zis eu.
- Apoi am întrebat-o :
- Mergi încolo ? și i-am arătat Nordul.
- Nu știu, mi-a răspuns, dar vin de acolo, și arătătorul ei cu o minunată unghie sîdfie a zgîriat linia imaginară a Ecuatorului. Am tăcut amîndoi aducîndu-mi la nările larg deschise boarea rece a dimineții. Oamenii căpătaseră o culoare gri și pe acoperișul gării s-a așezat o cioară.
- Cine ești ? am întrebat-o.
- Maria Fecioara ! mi-a răspuns ea fără să-mi întindă mina și un suris anume i-a însemnat jucăuș fața.
- Iosif Timblarul, i-am zis și eu cu mina sprijinită pe geantă. Apoi minutele au căzut cu zgomot de fiare vechi peste caldarimul orașului, ciinii dingo urlau în Australia, iar o pereche de reni rostogolea mugete de rut peste nămeții Alaskăi. Optzeci și cincii a venit greu, după ritmul acela indefinibil care îmbogățește lucrurile prin speranță și dă așteptării orizonturi mistice, dar a venit plin și noi am urcat atingîndu-ne. Nimeni n-a observat însă cum au sărit scînteii și troleibusul s-a umplut de lumină. Mi-am apropiat nările de luciul părului ei și m-a năpădit o blîndă mireasmă de migdale. Ea sta cu privirea sprijinită pe geam și urmărea absentă cum afară se rostogolesc ghemotoace de foc și rămîn în urmă ca într-un zbor galactic. Am închis ochii și i-am văzut trupul unduindu-se încet prin aerul greu ca untdelemnul. I-am deschis iară : optzeci și cincii icnea opintit pe bulevardul Republicii. La Universitate am

coborît. I-am luat mina. Ea și-a lăsat-o moale și striaiile palmelor noastre s-au amestecat.

- Coborim ? am întrebat-o și i-am arătat intrarea în pasajul subteran.
- Da, mi-a răspuns ea.
- Cînd am pășit peste prima treaptă m-am repezit înapoi, i-am ridicat mina deasupra capului meu și am fandat :
- Intră, Regină, i-am spus.
- Și-a plecat tainic genele lungi, întoarse în sus. Mina i-a scăpat ușor din strînsoare, picioarele au făcut citeva mișcări în gol și ea a început să plutească încet deasupra spațiilor verzi. Am urmărit-o cu privirea cum se ridica tot mai sus și cum se făcea din ce în ce mai mică. A ocolit de două ori Universitatea, a depășit Intercontinentalul și s-a îndreptat apoi încet spre Grădina Icoanei. Doi heruvimi nu mai mari decît un lăstun îi purtau părul care ardea cu flăcără albastră de magneziu. Am privit încremenit în urmă ei apoi am coborît una cite una treptele pasajului. Jos era un soare orbitor și simțeam sub talpa desculță cum nisipul îmi fuge printre degete. Asinul s-a oprit o clipă, a răgît scurt, și a plecat mai departe.
- O mai fi mult pînă în Egipt, Mario ? am întrebat eu.
- Nu cred, Iosife, mi-a răspuns ea netezindu-și sfoasă veșmintul, uite cum tremură în zare piramidele. M-am uitat cu ochii miștiți și am văzut aerul vâlurind turbure de căldură. Am smucit asinul de căpăstru și pruncul mustea de lumină în desăgă. Nu plouase de citeva săptămîni, iar în barba mea crescută pînă la briu și ușor încăruntită de drum se aciuase un porumbel. Apoi s-a făcut noapte și întunericul ne-a măturat urmele.

O după-amiază oarecare

LA ORA 17 a sunat sirena. La ora 17,15 muncitorii ieșeau în valuri compacte pe poarta uzinei. Nu arătau ei prea veseli, dar nici din cale-afară de obosiți. Nu e sigur dacă erau la curent cu rezultatele cercetărilor sovietice, privind relația dintre creșterea colesterolului și programul de muncă, dar, după expresia fețelor, păreau să aibă colesterolul în scădere. Lascăr Mititelu avea în plus și gîtul uscat și-și făcea planuri cum să bea, cit mai repede, o vodcă poloneză și apoi să se plimbe cu hidrobicicleta pe lacul Străulești. Ca să n-o mai lungescă pînă la „Doi cocoiș” s-a oprit la „Sapte păcate”. A dat la o parte, cu multă grijă, franjuri de polietilenă care atîrnau în fața ușii și a intrat cu pas domol înăuntru. Fumul de țigară și mirosul de bere acrită i-au ațîțat și mai tare pofta de vodcă și atunci și-a rotit privirile în căutarea unui loc liber. La o masă ședeau Cosoi și Sandu Cap de Mort, dar Lascăr și-a zis că dă-i în belea doar n-a ajuns să bea la aceeași masă cu toate scursurile cartierului. Și s-a pornit agale printre mese pînă a găsit într-un colț una la care stătea un singur consumator. Lascăr a întrebat dacă e voie și consumatorul i-a răspuns că da, bineînțeles, i-a răspuns însă ușor mormăit și oarecum fără chef. El s-a așezat la masă cu sfială și a comandat o vodcă dublă. Chelnerul i-a adus vodcă și Lascăr a ridicat paharul în lumina palid filtrată prin fumul de țigară, l-a împins ușor către consumator și i-a spus să trăiești, la care consumatorul i-a răspuns, pe dracu ! Lascăr nu s-a supărat, a zis îl înțeleg, o avea și el supărări, vremurile sînt cam maronii, ba chiar maronii închis, dar nici să mi-o rețete așa de parcă n-aș fi în cîmpul muncii. Apoi a tras un gît și a plescăit din limbă.

- E trăsnet, a zis el către consumator. Eu în orice condiții, dom'le, prefer vodca poloneză, fac polonezii ăștia o vodcă...
- Și consumatorul a zis :
- Pe dracu !
- Atunci Lascăr l-a întrebat pe consumator dacă nu agreează vodca poloneză și consumatorul i-a răspuns că el n-a mai pus gura pe alcool de circa o sută de ani, apa minerală e incomparabil mai bună, dar că în principiu n-are nimic împotriva vodcii poloneze.
- Locuiești în cartier ? l-a întrebat Lascăr pe consumator.
- Nu prea, i-a răspuns el. Am buletin de Macondo, dar acum vin din altă parte unde am avut de rezolvat niște probleme.
- Deci nu sînteți de pe-aici ? l-a întrebat Lascăr.

- Așa-i, nu sînt, i-a răspuns consumatorul.
- Și cum vă simțiți pe la noi, l-a întrebat Lascăr, nu-i așa că sîntem ospitalieri ?
- Nu-mi dau seama, i-a spus consumatorul, în orice caz mă simt foarte singur.
- Chestie de sensibilitate, a zis Lascăr.
- Pe dracu, i-a răspuns consumatorul. Lascăr a mai tras un gît de vodcă, a suflat aerul cu buzele țuguiate și a zis că dom'le mie îmi face impresia că nu prea iubiți viața.
- Viața o iubesc eu, a răspuns consumatorul, cu moartea stau mai prost. Nu pot s-o sufăr. Știi dumneata că asta e a cincea oară cînd îmi părăsesc moartea pentru că nu pot suporta bestia aia de singurătate ?
- Să-ți spun drept, a zis Lascăr, nu prea știam.
- Ei, acum să știi, a zis consumatorul. Lascăr și-a tras ușor scaunul spre ușă fără să se gîndească la ceva anume. Apoi a ridicat paharul și a mai băut o gură de vodcă.
- Oricum, viața nu e simplă, a zis Lascăr.
- Dar nici cu moartea nu-i vreo sferială, i-a răspuns consumatorul e plictisitoare ca dracu. Nimeni nu fuge de drag.
- Asta cam așa-i, a zis Lascăr și s-a ridicat în picioare. Eu trebuie să plec.
- Apoi i-a întins mina și s-a recomandat :
- Lascăr !
- N-are importanță, i-a răspuns consumatorul.
- Mă rog, n-ai vrea să ne vedem și miine ? l-a întrebat Lascăr.
- Nu pot, i-a zis consumatorul, miine am un proces de succesiune la Bogota.
- Da ? a întrebat Lascăr.
- Da ! i-a răspuns el.
- Atunci, la revedere, a zis Lascăr.
- Pe dracu ! i-a răspuns consumatorul.

Micile inconveniențe ale realității

HRISTEA G. NICULAE, impiegat de mișcare în gara din orașul C., s-a trezit într-o lîmpede dimineață de iunie cu capul greu. Iar am abuzat de alcool, și-a spus el, și asta-mi cauzează. După care a vrut să se scarpine-n cap, dar a descoperit cu surprindere că nu mai are miini. În locul miinilor îi atîrnau neputincioase două aripi atrofiate de pinguin. Urită chestie, a zis el, măcar de-ar fi aripi ca lumea să pot zbura și eu, ca alții. Apoi a încercat să se dea jos din pat, dar nu mică i-a fost mirarea, observînd că în locul picioarelor i-a crescut o pereche de șenile rugnate. Treaba e-ncurată rău, a continuat el plimbîndu-și privirile miștite peste articulațiile din oțel prost, că drăciile astea nici măcar nu funcționează. Ia să văd, nu mi-o fi crescut și un ambreiaj, că tot trăim într-o epocă de revoluție tehnică. Atunci și-a aruncat ochii în oglindă, oglinda s-a făcut tîndări de forța loviturii, dar Hristea G. Niculae a mai apucat să vadă că în locul fastuoaselor sale mustăți îi atîrnau două arce de ceasornic marca C.F.R. În situația de față nu-mi rămîne decît să dau ora exactă, a mormăit el și s-a întors pe partea cealaltă. Dar de unde-mi vine mie schimbarea asta nu pricep. O fi de la lecturi pentru că în ultima vreme am dormit cu Kafka sub pernă. N-a apucat să-și termine bine gîndul și a adormit din nou. Atunci a visat că s-a sculat din pat proaspăt și odihnit, s-a bărbierit cu grijă, și-a pus costumul bej și cravata maro asortată cu pantofii după care a plecat fluierînd la serviciu. A dat bună ziua colegilor, a sărutat mina secretarei, a băut un pahar de vodcă poloneză și a mîncat trei sandviciuri cu șuncă de Praga pentru că un coleg tocmai își serba onomastica, apoi, sorbindu-și cafeaua, a ascultat la radio un meci de rugbi. A ieșit pe peronul gării să vadă cite femei frumoase mai pleacă spre destinații necunoscute, și-a aprins o țigară și fără să vrea s-a gîndit că viața e atît de minunată pentru că e scurtă. Cînd soția s-a întors acasă l-a găsit dormind și el nu s-a mai trezit niciodată pe considerentul că realitatea e dură, iar un somn lung este întotdeauna o alternativă preferabilă.

formată a sistemului partidului-unic, în linia „socialismului cu față umană”. După venirea sa la putere, Iliescu nu și-a ascuns aceste convingeri, deși a vorbit racontori despre ele și fără prea multe detalii. Adresîndu-se muncitorilor bucureșteni la 26 ian. 1990, Iliescu s-a lansat într-un amplu atac împotriva privatizării și pericolului ca țara să fie vindută Occidentului : „În mod curent piața este dominată de marile monopoluri internaționale. De aceea, privatizare înseamnă să fii înghițit de capitalul străin” (37)

Prin această teorie, Iliescu repeta părțile primului ideolog al F.S.N., veteranul comunist, fostul stalinist vopsit, Silviu Brucan. Cu diverse prilejuri, Brucan și-a exprimat profundul dispreț pentru democrația occidentală. El a fost autorul conceptului conform căruia revoluția română a fost atît de originală încît, în mod necesar, urmările sale trebuie să difere de cele din țările est-europene. Pentru Brucan, ca și pentru Iliescu, F.S.N. este o formațiune supra-ideologică, un fel de mișcare a unui partid de masă, o corporație de interese divergente dar nu neapărat incompatibile. Cu un astfel de „exponenț adevărat” al intereselor sale, națiunea nu are nevoie de alte partide cu care să intre în competiția pentru putere. Astfel de partide ar fi, în cel mai bun caz, coaliții ale unor grupuri de interese care ar trebui să coopereze cu F.S.N. în tranziția rapidă spre o societate industrială avansată și, în cel mai rău caz, factori subversivi (i.e., înapoi la Ceaușescu !)

După Brucan, legitimitatea conducerii F.S.N. derivă din rolul său central în revoluția din decembrie : „El (F.S.N.) este o organizație pluralistă, cuprinzînd oameni cu diverse opinii politice și religioase. Include diverse politici diferite și reprezentanți din variate straturi sociale. Aceste forțe sînt unite prin scopuri comune, formulate la Televiziune în 22 și 23 decembrie. Acolo am schițat și redactat primul comunicat al Frontului, pe care l-am transmis. Comunicatul nici măcar nu menționează partidul comunist și asta reflectă starea prezentă. Credem că asemenea noțiuni ca socialism sau comunism nici nu mai au sens sau bază în România de azi” (39)

Brucan susține că partidele comuniste s-au perimat în primul rînd din cauza bazei lor sociale reacționare și eșecului de a înțelege imperatiile revoluției tehnologice. Tributar teoriei marxiste tradiționale despre revoluție, el identifică sursa tulburărilor din 1989 în crescînda „contradicție” dintre tehnologiile moderne și structurile sociale învechite. Fascinat de computere și bănci de date, Brucan nu acordă nici un spațiu în schemele sale pentru o analiză a cauzelor politice ce au dus la prăbușirea comunismului în acest secol. (40)

În această privință, se poate menționa că Brucan pare să fi cooperat cu Iliescu în numirea tehnocratului Petre Roman, ca prim-ministru în decembrie 1989. (41)

In românește de
Magda Teodorescu

(Continuare în numărul viitor)

moartea sa în 1983 — tînarul Roman și-a obținut doctoratul la Școala Politehnică din Toulouse (Franța). La începutul anilor '80, a participat ca membru într-un grup de cercetare asupra revoluției științifico-tehnice, organizat de tatăl său, pe atunci director al Editurii politice. Grupul includea, printre alții, pe Ion Iliescu și Emil Drăgănescu, profesor la Institutul Politehnic, care avea să fie vice-premier în primul guvern post-revoluționar.

Roman senior, pe numele său real, Ernest Neuländer, în perioada exilului său moscovit din timpul celui de-al doilea război mondial, funcționase ca director al postului de radio-România Liberă, mijloc de propagandă, direct subordonat Cominternului. După război, el s-a întors în România cu o divizie formată și controlată de sovietici, divizie cuprinzînd foști prizonieri de război, „re-educați” în lagărele staliniste ; a devenit șeful personalului armatei române și după aceea ministru al Telecomunicațiilor ; el a fost epurat ca titoist la începutul anilor 1950. Reabilitat după moartea lui Stalin, Valter Roman a intrat în grațiile lui Gheorghiu-Dej care l-a folosit ca persoană de „contact” cu guvernul Imre Nagy, refugiat în România după zdrobirea revoluției din Ungaria. (Autorii datorează mulțumiri speciale lui Miklos Vársárhelyi pentru informațiile despre rolul lui Valter Roman în interogatoriul făcut guvernului exilat, informații transmise într-un interviu din septembrie 1989, cu Vladimir Tismăneanu.)

Întrebat de Le Figaro despre legăturile sale cu nomenclatura vechiului regim, Petre Roman a replicat : „Ce înseamnă fiu de nomenclaturist ? E atît de vag și îngust. Tatăl meu a fost anti-stalinist. Doar după moartea lui Stalin a devenit director al unei editurii politice”. Tradus în FBIS—EEU, 2 mai 1990, p. 20. Această afirmație pur și simplu ignoră rolul central al lui Valter Roman în comunizarea României, cit și amestecul său într-un număr de episoade întunecoase ca interogarea lui Nagy și a colaboratorilor săi.

Personalități și stiluri în

Liviu Ciulei dă formă unui vis shakespearian

MULTĂ VREME considerată ca o indeletnicie de organizare și coordonare a componentelor din sinteza teatrală, arta și știința regiei moderne își asumă azi prerogative mult mai ambițioase. Ea stabilește, hermeneutic, axul conceptual al spectacolului și-i dă acestuia forma. Cînd comedia teatrală Visul unei nopți de vară a lui Shakespeare, Liviu Ciulei stabilește intenționalitatea reprezentării și aspectul ei vizual, sugerează o posibilitate de focalizare a elementelor ce intră în ecuația artistică, prin raportări de mare finețe și cu multe nuanțe intermediare, a unei creații cu universul actual. Ne propune interpretări ale visului — care e mediul tuturor metamorfozelor posibile — ale nocturnității, care conferă chipuri monstruoase sau ridicole irealității, ale verii ca anotimp al fecundității maxime a naturii. Regizor și scenograf genial, artistul preferă ca și poetul dramatic, domesticitatea, subliniind datele concretului, abstractizînd pînă la limita la care relațiile dintre oameni, cele erotice mai ales, își păstrează particularitățile și comunicativitatea. El stabilește o proporție estetică între faptele zilei și faptele nopții, între istorie și legendă. Tezeu a fost rege la Atena, după unii cel ce a constituit statul. A răpit-o pe amazoana Hipolita (Antiope) și s-a unit cu ea; o vedem pe prizonieră pe scenă, dezbrăcată cu severitate de costumul ei de luptătoare — ce e ars — și investimintat în rochia de un alb soiar, asemănător cu îmbrăcămintea întregii Curții. A fost război cu asiaticile iupte năvălitoare. Mamechinele contorsionate din scenă îl amintesc. Acum însă e nuntă. Nunta va fi o sărbătoare regele e cel ce (istoriceste) a dat strălucire Panateneelor, stie să ofere serbări populare unde mai împarte și drepte, împacă adversități ireconciliabile. Dar Oberon, regele elfilor, aparține mitologiei, despre ființa sa miraculoasă și de bine făptuitoare au povestit romanul anonim *Huon de Bordeaux*, din secolul XIII, poezii Spenser, dramaturgul Greene, și Shakespeare, inspirat probabil de ei, l-a făcut stăpînul Noptii și al Pădurii, unde se va nărunga și apoi se va uni cu Titania (un mitologia britanică, Regina Mab). Înășurați în pelerine negre, elfii proce feiurări incurcături. Dar ca și omologul sau terestru, care vrea să pună sub controlul legii ce e dezordine, Oberon (în mitologia germanică Alberich, în cea franceză Auberon) va rezolva cu înțelepciune, cu severitate și aș zice chiar cu răspundere față de oameni disarmonici, săgere și la repara erorile. În acest seriu nopțesc, sub lumina atît de misterioasă și amăgitoare a lunii — existentă în decor ca o capsulă celestă a minunilor — au loc grozave metamorfoze, evocat fiind poezii Ovidiu (din ale cărui scrieri se trage și Titania; și povestea iubirii tragice dintre Pyram și Thisbe); plutesc prin văzduh spiriduși, iele, silfi, mirosme ciudate, ce-i zăpăcesc pe muritorii, și e aloateștăpînitor zeul Cupidon, cu săgețile sale muiate în dulce otrăvă.

Din acest naturism, în al cărui spectru poate fi și gingașie, și ferocitate, și din împlinirile omenești crește admirabilă, atît de armonioasă convenție scenică a spectacolului Teatrului „Bulandra”. „Poetul, celor nevăzute le dă formă” — zice scriitorul. Tot astfel, regizorul, într-o înaltă fază de creativitate, cu simț poetic, cu umor imbușugat, cu o gravitate ce ține seama de spiritul gnomic al comediei, dă montării o formă unitară și transparentă pentru intenționalitate. În elogiul ce-l aduce fertilității naturii e și recunoașterea principiului ei ordonator: căci, după ce totul pare a se petrece (ori chiar se întîmplă astfel) „anapoda” — cum spune Puck — iar „dragostea cu judecata nu fac casă bună”, gîlcevinduse amarnic (Bottom) și dau asalturi poftele instinctuale cosmaturile, răutățile nedreptățile cu voie ori fără, și ni se vorbește, arătîndu-ni-se chiar, „O lume-nnebunită de răsturnarea firii (ce) nu mai cunoaște timpul, nu-i poate da un nume, și — acest potop de rele se-abate, din pricina discordiilor noastre perpetue” se instăpînește armonia contrariilor, echilibrul fragil, de-o clipă, dar necesar, acela „dulce pace”, pe care și regele zilei și „cel al nopții” o socotesc esențială pentru ca hălăduirea lor trecătoare ori fabuloasă prin lume să capete sens.

Pe platforma stacojie, un pătrat alcătuit din pătrate lucii, oamenii, ca și duhurile inchipuite ca oameni, pășesc în picioarele goale, imaginînd o relație directă cu pămîntul și, totodată, o putîntă de zbor de pe suprafața lui: materialitate și dematerializare. Costumele sînt sumptuoase și, deopotrivă, simple, cu pelerine albe, negre ori de nuanța bulionului. Hainele meștesugarilor-artiști divulgă pinza groasă și seină de casă, dar fie-

care are și cite un insemn de culoare roșie (o lăvăleră, un papion, un tighel la buzunar); la reprezentăția ce o vor da în fata Curții își adaugă fracuri ponosite, element discutabil, ce se împotrivesc ambiguității nimerite de pînă atunci, îndeplinirii în care amănuntele localizante sînt subtile (costumația, Nina Brumășiu). „Patul de flori” al Titaniei e o platformă luminată cu becuri de neon, ce se înalță în și se coboară din cerul scenei, un spațiu al poveștii de unde se pot observa porțiunile terestre, sau unde duhurile pot sta o vreme în liniște, în adăstare în avansată, masa albă — pe care se va vărsa, de două ori, un vin gros, plenos, din carafă — e un loc al discuțiilor și al reserțării lor. În fundul scenei, arătii roșii și negre, spațiale cu aceeași unitate de măsură, izolează ambianța scenică de restul lumii. Văzduhul suav, învelburîndu-se sub fulgere, ardește miraculoase cupole, înălțurile îndrăgostii, alcătutesc dispoziție transluce, înălțură și leagă, formează enorme elitre, înălțură, în totul, cu un rafinament rar, somnol, această moarte lăsată chinul de amăgiri. E, aici, un mic poem scenic, o metaforă a nebănuitorilor întinderi spațiale și temporale pe care le poate sugera scenograful Liviu Ciulei: ca și atunci cînd ne-a făcut să ne aflăm — în aceeași scenă — pe insula magului Prospero din *Furtuna* și pe valurile cumpilte ale mării ce-o înconjură. Armoniile coloriste sînt incitătoare. Unitatea stilistică a întregului, venind din ceea ce Blaga numea „năzuința formativă”, e fără cusur. Iată, deci, atribute ale regiei: a descoperii forma optimă a spectacolului, a o arhitectura, a orchestra componentele cu cea motricitate a ritmului pe care o generează pulsația ideii.

Grupurile de personaje semnifică — prin unduoase rondo-uri, așezări stelare, înșiruri fără artificiozități, răspîndiri ca pe o tablă de șah — frămîntări sau liniștiri, mirări colective ori participări precipitate la surprize. Mișcarea scenică, splendidă, e diriguată de maestrul coregraf Ion Tugearu. El n-a lucrat aici ca balerin, ci ca un călăuzitor de actori și figurate ce a dorit să integreze umanitatea scenică în logos-ul și topos-ul spectacolului. Organizarea compozițională e sprijinită de cadentele muzicii lui Philip Glass, melodios agitată, avînd blinde melisme, apogii nelineștite, misterioase sonuri, de abateri scurte, modulări jucăușe. Uneori e ca surdina unui zbor de albine, alteori e victorioasă ca răsăritul ce spulberă ultimele neguri. Nu-i lipsesc nici notele sarcastice, în arpegiile consacrate beatitudinii măgarului. Și are un memorabil leitmotiv al nopții, ca o insinuare evanescentă, ce se recomune mereu. Majoritatea enunțurilor din partitura sînt deplin concordante cu stările și cu circumstanțele.

S-ar putea spune că și cu aspectul vocal al spectacolului. Căci știința regiei implică și preocuparea pentru sonoritățile glasurilor în rîndurile pe game dictate de atitudinile și accente emoționale. În această operă scenică nu se vorbește pur și simplu, ci se urmărește funcția expresivă a cuvîntului. Factura spectacolului cere o imbinare a parodiei antiromantice, cu lirismul autentic, cu autoironia unor personaje și chiar cu autopersiflarea dramaturgului; cu umorului subțire al umora și cel involuntar al adunăturii de bufoni ce joacă teatrul în teatru; cu filosofarea senină, sau întunecată a regilor și hazul buimacelor încăierări sentimentale; cu năzdrăvniile lui Puck, spiridușul zlobiu, năuc, atît de spiritual și proaspăt intru-chipat de Anca Sigartău cu fețișoara ei de copil și ochii rotunzi, cu imprevizibile gesturi și leșeză răzvrătiri. Foarte interesantă e gradarea pe care o săvîrșește în expozele ei Oana Pellea (Hermia). Ea interpretează cu suplețe și precizie, dînd valori înalte risului și tristeții. Stie să facă soltice tranziții de la drama reală la cea mimată, să iasă dintr-o stare de transport afectiv și să emită o cugetație nostimă pe tema propriei nefericiri. Implemente excelent gestul — uneori picant, alteori candid — cu mimica și arborează un suris parsiv ce-l aneantizează pe interlocutor. Își măsoară atentă disperarea, are ieșiri din scenă bine calculate, cade ca o fetiță în somn adînc și se trezește ca o libelulă, pîrînd a se minuna de sine însăși. Dar mai ales e cu totul remarcabilă valoarea glasului ei ce arată acum un talent cu meserie, maturizat. Exemplar sub acest raport — și, dealtminteri, sub toate raporturile — e interpretul lui Bottom, țesătorul (Culeea Fundulea) Victor Rebengiuc. Un mare actor, a cărui energie interpretativă și al cărui dinamism scenic farmecă. Să faci, cu atîta inteligență, un năting, să-l duci cu atîta distincție prin scenă cu un cap de măgar, să provoci atîta haz adevărat cu anecdotele, calambururile, potrivile de cuvinte voit nesărate ce i le-a conferit autorul, să dai o lumină inefabilă chipului acestui bătător dornic totuși de artă și să relevi sufletul lui infantil, e o performanță excepțională. Omniprezent în scenă, Rebengiuc-Bottom, de o vigoare și cu un apetit ludic ieșite din comun, e o cul-

minație a comediei în rolul lui Pyram, cînd, în platoșă, cu un coif războinic și o sabie de carton, pune atîta patimă în joc încît zguduie de ris și asistența de pe scenă și cea din sală. A ajuns la o artă a transfigurării de esență: structurarea personajului transcende ființa actorului, îl încorporează integral, îi delimitează un spațiu propriu în toate împrejurările scenice, și da un talie și un înțeles și ză ca emblematic pentru stilul întregului spectacol. În rostriile calme, surizătoare ale lui Tezeu, temeinic situat în acțiune de Ion Besoiu — ca și în ale altora, desigur, — se aud, cu limpezime, incitătoarele echivalente românești ale poeziei shakespearice găsite de Nina Cassian, cu o curgere lină a lexicului bogat, cu raccourci-uri sintactice originale. Ea l-a numit cu vorbă pe artiștii amatori atenieni, Stan S-Flete, Mitru Chitră, Gogu Botgros, Lică Cuișărică, Dudă Flămînză, pe care din ei se strălucite să participe la bufonadă intruciva conform cu numele ce-l poartă, Paul Chiribută, Mihai Gruița Sandu, Cornel Scripcaru, Mihai Constantin, Doa Asilona, alături, firește, de Victor Rebengiuc, fac un sextet de pomină.

În ce-o privește pe Titania: Mariana Buruiană a depus un efort notabil pentru a-și învinge răsăfăturile manieriste și, deși firavă, a ținut piept cu bravură atleticului, poate prea inneguratului Oberon (Claudiu Stănescu). Dar această regină a vegetației și gizeilor s-ar fi cuvenit să aibă și puțin haz; și chiar oarecare malicie. Răzvan Vasilescu, Marcel Iureș, Manuela Ciucur joacă mai convingător parodia idilelor decît relația erotică propriu-zisă. Alte prestații, semnate de Ion Cocieru, un tată ultragiag și surescitat, Micaela Caracas, statuura logodnică amazoană, Petre Lupu, un caricatural maestru de ceremonii, sint cuviincioase.

Nimeni nu distonează. Patosul comic, caracteristică a montării, e susținut, după puteri, de toți. Astfel că lucrarea scenică, în care proporționările, simetrizările, ritmurile, culorile, plasticitatea se supun gîndului ce a plămîuit și stilul, dau impresia extraordinarului și poartă sigiliul indelebil al lui Liviu Ciulei, cea mai prominentă personalitate din arta românească a regiei.

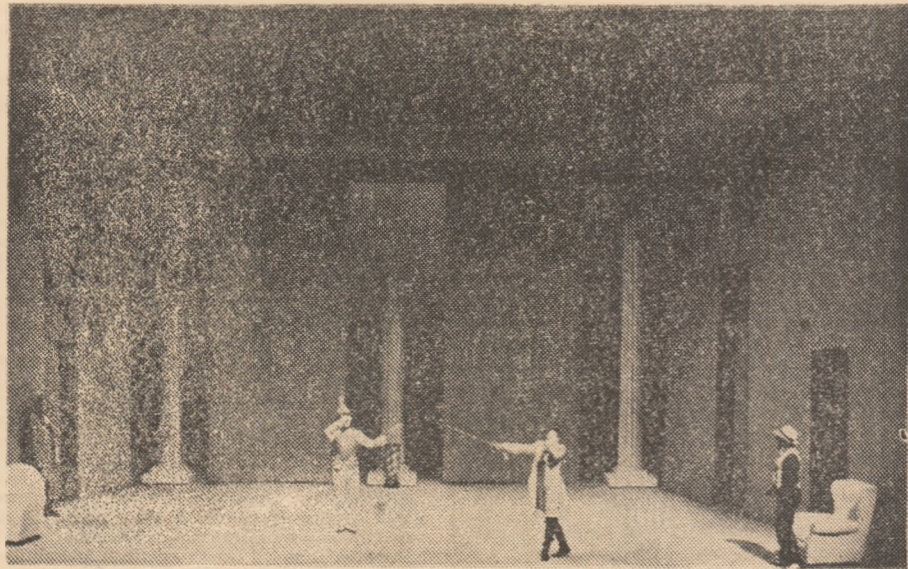
Andrei Șerban modernizează NOAPTEA REGILOR

AVEM în același timp șansa prezenței la București, la Teatrul Național, a lui Andrei Șerban, inovator îndrăzneț, realizator de formule scenice moderne, anticanonice. La 48 de ani el e o personalitate pe deplin formată, un creator de o subiectivitate paradoxal violentă și lucidă, cu un stil propriu ce decurge dintr-o conștiință a gestului creator — după cum s-a putut observa încă de la primele sale spectacole, înfăptuite la București și la Piatra Neamț, și după cum se poate clar vedea și în ultimele trei realizări din 1990—1991. Am citi într-un studiu de personalologie al lui Alport că inventarul trăsăturilor definitorii ale personalității a depășit cifra de zece mii și că printre ele cel mai mare număr l-ar constitui setul de valori interiorizate. Să descoperim, totuși, în A 12-a noapte, măcar unele specificități. În primul rînd, desigur, atitudinea liberă a regizorului în raport cu modelele preexistente, și cu prejudecățile verificate privind natura raporturilor între literatură

și spectacol. Pentru mine — spunea Ion Sava — regizor e acela care prezintă într-o formă nouă piesa veche, căuînd să-i pună în valoare aspectul teatral. (Prin urmare, aceasta ar fi o inerentă. Iar cu privire la tipare): Greșit se spune că există un știl de spectacol shakespearian, fiecare piesă a marelui dramaturg comportă alt tratament.

Noaptea regilor strălucite prin imagistică originală. Vizualmente e captivantă. Curtea ducelui — cu el așezat pe un pat-soclu, ce seamănă cu un monument tom-bal în Florența Medicișilor — forfotește de înși ce par membri ai academiei neoplatoniciene, participînd la ceremoniale poetice. Și aici, ca și în castelul contesei Olivia, e mult spațiu liber, mărginit de coioane, dînd o ambianță neoclasică de un gust desăvîrșit. Cromatica obținută cu savante iluminări, schimbările de colorit sînt senzaționale. Un covor roșu îngust, ce da o diagonală patruaterului scenic, în care se ață doar fotolii albe, produce o impresie vizuală puternică. Crestele valurilor mării dantelînd țamul sint de o plasticitate seducătoare. E un decor de o frumusețe aleasă, o realizare de preț, o marcă a viziunii regizoral-scenografice, l-l datoram Doinei Levintă. Apariția — în acest cadru atît de aerat, evocînd o țară fabuloasă, Iliria, și un ev renascentist, — a unei mașini a poliției, cu sirena și girofar, și a unui elicopter din care coboară ducele Orsino înconjurat de gorile și soldați, el însuși scotînd din mătaturile lucioare și foșnitoare ce îmbracă efeminatu-i trup, un pistol de calibru mare — e contrariantă. De ce e nevoie ca spectacolul să străbată o zonă kitsch? Modernizarea costumelor (deși într-un vîlmășag vestimentar: redingote și jobene, livrele și peruci, haine de azi și uniforme cazone, rochii din alte veacuri și unele conformate după video-clipuri), ca și inserția unor obiecte de azi e un obicei încetățenit. **Nevestele vesele din Windsor** sînt plasate (la Londra) în anul 1880, și situarea e plauzibilă. Astfel că pajul Cesario traversînd scena bucureșteană pe bicicletă și Malvolio privînd la televizor, iar Sebastian și Antonio bavardînd într-un bar de demisol, cu reclame de vermuth și dansatoare pe teighea nu genează în fond. Ne-am dezobisnuit de mult de fixații istorice; translațiile de regn, de gen, de epocă sînt, de altfel, curente. Dar biciclistul pedaliînd în haina din alt veac, iar intendentul ascultînd, între coloane antice, emisiunea de actualități a televiziunii române produc o ilaritate ce ține de alt tip de spectacol decît cel dramatic, deteriorînd conceptul propus chiar de realizatori. Și se mai iscă și non-concordanțe stridente între versurile de dragoste shakespearice spuse de locutor în viziții aparatului aerian cu revolverul atîntit spre preopinent și înmăsurat de mafioți.

Să ne întorcem însă la ceea ce se păstrează în stil și să remarcăm, printre caracteristicile personalității regizorale: vehemența senzorială, cu atacul puternic al rolurilor și trasarea spirituală a echivocurilor în relații, expresia eliptică — în care dispa explicările forțate și sînt ironizate, prin punctări, patetismul, declamatorismul, aleanul factice, euphuismul liricoid, — siguranța tehnică, perspicacitatea detaliilor. Regăsim asemenea trăsături în modul de parodiare, prin aht-uri și susp no, al schimbătorului și suspensului amoretat duce Orsino — conceptul grilului și iscusit de Ovidiu Iuliu Moldovan, totuși oarecum stingherit de trecerile prin zona joasă a reprezentăției — și mai ales în prezențele bufonilor. Shakespeare a numit doar unul: Feste; de profesie vrasă-zică, glumeț amărui, cu zeflele dure și nostalgii tomnatece, bard al zădărniceii

Scenă din Noaptea regilor (fotografie de Gabriel Bugnar)

arta regiei

și înțelept sceptic, cîntăreț enigmatic ce spune cuvintele în englezește și e tradus de un curtean. Dar sînt măcar trei bufoni, Feste, nebunul Oliviei, e configurat savuros, în toată complexitatea lui, de Claudiu Bleonț, cu fantezie textuală, gesticulară, mimică: un pitic bătrîn, cu voce gîjiită, mușcător și hazos, rezonare deștept, glosator parcă pentru eternitate, ca și Jacques melancolicul din pădurea Ardenilor, a ceea ce se petrece în juru-i cu nebunii adevărați. Actorul surprinde prin mereu alte amănunte comice, prin varietatea răspunsurilor la solicitările celorlalți. El deschide spectacolul și tot el îl închide: ar fi deci o siglă a acestuia. Bufon e însă și sir Andrew Agucecheck, pripăsit la castelul Oliviei, candidat nenorocos la mina femeii, neod și bețiv. Dan Puric îl zămislește cu cele mai bune mijloace de comedie. Expresia corporală a acestei păpuși scâlimbe, risul său neobișnuit, furiile idioate, hotărîrile și retracțiile sînt de mare efect. Actorul are o gestualitate expresivă, minuțios studiată. Evoluția sa dansantă amintind de greci, care puneau preț atît pe mișcări (phorai) cît și pe figuri (schemata) e delectabilă. Iar al treilea bufon e Malvolio, purtătorul (intens comic) pentru noi al unei drame, în a cărei personificare acționează cu virtuozitate Gheorghe Dinică. E unul din acei artiști care știu să armonizeze mijloacele de expresie cu viața psihică a personajului. Obține comicul din intonații — cînd ridicolul intenționează să miră ori îl ceartă pe alții — din poză, atunci cînd îi face declarații de dragoste stăpînei sale, evoluînd dansant, cu picioarele împodobite de ciorapi galbeni cu jartiere roșii. Sigur și divers își joacă durerea și revolta. O anume manierizare în joc, în dicție se face simțită și ea.

Pe acest trio se bizuie cea mai atrăgătoare parte a creației scenice. Duo-ul Sir Toby Belch, petrecăreț și felon unchi al Oliviei, și Maria, voioasă și mereu sufletească pînă la briu cameristă a contesei, nu funcționează în ritmul și cu veselă curută. Costel Constantin, actor de importante resurse, nu are disponibilitate pentru cheful și rubicondul Sir, iar Carmen Galin, una din cele mai înzestrate actrițe ale trupei, face ce ar fi necesar, dar fără umor și într-o flagrantă lipsă de conjuncție cu ceilalți. Îi lipsește senzualitatea (ceareia un critic englez îi zicea „desfrînarea bucurășă”). Aparții „greață”, lucrînd constituțională rolul, Maia Morgenstern (Sebastian — Viola) pornește decis, pierde trentat ardore, o înlocuiește cu strigăte, și personajul ei devine impersonal. Înlocuiește emoția cu comotia — după o vorbă a lui Călinescu, Frumoasa Olivia își binecîntă faima prin ceea ce-i dăruie fizicilmente Vivian Alivizache; e cartonată însă într-un joc cam monotone Sebastian cel adevărat (Mircea Rusu), Antonio (C. Dinulescu), Fabian (Eugen Cristea — prezență de apas parizian) sînt umbre cu contur mai mult sau mai puțin perceptibil. Carasela Șar (Curio — un alt curtean așezat) și Claudiu Istodor (un preot panicat) se fac observați mai acutării în repezile lor treceri prin scenă.

E probabil că dorința regizorului Andrei Serban a fost de a făuri un spectacol șalespearian, comunicant pentru orice public, prin intensificarea funcției travestirilor, și gemenilor ce produc atîtea încurcături, a inserțiilor din existența noastră, cotidiană într-o eră revoluționară și un cadru acronic. Căci altă trăsătură a personalității regizorului e socialibilitatea; nici o montare de-așa curioasă și îndrăzneață care de spectatori selectat, închis, Rămîi în discuție numai unele contrarietăți minor actualizante din universul creat și din arsenalul de mijloace chiar de domnia sa inventat.

Altmînteri, prin incantațiile autentice comice, prin valoarea aspectului vizual și prin agreabilitatea fluentă a spectacolului va atrage multă lume la Teatrul Național — și pesemne multă vreme — spre deznădejdea celor care o tin într-una cu „să-lile goale”, ca jupinească chioră pe drumul drept — cum glăsuiește proverbul.

Dan Micu și comedia de bun gust

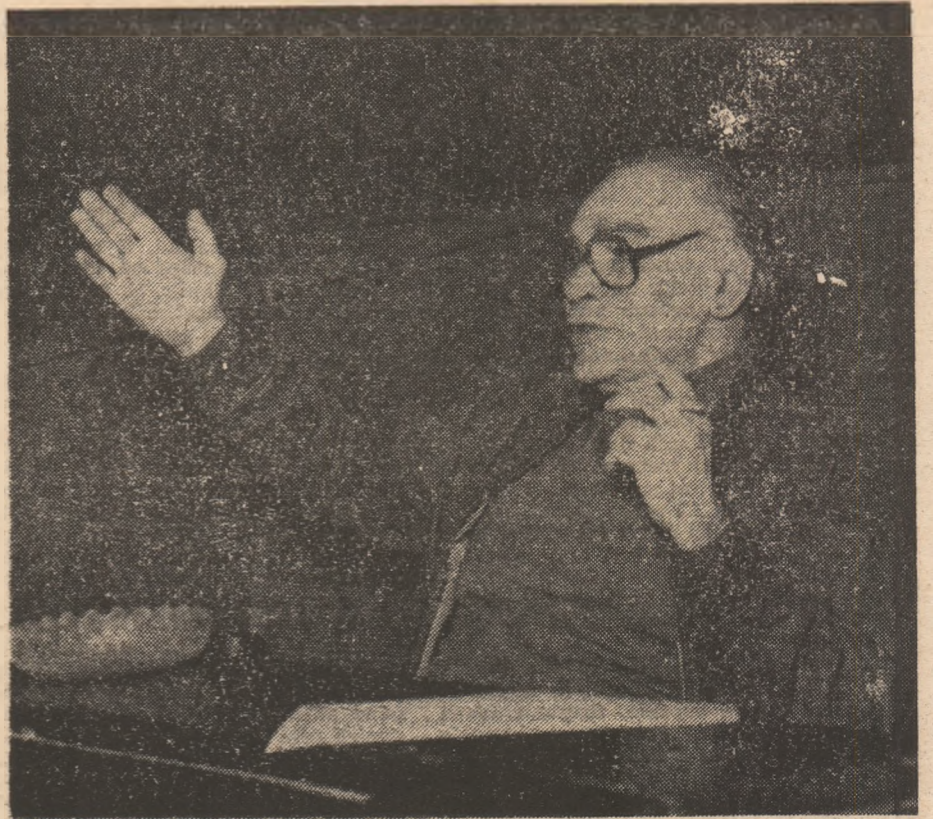
TIMPUL acțiunii e stabilit de autor, prin spectacolul presupune, prin demersul regizoral, trei nivele temporale, în raport cu tipul de teatralitate ales: temporalitatea reală, timpul narativ și timpul dramatic. Spectacolul sugerează iluzia unui prezent conținut al peripețiilor și tipurilor. Dar, deopotrivă, o durată convențională, a unei universalități în care prezentul și trecutul se confundă. Și, totodată, o capacitate de repetare a ceea ce s-a întîmplat lăsînd impresia unei acțiuni ce ar putea fi

reluată oricînd. Producînd aceste distincții, cercetătorul și eseistul Morten Nojgaard ajunge la concluzia că punctul de cerșitudine în evaluarea scenică a unei piese din alt secol poate consta în interacțiunea psihică dintre personaje. Dacă regia nu e interesată să reproducă, în chip pittoresc, mediul, vestimentația și podoabele, elementele de recuzită habituală, și alte date ce tin de o ambianță istoricește specifică, ea supune contemporanilor complexul de relații care hrănesc subiectul, integrînd procesualitatea acestuia într-un timp dramatic necondiționat calendaristic. E ceea ce a făcut regizorul Dan Micu în punerea în scenă a vechii piese a lui Nicolò Machiavelli. Dacă evenimentele evocate pot interesa și azi, de ce nu le-am prezenta ca petrecîndu-se acum? Vedem înfruntîndu-se erosul cu piedici convenționale puse în cale-i, prostia biruită de viclenie, țesătura cîinică de inteligentă și șiretenie la care lucrează oameni ce sînt altceva decît par pentru a determina schimbarea unei situații date, bucuria izbînzii și celebrarea ei, crearea unui nou statu-quo în existența unei familii. Doamna Lucretia, împinsă de propriul ei soi, de propria-i mamă, de intermediari psihicari și un preot cupid se va dragosti cu tînărul Callimaco și va avea un copil ce va aparține... sotului-legiuit.

Desigur că, la vremea ei, comedia era îndrăzneată. Contrazictea fătîș norme morale sedimentate, spunea adevăruri stînjenoare, persifla o față bisericească, pledea pentru raporturi naturale, firești, între oameni. Nu mai încercăm senzațiile tari ale publicului ei de atunci. Avem un alt catharsis comic decît la 1520, cînd a fost prezentată în decoruri de Andrea del Sarto, cu intermedii susținute de bufoni vestiți, cu cîntece și dansuri de păstori și nimfe. Într-o teatralitate modernă, esențializată, într-un limbaj direct și frust, mustind de umor, ni se expune acum intriga nudă. Caracterizările se fac în manieră parodistică, cu o privire malițioasă asupra acelor fapte, relatate amuzat. Callimaco, tînăr amator de amoruri ilicite, meditează prelung și insistă tenace pe un plan de cucerire a frumoasei și virtuosei Lucretia. Postura sa gînditoare e caracterizată de o simțire de Muză Dinval. Parazitul Ligurio e inocent, lenes, dar mintea îi merge, are o blazare comică și intervenții taraganate de tot hazul, Dinu Manolache făcîndu-i un portret remarcabil în acvaforte. Sostrata joacă rafinat pe mama iubitoare, pe proxeneta de ocazie și mimează, într-o scenă de înalt voltaj comic, bătrîna nevolnică și dezinteresată, Coca Bloos săvîrșind totul inventiv și voios. Siro (în original, un bărbat, aici o demimondenă florentină) are, printre alte funcții, și pe aceea de maseuză particulară a tînărului Callimaco — slujbă ce Adriana Schiopu o îndeplinește cu multă îndeminare și cît se poate de flegmatic. Un cîntăreț arlecinesc, Alexandru Agari, aduce o simpatică pată de culoare. Tînăra Oana Ioachim figurează cu dragă-lăsenie inocența pudică a Lucretiei, ce refuză categoric compromisul și apoi satisfăcția de a fi fost recompensată pentru acceptarea, totuși, a aceluși compromis. Nicolae Dinică pictează cu vioiciune chipul cupid al duplicitarului părinte Timotei, în preacuviosul său codocșil, luînd în deridere cu umor sec prefăcutele-i indoli. Se prea poate ca Machiavelli să-l fi avut ca model pe faimosul călugăr Arlotto Mainardi Piovano, capelan pe corăbiile comerciale, ale cărui glume strașnice (face-zie) transcrie în toscana vorbită, deveneau folclor. Cînd Nicolò învăța latina, Arlotto mai vagabonda prin cetate cu o salbă de țiri după gît din care mușca pentru a i se face sete și a putea fi cîștit de băutori: tot aia de glumeți ca el. În sfîrșit, Messer Nicia, prototipul prostănelului, are parte de interpretarea deosebit de veselă a lui Mitică Popescu, care arborează toată gravitatea lipsitului de minte. Își contrazice ilar gesturile cu faptele, e mereu uluit, mereu mefient și mereu tras pe sfoară de toată lumea, care petrece în lege pe socoteala lui.

Totul se desfășoară cu simplitate și rigoare, în decoruri substanțializate de Puiu Antemir, cu o nemeipomenită mișcare continuă a panourilor, ce scot la iveală neînconșabil ceva deci s-a ascuns după ele. E o strașnică farsă în comedie, de model păpusăresc, săvîrșită cu har. Costumele, moderne, de turnură italienească au o omogenitate și o coerență stilistică aproape fără cusur. Verosimilitatea actuală a piesei e demonstrată ireproșabil. Tot astfel e și limbajul teatral cu unele flexiuni metaforice de tot interesul. Asemenea și ambianța, construită cu migală. O frumusețe.

Teatrul Mic reintră în circuitul artistic, prin *Mătrăguna*, cu o izbîndă peremptorie. Cum semioticienii integrează studiul teatrului contemporan categorii binare — semnificant-semnificat, denotație-conotație, paradigmă-sintagmă — am putea afirma că acest spectacol e paradigmatic pentru orientarea către comedia

Liviu Ciulea în timpul repetițiilor la Visul unei nopți de vară (fotografie de Sorin Lupșea)

de bun gust. Actul regizoral e acela ce o inscrie pe o atare coordonată, ea fiind, estetică vorbind — după Kant — rezultatul jocurilor dintre intelect și imaginație, iar din unghii profesional — după Peter Brook — facultatea de a distila artistic realitatea la un înalt grad de concentrare.

Laurian Oniga față-n față cu I. L. Caragiale

DE CITE ORI și în cite feluri a fost pusă în scenă *O noapte furtunoasă*? Regizorii tineri au considerat piesa o provocare. Alexa Visarion, Aurelian Manca, Anca Ovanez, Mircea Cornișteanu și nu numai ei au dat versiuni diferite, incitante, provocînd discuții, stîrnind adversități de principiu și interdicții administrative, după moda de odinioară, atrăgîndu-si reproșuri profesionale și aprecleri ale spectatorilor. Laurian Oniga se apropie și el azi de celebra comedie (a fost debutul unui autor de 27 ani, la Teatrul Național din București! Cine mai debutează azi, la această etate, în Capitală?), propunîndu-și să reconstituie, în decor constructivist, casa lui Jupin Dumitrache Titircă înimă Rea din Dealul Spirii, cu binalele pe care va încerca să dispară craidonul intrus și etajul unde e dormitorul familiei. Tentativă interesantă, numai că Rică nu ține seama de ea și dispare frumusețea în culise ca să repara doar pentru a fi prins, iar scena Veta-Chiriac, din patul unde prima își va arăta multă vreme și ineficiență artistică numai gaibaracele, sînt obturate de o rea așezare a acelei încăperi. Virgil Mișoia, constructorul, altfel inspirat, al secțiunii imobilului n-a găsit soluțiile necesare în chestiunile ce le semnalează.

S-a început reprezentarea cu focul de la chirișerie, de care pomenește I. Suchianu, în amintirile sale, că ar fi fost în actul întîi al primei versiuni a piesei. Dar aici e numai fum, mult fum, se aud strigătele unor nevăzuți, parcă și niste hui-duieli, fluierături, lătrături, zarvă, dar nici Dumitrache, nici amicul său Ipingscu, aflați în prim-planul scenei, nu au reușit să confirme cu imitarea. Ori poate sîntem după incendiu?

Au fost îmbrăcați actorii în alte straie decît cele cu care ne obișnuim. Veta e mereu în deșabille-uri zaporoșe și, pardon de expresie, chiloti, în scoate și-și pune neconștient ciorapii, Zita umblă și ea într-un costum căruia i-as zice, speireală să nu greșesc, sumar. De noapte, eventual. Dar e greu de acceptat că străbate de două ori maidanul și ulița ca să vină la „țata” în acest hal, ba chiar să se și prezente în fața lui „nenea” în acest hal. Jupin Dumitrache umblă și el în îndispersabil scuți de fanel și cu jartiere care s-au inventat vreo cincizeci de ani mai tîrziu, îmi pare. Uniformele de gardă civică sînt fistichii, cam aiuristice. Spiridon poartă o manta lungă, veche stînjenoare și mînuși de lînă. Krisztina Nagy, autoarea costumelor, nu-și clarifică și nu-și argumentează opțiunile vestimentare.

Inconșvențe mai sînt. Și grobianisme inutile: nici o femeie din lume, oricît ar fi de decăzută, nu-și șterge nasul și apoi gura cu propriii ei ciorapi, ca Veta. Zita are un comerț foarte trivial cu mădularul prea junelui ucenic Spiridon. Acesta încheie și el actul întîi manevrînd, în aluzie lubrică grosolană la ce face stăpînă-sa

cu Chiriac, un scripete al zidarilor. Totuși: ce atrage în această montare, pe alocuri foarte veselă și tot pe alocuri ingenioasă în truculența-i fantezistă, tinerească? Regizorul a schimbat unghiul de conspect. S-a oprit în principal, cu stăruință și imaginativ, asupra situațiilor și imbrogluului, a dat alt tempo mișcărilor sufletești ale eroilor. Nu mai sîntem totdeauna atenți la ceea ce spun — unele replici se și pierd, altele se cam mitocosec — ci la ceea ce fac și cum fac năbădăioșii locatari și mosafirii lor poftiți și nepoftiți. Titircă îi explică precum un strateg polițaiului — folosind linguri și castroane, pe masă — urmărirea amoloiatului pe strada „Marc Aoleriu”. Muzica lui Ilie Ștepan însoțește în mars glorios momente de innodare a conflictului sau dă sevă comică dezlănțuirilor. Ipingscu (Ștefan Sasu), burtos și cocosat, cu o mustăcioară și o freză hitleriană, citește într-un mod original articolul din „Vocea patriotului național”, cu interogații însă dioase, semninal și virgulele, părăsind cuvintele pe care nu le pricepe, în timp ce stăpînul casei (remarcabilul Traian Buzoianu) ascultă sîderat, izbucnînd din cînd în cînd triumfător aprobativ, într-o exultație de imbecil patent. Sus, în foisorul din vîrfurile casei, e o hulubărie, unde, după modelul proprietarilor, se drăgostesc, gingurînd, porumbeii. Istoria cu Tache Pantofarul, evocată de Chiriac, produce mimări comice și o atare explozie de veselie atît povestitorului, cît și ascultătorilor (se tin de burtă, cad de pe scaune) incit fiecare se simte obligat, de atîta ris, să plece pentru o clipă ca să se ușureze — ce-i drept, o fac întorcîndu-se cu spatele. Dialogurile sînt vii: se joacă în forță, tare, iute. Chiriac (Dan Antoci) cam copt, își dă importanță, doar în scena cu Veta e larmoiant, prăpăstios, cîntă a jale și produce hazul prin imaturitatea atît de contrastantă cu barba și începutul de calviție. Gesturile bufone, mari, romantice ale Vetei sînt de o comicitate grasă, atrîta Luminita Stoianovic susținîndu-și cu brio personajul, bătrînd-o pe Zita cu capul de masă — după ce aceasta își făcuse de ea numărul, tot dîndu-se cu capul de masă într-un chip ilariant și într-o execuție năzdrăvană (Ana Ionescu) — tratîndu-l condescendent și prevenitor pe amant, zeflemisîndu-și consortul și pe Rică, acționînd spontan și rezolut. E expresivitate comică în multe din acțiuni, în certuri, urmări, interogații, în bună parte și în apariția și discursul lui Venturiano (Romeo Bărbosu), la auzul căruia totuși ai casei se prosternază în genunchi.

Înțeleg că regizorul a vrut să-l extragă pe Spiridon, suflet neîntinat, icoană a tristeții, din această lume. Tînărul intră pe o arietă întristată, sumbru, țînîndu-se de cap, alteori mîngîind o păsărică (pe care o va elibera la final) dar în același timp ascultînd pe la uși, rinjînd poltron către studintele în drept ce-i vorbește agățat precar de-o grîndă, cu capul în jos, într-o pozițiune cu adevărat mizericordioasă. Impresia e că actrița Mălina Petre îl joacă nu pe ucenic, ci pe Smerdiankov — și-l joacă foarte rău — trăgînd în jos spectacolul și distrugîndu-i finalul, ce lasă publicul în nedumerire.

Stabilind noi conexiuni și un alt mod de a privi acțiunea, modulînd în manieră personală situațiile-cheie, Laurian Oniga a realizat la Teatrul Național din Timișoara *O noapte furtunoasă* la frontiera dintre comedia de moravuri și cea de intrigă, dînd un spectacol care, în cea mai bună parte a sa, e năstrușnic, posibil și de tendință novatoare.

Meta-calul

AU EXISTAT, până la el, caii westernurilor, caii diligențelor în galop desfrenat, pe sub burțile cărora omul se chinuia să-și deshame oprind rostogolirea și sfărâmarea căruței în prăpastie,

au mai fost caii brigăzii engleze de cavalerie pe spinările cărora Errol Flynn călărea din India până la Balaklava și trebuia să fii copil mare și prost ca să nu-ți placă șarja aceea,

aceștia erau caii epici, contribuind ca nimeni dintre eroi la accelerarea subiectului,

după cum au existat caii didactici, prietenii omului și ai cow-boy-ului,

și caii lirici, coboriți din Rossif, filmați cu încetinitorul în mișcările lor, firește enorme, firește ciudate, cu picioarele, crupele și coamele lor duse o dată sau de două ori până la oniric și de o sută de ori până la clișeu, de ne săturaseră și dădeam răcnut interior: atenție, poem!,

dar nimeni până la el, acum un sfert de veac, n-a dat calul dramatic, calul care participă la deshmarea sensului din chingile poveștii, la mișcarea lentă cu care înaintează înțelegerea spre noi, calul meta...

Meta-calul apare după ce Rubliov ajunge, în biserica devastată și înșingerată, la concluzia Glosei lui Bacovia și a Tratatului cel mare: despre ce nu se mai poate vorbi, se tace. Omul fiind intruchiparea exactă și cuprinzătoare a răului general, el îi comunică maestrului său Feofan, într-un vis al morții eterne ce-i viața lumii întregi, că nu va mai picta, fiindcă nu mai e nevoie de ceea ce face. Mai simplu și mai fără înflorituri nu se poate exprima nici un sfânt. Feofanul din vis se uită în jurul lui, privește pereții și stâlpii bisericii și-i spune că „tot ce-ai lucrat aici e frumos”. Nu vedem ce. O fată surdo-mută se culcă pe un braț de paie. E singura răs-

flare din preajma lui. E respirația inarticulată. Incepe să ningă în biserica din Vladimir. Și atunci, pe o poartă, intră încet, calm, fără călăreț, fără sens ca tot ce e fără om, un cal nici măcar frumos, deloc fâlnic, care păște gospodărește pe dalele bisericii. E oboșit. Vine din măcel, cel mai breughelian măcel filmat în cinema, cu cai care-și dau duhul pe uliți, căzuți pe spate și bătând din picioare besmetici, cu un ciine afgan învîrtindu-se în jurul unui viol, cu un cal care coboară o scară de lemn a unei șuri, Golgotă neînchisă: nici de Swift în țara cailor lui, cu giște, două giște care zboară peste o mulțime înspăimântată, ca peste o clipă un tînăr să cadă săgetat în apă și săgeata să-i rămână în spate fluturînd cu două pene albe. Meta-calul păște fără panică prin biserică, trece pe lângă surdo-muta care vrea să doarmă, nu se uită la nimeni și, prin ninsoarea care se așează pe paie, straie și piatră, dă un scurt nechezat și pleacă mai departe.

Ce a vrut să spună? poate întreba orice copil cinefil. S-o spunem? O știm? E ceva la fel de cumplit ca o ninsoare într-o biserică pingărită; Tarkovski nu ne menajează.

După ce meta-calul dispăre în enigma nechezatului său, urmează magica și decisiva dezlegare: în curtea minăstirii, tătarii păgini dau carne ciinilor infometați; pe caii lor mindri și focoși, tătarii rid de ceea ce văd: surdo-muta în mijlocul haitei turbate, se omoară și ea ca s-apuce o bucățică de carne; după ce dă de gustul ei, fata se apropie de binefăcătorii și începe să articuleze primele gesturi cu înțeles; fascinată de zălele lor, ea le aburește metalul platoșelor, apoi, instinctiv, le șterge cu mîncea și se oglindește în lumina lor! Ea se uită, cutremurată, la chipul ei, în timp ce tătarii se prăpădesc de ris pe caii lor deloc metafizici. Dacă

s-ar fi filmat vreodată biblica despărțire a apelor de uscat, nu am fi avut în direct, ca aici, fiorul desprinderii omului de animalicul icnetelor, nechezatului și borborigmelelor lui. Veseli și aprigi în generozitate, tătarii îi pun o cască de oțel pe cap, îi aruncă un șal pe umeri și surdo-muta începe să danseze în curtea minăstirii pe fondul stivelor de lemne ninse. Rubliov o fugărește îngrozit ca de primul păcat, încearcă s-o zmulgă dintre ei, ea zbiară, s-zbate, „hai vino cu noi!” o cheamă, efervescentul păgîn, luminat de gluma care se pune la cale, ea îl înțelege prea bine și îi dă ascultare, încălecind pe o șă și zburînd cu ei pe poarta minăstirii, în larg... Umanul, de la primele lui semne, îndurerează, păcătuiește și produce suferință. Inocent — dacă vorba asta nu e o iluzie între oameni — e doar inarticulatul, neînșuflețitul, nepingărită e rădăcina smircului în care putrezesc cei săgetați, curat e doar lutul, unica speranță pentru a rupe tăcerea impusă de răul absolut stă în deciprarea unui nechezat într-o biserică. Nevinovat e doar neînțelesul, meta(cal)ul în care se oglindește omul silit la a fi surdo-mut. E un adevăr mai tăios decît frigul din câteva paie adunate sub trupul oricărui vagabond adormit pe o piatră înșingerată.

„Bine însă că ni se face explicită porunca propusă, la începutul fiecărui episod din „Decalogul” lui Kieslowski. Azi o să avem „să nu ucizi” — miine ne va fi clar „să nu furi”. N-o să mai incurcăm borcanele, n-o să mai căutăm „să nu minți!” la „să nu preacurvești!” o să fie totul mai simplu, deci mai plăcut, dar cum nu se poate mai stupid. O să fie bine, ca în filmele cu Colombo în care știam asasinul de la început...”

TELEVIZIUNE

Dezbinarea la români

PRIN forța împrejurărilor, Buletinul meteo a devenit cap de afiș la Actualități. În anii din urmă așteptam să vină ploaie, acum ne rugăm ca ploaia să se oprească. Îmi place calmul cu care meteorologii ne vorbesc, doct, despre cimpuri bariice, cimpuri atmosferice, despre cicloni și anticicloni, dar dacă Buletinul meteo deschide Actualitățile, ceea ce trebuie să vină mai întâi e știrea: plouă, nu plouă, cit și unde, apoi prognoza și de-abia după aceea explicațiile. Acestea din urmă, cu cit conțin mai mulți termeni de specialitate, cu atît mai puține șanse au de a fi pricepute de publicul larg. N-ar strica deci dacă aceste explicații ne-ar fi oferite într-un limbaj mai accesibil. Imaginați-vă că TVR ar inaugura o emisiune gen Sfatul medicului în care un cardiolog, de pildă, și-ar întrebuița în exclusivitate terminologia specializării sale. Nu știu cîți dintre noi ar înțelege despre ce ar vorbi cardiologul cu pricina.

■ Dl. Caranfil polemizează cu corespondenții emisiunii sale, **Virtele peliculei**, fără a uita să se lege de Ministerul Culturii din pricina filmului **Piața Universității**, în care vede, mai nou, o peliculă de propagandă a Alianței Civice. N-ar fi rău s-o ia mai din urmă și să revadă **Reconstituirea**, poate descoperă și acolo niscai semne de propagandă.

■ TVR a anunțat că nu va mai programa anunțuri despre viața de partid, firește însă că în clipa cînd dl. René Radu Polierat s-a desprins de PNL, decizia cu pricina a căzut în desuetudine și fondatorul grupului liberal din Par-

lament și-a putut expune liniștit punctul de vedere.

■ Nu m-aș mira dacă printre telespectatorii care au urmărit săptămîna trecută emisiunea dnei Jeana Gheorghiu vor fi fost unii care s-au declarat incintați aflînd că palatul făcut din ordinul lui Ceaușescu, așa numita „Casă a republicii”, e a doua clădire din lume, ca suprafață construită. Persoanelor care continuă să nutrească mindrii faraonice și care văd în acest gen de construcții „realizări” de marcă n-ar fi fost rău dacă li s-ar fi amintit costul numitei case în raport cu paragina în care se află căile ferate, șoselele și sistemul de canalizare (cit există) din România. După experiența a două mari inundații, în multe orașe, dar în special în București, canalizarea e o adevărată primejdie publică. Iar mult lăudata amenajare a Dimboviței, cu lacul de acumulare făcut în partea de sus a orașului, e, la ora asta, un mare pericol pentru Capitală. Neamenajată, Dimbovița era, prin comparație cu riscurile de acum, un riu inofensiv chiar depășind cota de inundații, cum s-a întîmplat în '74. Acum, bucurerentii trebuie să se roage clipă de clipă ca barajul de la Lacul Morii să nu cedeze. Nu există capitală în estul Europei mai năpăstuită de facerile de bine ale comunismului decît e Bucureștiul, așa că dacă TVR intenționează să destrame mitologia comunistă e bine să recurgă la propriii săi reporteri. Pelicula de la emisiunea dnei Gheorghiu, cuprinzînd suficiente informații pentru telespectatorul occidental, pentru noi, cei de aici, cuprinde ge-

neralități indeobște cunoscute. Ceea ce e de neconceput pentru cetățeanul occidental, demolări silit, evacuări și cheltuirea fără nici o socoteală a banilor publici, a fost, pentru prea mulți ani, monedă curentă în România, incît sint destui cei care nu mai sesizează monstruoșitatea acestor lucruri.

Pornind de la asemenea exemple și urmînd firul cauzelor, TVR ar putea lămuri și pe cei care încă nu sînt convinși de necesitatea existenței unei opoziții puternice în țara noastră. Or, lucrurile stau, din păcate, mai degrabă invers. În interviul pe care l-a luat dlui Rîpoșanu, directorul Televiziunii, aflînd de la conlocutorul său că dezbinările care există la această oră în România nu prea folosesc imaginii țării, n-a făcut nici cel mai mic efort de a problematiza motivele acestor dezbinări. Dîmpotrivă, după ce invitatul său a afirmat că a discutat cu primul ministru, și asta pe un ton elogios, aflînd că acesta și-a reîntîlnit vechii prieteni țărăniști, dl Valeriu l-a întrebă, imediat, ce impresie i-au făcut aceștia (pornind pesemne de la logica simplistă că o persoană care are o părere bună despre dl. Petre Roman trebuie să aibă neapărat una proastă despre cei care îl contestă). Răspunsul a fost cel normal, că țărăniștii sînt niște patrioți adevărați. Mă tem însă că nu a fost răspunsul așteptat de dl E. Valeriu. Asta apropo de problema dezbinării la români.

Cit despre demiterea conducerii TVR, aștept în continuare.

Cristian Teodorescu

Din nou despre emisiunile școlare

MULȚI tineri și nu puțini maturi sînt cuprinși, spre sfîrșitul primăverii de un frison deloc neglijabil declanșat de iminenta apropiere a sesiunii de examene: treapta dintre gimnaziu și liceu, bacalaureatul, admiterea la facultate. Pretutinderi, în metrou, birouri, școli și parcuri se face schimb de informații, se evocă exemple reale sau imaginare privind exigența profesorilor, se răsfoiesc paginile revistelor de profil, se comentează topul meditațiilor din oraș (meditația nu e doar o modă ci o necesitate resimțită de mii de elevi) în funcție de rezultatele pe care ei, mai precis copiii pe care i-au meditat le-au obținut la ultima sesiune. Radioul privește cu senină detașare chestiunea, lăsîndu-i și pe repetenți și pe premiați să-și găsească singuri soluțiile. Spre deosebire de televiziune, aici au fost abandonate emisiunile în care relația cu programa diferitelor clase și a diferitelor examene sau concursuri să se poată distinge cu ușurință, atitudine care, în raport cu un învățămînt ideal, ar fi normală și deci acceptabilă. Căci, la urma urmei, fiecare instituție ar trebui să-și rezolve singură problemele specifice. Și totuși, în condițiile în care, în acest an școlar, de pildă, nu toți elevii tuturor claselor au avut manuale la toate materiile, în condițiile în care, de asemenea la nivelul întregii țări, deficitul de profesori este considerabil iar exigențele din timpul anului nu sînt totdeauna armonios corelate cu cele ale zilei de concurs, astfel incît, deseori, adolescenții sînt obligați să treacă o ștachetă pentru care nu au fost antrenati pretutinderi zi de zi, în aceste condiții ajutorul de care au nevoie zeci de mii de elevi este real. Nu sub forma unor lecții care să repete litera manualului, desigur, ci apelînd la modalități menite să pună în alertă gîndirea, nu doar memoria celor tineri, să contribuie la îndepărtarea neclarităților, să completeze, prin consultații și testări, dezbateri în jurul celor mai dificile capitole ale diferitelor specialități, sinteze și analize aplicative, cunoștințele predate în clasă. **Radio-școală** a dispărut din program. Doar de cîteva săptămîni au revenit în orarul radiofonic lecțiile de limbi străine. În rest, tăcere. E drept, de luni pînă vineri, pe programul III (17,00—17,30) se difuzează ciclul **Radioenciclopedie pentru tineret**. Respectîndu-și titlul, el realizează o deschidere intelectuală atît de necesară tinerilor, dezbătînd teme mari din istoria ideilor științifice și artistice. Să cităm cîteva dintre cele anunțate în ultimele săptămîni: **Raționalismul filosofic în căutarea Absolutului**, Yng și Yang, **Poate fi știința liberă de principii morale?**, **Imaginația individuală și de grup**, **Ecosistemul agriculturii, Delta Dunării în fața unei dileme: eficiență și ecologie sau eficiența ecologiei?**, **Blaise Pascal și spațiile infinite**, **Ce este tehnocritica**, **Relațiile internaționale și diplomația**, **Curenții doctrinale politice: statul în gîndirea politică a Indiei antice**, **Michelangelo Buonarroti — triumful asupra formelor**; **geometria arhitecturii și poezia**. Am ascultat unele ediții și dacă ne-am referi la cele recente din seria **Filosofie logică-morală** (realizatori Constantin Aslam și Aurelia Chirca) ele ar putea fi calificate drept excelente. Emisiuni-eseu, topînd analiza unor concepte deloc simple în pasta incitantă a unei demonstrații conduse cu abilitate și siguranță. **Radioenciclopedia** se situează, însă, firesc, dincolo de cerințele școlare imediate și se adresează, cu prioritate, tinerilor de peste 14—16 ani. Dificultățile pe care aceștia dar și cei mai mici le întîmpină în clasă nu au cum, pe bună dreptate, fi rezolvate de o emisiune de tip enciclopedic. Pledăm, așadar, pentru reconstituirea unor cicluri care chiar dacă nu se vor mai numi, oarecum didactic și rigid, **Radio-școală** să aibă aceste preocupări. Locul lor nu este, însă, pe programul III, la ore cînd cei interesați se află în clasă. Sint, de altfel, și sugestiile ce au rezultat dintr-un fulgerător sondaj de opinie pe care am avut prilejul să-l propun unei clase a XII-a, dintr-un liceu situat în mediul rural. La întrebarea (unică) „Ce emisiuni radiofonice școlare urmăriți?”, cei 25-de subiecți au citat, din lipsă de alte exemple, emisiuni radiofonice precum **Vreau să știu**, **Radio Voinicel**, **Noapte bună, copii**, **Blue-Jeans**, **Răspundem ascultătorilor**, teatrul radiofonic, **Unda veselă** sau de televiziune (**Limba noastră**, **Pre-universitaria**, **Salut, prieteni**). Dorința de a putea asculta emisiuni în incidența preocupărilor lor școlare a fost unanim mărturisită.

Antoaneta Tănăsescu

Ancheta. Starea cărții

1. Cite manuscrise existau în editură la începutul anului 1990?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului?
3. La cite v-ați oprit?
4. Cite s-au publicat? (Vă rugăm să exemplificați prin citeva titluri).
5. Există cenzură? Cauzele nepublicării?
6. Au existat „cărți de sertar”? Le-ați publicat?
7. Acest an editorial va fi mai bun?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte?

EDITURA CRONOS
Reprezentant: VICTOR ȘTEFLEA

1-8. Cu permisiunea redacției, voi da un răspuns global anchetei privind „Starea cărții”, din optica cititorului de literatură și a editorului de carte extraliterară. Aceasta pentru că Editura Cronos — o editură particulară creată în aprilie 1990 — este specializată în publicarea unor lucrări de informare generală, ghiduri și anuare.

Din punctul de vedere al cititorului de literatură trebuie să subliniez revirimentul din ultimele luni cind, paralel cu maculatura ce mai inundă încă străzile și chiar librăriile Bucureștiului, au apărut și lucrări beletristice de referință, unele dintre ele reper în cultura noastră sau în cea universală. Este drept, ele sînt încă în minoritate față de cărțile proaste sau mediocre. Dar sînt optimiste, pentru că, în condițiile previzibile ale costului vieții, în concurența dintre cartea bună scumpă și cartea proastă scumpă va cîștiga, fără îndoială, prima. Cozile de la Librăria Eminescu, cînd se vînd cărți bune, sînt o dovadă, ca și dispariția aproape instantanee din rafturile aceluiași librării a unor albume de artă costînd sute de lei fiecare.

Fără a fi adeptul și fără a justifica scumpirea cărții, parafrazîndu-l pe anticul Menandru as spune că e imposibil de găsit ceva rău, unde să nu fie și ceva bun. Spirala costurilor și a prețurilor atrage și o dublă selecție: a cititorului, față de ceea ce cumpără, și a editorului, față de ceea ce publică. „Perioada cantitativă” — cînd se tipărea fără să se țină cont întotdeauna de cerere și librăriile păreau uneori depozite de carte greu vandabilă — va fi înlocuită de „perioada calitativă” — cînd autoexigența editorului se va îmbina cu criteriile economice de piață, ale eficienței, cererii și ofertei.

În cursul anchetei dv., citiva editori au apreciat că „starea cărții” anul trecut, dificultățile întîmpinate în 1990 au fost rezultatul cvasiexclusiv al apariției și proliferării editurilor particulare. Deși pledez pro domo, amintesc doar că în Austria sînt 670 de edituri, iar în Germania — 1 850 (din care 80 la sută publică mai puțin de 10 titluri pe an). Pînă și în Islanda, o țară cu o populație de 205 000 locuitori, mai mică decît cea a cartierului Drumul Taberei, există 44 de edituri. Mai puțin s-au referit la consecințele monopolului existent încă în domeniul industriei tipografice și în cel al industriei hîrtiei. Sînt sigur că dispariția acestui monopol va contribui la stabilizarea sau chiar la reducerea prețului cărții. Care ar fi situația în București dacă, de exemplu, în loc de citeva tipografii, ar fi, nu citeva sute ca în Franta (Sindicatul general al tipografilor din Paris și din regiunea pariziană

are ca membri 600 patroni tipografici), ci citeva zeci? Rezumînd, anul editorial 1991 este deja, în opinia mea, un an mai bun decît precedentul.

Din punctul de vedere al editorului, m-am lovit de aceleași dificultăți ca și colegii mei axați pe carte literară, în esență lipsa hîrtiei și a spațiului tipografic, în condițiile în care costurile de producție nu dau nici un semn de oboseală în ascensiunea lor. De aici și selecția riguroasă a titlurilor propuse spre editare în viitorul previzibil, avînd în vedere și mijloacele noastre financiare relativ modeste. Anul trecut am tipărit un ghid despre țara noastră destinat cititorului și vizitatorului străin, **Romania Directory**, precum și o serie de pliante, tot despre România, în șase limbi străine. Ele reprezintă primele lucrări de acest fel apărute după revoluția din decembrie 1989, cel privind economia românească în perioada de tranziție constituind și o premieră absolută în domeniul respectiv.

În prezent, avem aproape gata pentru tipar alte două premii, pe care le considerăm extrem de necesare: **Ghidul adreselor utile din București și Ghidul adreselor utile din România**. Nu este cazul să insist asupra necesității lor pentru oricine, avînd în vedere schimbările produse în ultimul an și lipsa unor cărți de telefon actualizate. Fac o paranteză și amintesc că ultima ediție a Listei abonaților telefonici din Municipiul București datează din... 1977.

Vom continua apoi cu un ghid al Capitalei pentru vizitatorii străini, **Bucharest Directory. Public Institutions and Organizations**, precum și cu două volume care să contribuie, pe măsura posibilităților, la o mai amplă racordare a României la circuitul economic european: **Partenerul dv. din Europa și România Yellow Pages**. Prima lucrare, destinată agenților economici din România, va include informații despre firme și asociații naționale din statele membre ale Comunităților Europene și despre organizații europene în domeniile producției și comerțului. Cea de-a doua, destinată potențialilor parteneri externi, va oferi informații despre agenții economici publici și privați din România. Cele două volume le apreciem drept o contribuție la o mai rapidă depășire a crizei economiei românești, avînd în vedere rolul necontestat al informației, al informației precise și exacte, în relațiile economice externe.

Si, fiind vorba de informație, pentru cei ce doresc să cunoască mai detaliat programele noastre de viitor, indicăm o adresă și un număr de telefon: EDITURA CRONOS, C.P. 1-517, 70 700 București 1. Telefon 69 81 10.

Litografie americană

● La Muzeul Colectiilor de Artă, se deschide astăzi, la ora 17.30, expoziția de litografie americană contemporană **Monotypes II** organizată în colaborare cu Biblioteca americană din București.

Str. Sfintul Ștefan, nr. 3

● Institutul Italian de cultură din București ne comunică noua adresă: Str. Sfintul Ștefan (fostă Violetelor) nr. 3. Îi dorim o activitate cit mai rodnică în noul sediu.

În librării

● Liviu Rebreanu — **NUVELE**. Antologie în seria „Arcade”, postfață și bibliografie de Alexandru Ruja. (Editura Minerva, București, 368 p., 49 lei).

● Nae Ionescu — **CURS DE METAFIZICĂ. TEORIA CUNOȘTINTEI METAFIZICE: 1. CUNOȘTINTEA IMEDIATĂ, 2. CUNOȘTINTEA MEDIATĂ**. Ediție îngrijită de Marin Diaconu. (Editura Humanitas, București, 326 p., 90 lei).

● Mihai Ganea — **FINTINA LUI PINTEA**. Versuri. (Editura Junimea, Iași, 96 p., 27 lei).

● Constantin Popa — **ȘCOALA DE INGERI**. Versuri. (Editura Junimea, Iași, 112 p., 28 lei).

● Marin Radu Ene — **SOARELE DIN CASĂ**. Povestiri și schițe. (Editura Ion Creangă, București, 48 p., 30 lei).

● Emil Mladin — **ANNO DOMINI 1989**. Roman. (Editura Glykon, București, 188 p., 62 lei).

● Ion Boroda — **PĂMÎNT FĂRĂ SOMN**. Versuri. Cuvînt înainte de Ioan Holban. (Editura Arcade, Iași, 64 p., 32 lei).

● Jean Daniel — **RELIGIILE UNUI PRESEDINTE**. Privire asupra aventurilor mitterandismului. Traducere de Viorel Grecu. (Editura Enciclopedică, București, 336 p., 95 lei).

● Anton Hykisch — **ADORĂȚI REGINA**. Roman. Traducere de Ondrej Štefanko și Florin Bănescu. (Editura Facla, Timișoara, 558 p., 85 lei).

Calendar

● **5 Iunie**. S-au născut: Gh. Lazăr (1779), Nicolae Iorga (1871), G. Ciprian (1883), Ion Popa Argeșanu (1941), Dan Grigore Mihăescu (1933), Aureliu Goci (1948). A murit Gheorghe Eminescu (1888).

● **6 Iunie**. S-au născut: Cezar Papacostea (1886), Franz Liebhardt (1899), Ion Șugariu (1914), Dan Constantinescu (1921), Miron Georgescu (1931), Felix Sima (1949).

● **7 Iunie**. S-a născut Ion Murgeanu (1940).

● **8 Iunie**. S-au născut: Gabriel Drăgan (1904), Al. Serban (1910), Cristina Tacoi (1933), Tudor Băran (1933). Au murit: Ovid Densusianu (1938), Otilia Cazimir (1967).

● **9 Iunie**. S-au născut: Marius Mircu (1909), Mariana Filimon (1930). A murit N.N. Beldiceanu (1923).

● **10 Iunie**: S-au născut: Ion Pop-Reteșanu (1853), Alexandru Busuioceanu (1896), Virginia Șerbănescu (1921), Vasile Zamfir (1932), Jordan Dateu (1933), Adrian Beldeanu (1935), Octavian Simu (1935), Petru Dudniță (1941). A murit Vasile Băncilă (1979).

● **11 Iunie**. S-au născut: Tudor Pamfile (1883), Alexandru Bădăntă (1901), Ion Andreiță (1939), Grigore Arbore (1943). A murit Sofia Nădejde (1946).

● **12 Iunie**. S-au născut: Alexandru Balaci (1916), Constantin Monea (1916), Valeria Boiculescu (1919), Petru Vintilă (1922), Iriana Mavrodin (1929), Balint Tibor (1932), Doru Moțoc (1936). Au murit: F. Brunea-Fox (1977), Andrei Ion Deleanu (1980).

● **13 Iunie**. S-au născut: Ioachim Botez (1884), Al. Săndulescu (1939). A murit Lazăr Iliescu (1977).

● **14 Iunie**. S-au născut: Ion Dragoslav (1878), Ion Petrovici (1882), Iosif Igirosianu (1905), Pavel Aioanei (1934). A murit Nicolae Dumbravă (1983).

● **15 Iunie**. S-au născut: I.U. Soricu (1882), Ion Marin Sadoveanu (1893), Virgil Teodorescu (1900), Ferenc László (1911), Dumitru D. Panaitescu-Perpessiciu (1915), Marosi Peter (1920), Dan Culcer (1942). Au murit: MIHAI EMINESCU (1889), Florica Ciura Ștefănescu (1985).

LA UNITER: Liviu Ciulei, Ion Caramitru și Nina Cassian (fotografia de Ion Cucu)

Conferință de presă la Uniunea Teatrală Română

● Recentă premieră-eveniment a stagiunii bucureștene cu Visul unei nopți de vară de Shakespeare a prilejuit la UNITER în cadrul unei conferințe de presă întîlnirea cu regizorul Liviu Ciulei, poeta Nina Cassian și actorul Ion Caramitru, directorul Teatrului „Bulandra”. Manifestarea a debutat cu invitația, adresată asistenței de către Liviu Ciulei, la un schimb de păreri, „un simpoziu, un banchet al ideilor”. Confesiuni ale realizatorilor montării, impresii ale participanților au oferit punți de înțelegere în legătură cu pregătirea spirituală a unei asemenea reprezentări. S-au avansat idei interesante despre modernitatea clasicilor, despre libertatea de acțiune azi a directorului de scenă, despre implicațiile sociale și estetice ale de-

mersului său, despre bogăția de expresie a textului shakespearian, dificultățile translării semnificațiilor din limbajul lingvistic în cel teatral și legăturile celor două universuri poetice. Am pătruns în alchimia acestui spectacol realizat într-un timp record, de numai 49 de zile. Am aflat lucruri inedite despre munca împreună cu Liviu Ciulei, caracterizată de Nina Cassian, traducătoarea în românește a piesei, ca fiind „agonie și extaz”. În final, întîlnirea a depășit cadrul unei conferințe de presă. Regăsirea față în față cu regizorul și poeta a emoționat, printr-un calm plin de semănătate ce topea orice orgoliu sau vanitate artistică, cucerind prin simplitate și naturalitatea cea mai a-dîncă.

Turnee

● Oaspeți ai Filarmonicii „G. Enescu” în săptămîna ce a trecut, dirijorul Jorje Rubio și pianista Rosa Torres-Pardo din Spania. Au prefațat, prin prezența lor la București, un nou turneu spaniol al primei noastre orchestre simfonice.

Șef de orchestră ce colaborează constant cu importante orchestre europene ca Hungarica, RAI Italiana, London Symphony Orchestra și cu cele din Leningrad, Dresda, Barcelona, Bilbao, Madrid, Jorje Rubio ne-a oferit atît pentru Suita I de Bizet cit și pentru Suita Tablouri dintr-o expoziție de Mussorgski-Ravel, interpretări fidele spiritului partiturilor cu accente pertinente puse pe pasaje de virtuozitate solistică a diferitelor instrumente din orchestră.

Programul concertului a mai cuprins și **Rapsodia pentru pian pe o temă de Paganini** de Rahmaninov, piesă ce ne-a oferit ocazia să ne întîlnim cu fascinanta personalitate artistică a tinerei pianiste Rosa Torres-Pardo. Posedînd o

foarte bună tehnică și un tușeu de mare expresivitate, artista a dăruit discursului muzical, prin forța interpretării pasajelor de virtuositate dar și prin subtile pianissime, o fluiditate și o strălucire de excepție. Cooperarea sa cu orchestra și cu dirijorul au fost impecabile, artista confirmîndu-si astfel excelența carte de vizită, ce aminteste de succesele sale la Carnegie-Hall (New-York), Kennedy Center din Washington, la Londra, dar și în Canada și Brazilia.

Alături de Jorje Rubio și de Rosa Torres-Pardo, de maestrul Cristian Mandeal și de violonista Cristina Anghelescu, Filarmonica „G. Enescu”, în turneul său spaniol, va mai avea onoarea să colaboreze cu José Carreras și Monserat Caballé.

Pe scenele de la Madrid, Huelva, Sevilla, Coruna și Vigo (aici concertul va fi televizat) programele vor fi alcătuite din capodopere de Enescu, Liszt, Ravel, Chabrier, Bizet, Verdi, Rahmaninov, Mozart. (Ana Maria Pop)

Săptămîna culturii egiptene

● Începiad de mâine, va avea loc în Capitală Săptămîna culturii egiptene, organizată de Ministerul Culturii și de ambasada Egiptului în România. În program: concerte susținute de pia-

nista Moushira Issa și de cvintetul de muzică arabă Umm Kalthum (la Atenou, concertul de gală, pe 1 iunie), filme artistice și documentare (la sala Studio).

Pe ecrane: Kilometrul 36, de Anghel Mora (În imagine, Tora Vasilescu și Dan Condurache)

Gharabagh — o punere în ecuație

ISTORIA își repetă senin erorile, transferându-le, în timp, pe coordonate dintre cele mai neașteptate. Aceleași drame le vom regăsi, peste vreme, la etnii care, altfel, ar fi părut impenetrabile unor noi conjuncturi.

Sint, pe de altă parte, națiuni stigmatizate cu un *fatum* istoric și a căror experiență devine, prin repetare, o matrice consacrată. Surpriza apare atunci când un popor trăiește, la un moment dat, o zguduire aparent străină de natura sa. Se dovedește, în clipa aceea, că hotarele nu aparțin decât timpului, iar deosebirile provin dintr-o genă universală comună.

Conviețuind, nu numai pașnic, dar și reciproc benefic, cu populația autohtonă de pe teritoriul românesc, vreme de mai bine de un mileniu, armenii ajunși la un liman unde au găsit ospitalitate, după prigonirile și suferințele din propriul lor cămin, dau cu adevărat explicația bunei conviețuirii.

În lexicul trăit pe acest pământ a pătruns de curând, cu violența care-i este specifică, un termen pînă acum străin neamului român: **genocid**. Învățat din cărțile de istorie, cunoscut din durerea altor nații, el a fost apropiat printr-o tragedie care s-a vrut catarctică. Ce este un genocid, care e definiția lui, de cite feluri poate fi el, o spune dreptul internațional. Moartea, însă, nu cunoaște nuanțe sau categorii, statistica rămîne, în urma ei, rece indiferent de număr. Singurul determinant pentru învățămintele istoriei este mecanismul săvîrșirii genocidului, singurul criteriu de judecată îl dă raportul dintre călău și victimă.

S-AU IMPLINIT 76 de ani de cînd, într-o noapte de sâmbătă, la Constantinopol, a fost nimicită floarea intelectualității armenie — circa șase sute de medici, avocați, profesori, clerici, scriitori, ziaristi expediți în surghiun și uciși pe drumul exilului. Era doar începutul, semnalul declanșării unor masacre organizate programatic, cu minuțioasă burocratică, de noua guvernare din Imperiul Otoman. Conform acestui plan de nimicire fizică a populației creștine de origine armeană, în toate localitățile din Asia Mică populate de armeni a fost dezlănțuit pogromul. N-a fost prima operație de acest fel întreprinsă de „Junii turci”: în 1909 aceștia organizaseră în Cilicia masacrarea a 30.000 de armeni; și nici prima de pe teritoriul imperiului n-a fost: în 1894—1896 Abdul Hamid, „Sultanul roșu” pe care aveau să-l detronizeze „Junii turci”, ucisese peste 300.000 de armeni în Anatolia. De data aceasta, însă, în 1915, unul dintre obiectivele panturce urmărite de partidul „Itihad”, venit la putere, era lichidarea definitivă a „chestiunii armenie”. Drept care, ostașii armeni din armata otomană au fost regrupați în batalioane de muncă forțată, unde mureau de epuizare, de foame sau erau impușcați; femeile, bătrînii și copiii au fost evacuați și deportați, în convoaie, fără tîm, fiind decimați de boli, foame și sete, de cruzimea tortionară a însoțitorilor inarmați. Vreme de doi ani, în deșertul Mesopotamiei și în celelalte regiuni ale imperiului, a pierit circa 60% din populația armeană de atunci.

În cursul primului război mondial, Germania a pierdut mai bine de un milion șapte sute de mii de soldați, Rusia — un milion două sute de mii, Franța — un milion, Marea Britanie — șase sute de mii, Turcia — puțin peste trei sute de mii, națiunea armeană, în schimb, fără să fi avut un stat (nu mai exista un stat armean din 1375, cînd căzuse Armenia Mică Ciliciană) și fără să fi participat la război ca parte beligerantă, a pierdut un milion și jumătate de ființe nevinovate. Din fericire, visul lui Talaat, ministrul de interne, de a nu lăsa în viață decât un singur armean, ca să-l expună la muzeu, mostră a unui popor dispărut din istorie, gîndul acesta inuman n-a ajuns să fie materializat.

CE FĂCEA Europa în fața unei tragedii care putea fi, pentru ea, un semnal de alarmă? Europa, angrenată în război, asista, nu neputincioasă, dar pasivă. „Națiile engleze nu pot urca pe Ararat” — se scuza, cinic, leul britanic. Nu le ceruse nimănui să urce pe muntele biblic, era suficient să acosteze la fîrmlu Levantului. Cîteva nave franceze au făcut-o, salvînd orfani, familii împușcate, rămășițe de vieți. Au venit, mai tîrziu, societăți americane de binefacere, a venit și Nansen, marele prieten al celor dezbrăcînați și, atunci, al poporului armean. Nu se știu toate acestea sau se știu prea puțin, fiindcă, vreme de 76 de ani, nici un stat n-a spus rîspicat: „A fost genocid”. A spus-o Johannes Lepsius, președintele Misiunii germane în Orient, martor ocular, în **Raport asupra masacrării armenilor din Turcia**, a spus-o Henry Morgenthau, ambasadorul S.U.A. în Turcia, în **Memoriile** lui, a mai spus-o, în felul său, romantic, un evreu, Franz Werfel, în **Cele patruzeci de zile de pe Musa dagh**. Și a mai spus-o, în sfîrșit, la 18 iunie 1987, Parlamentul european, la Strassbourg, într-o rezoluție, paleativ pentru tăcerea vinovată a membrilor săi.

O tăcere care dovedește cit de greu se învață din lecțiile istoriei. Căci o lecție neînvățată e urmată, mai întotdeauna, de eșecul la o altă lecție. Iar un genocid nepedepsit e urmat de un altul. La 22 august 1939, în ajunul invadării Poloniei,

Hitler declara în fața conducătorilor militari ai Reichului, adunați la Obersalzberg: „Forța noastră trebuie să rezide în rapiditatea și duritatea noastră. Am ordonat unităților S.S. să se deplaseze pe frontul polonez și să ucidă fără milă bărbați, femei și copii. Este singura modalitate prin care putem obține spațiul vital necesar nouă. Dacă vrem să întemeiem marile Imperii Germane, trebuie să nimicim popoarele slave — pe ruși, ucraineni, bieloruși, cehi, slovaci, poloni, bulgari. **La urma urmelor, cine își mai amintește, astăzi, de exterminarea armenilor?**”. Într-adevăr, mai nimeni, justificarea binevenită pentru noul genocid care se punea la cale. Cit despre **armenocid**, el fusese consumat, n-a fost nici cînd adus în fața justiției, iar Churchill se simțea îndreptățit să conchidă: „Istoria va căuta, acolo, zadarnic cuvîntul **Armenia**”.

SE PUTEA înșela, totuși, chiar și un politician ca Churchill. Deși jocul tratatelor și al împărțirilor teritoriale, inerent după un război, îi confirma sentința. La 28 mai 1918, după victoria asupra armatei otomane care pătrunseseră în Armenia Răsăriteană ca să înghită și ce mai rămăseseră din vechiul stat, armenii au întemeiat ceea ce avea să fie, pentru o vreme, din 30 de luni, o Republică Armeană independentă. Conferința de pace de la San Remo, din 1919, a recunoscut hotarele pe care președintele S.U.A., Wilson, i le trasase, generos, Armeniei, incluzînd și provinciile din Asia Mică acaparate de otomani. Tratatul de pace de la Sevres, din 1920, a recunoscut Armenia ca stat liber și independent și frontierele stabilite de președintele nord-american. Peste numai trei ani, însă, prin tratatul de la Lausanne, care anula clauzele celui de la Sevres, Turcia își regăsea granițele dinainte de 1878. „Bolnavul Europei” intra în convalescență, prinzînd puteri pentru viitoare strategii. Mai tîrziu, cînd avea să-și piardă aliatul german, urma să încheie o frăție mai de nădejde, transoceanică.

Între timp, Armenia independentă, mîlșorată și mai tare — pînă la abia o zecime din teritoriul istoric — fusese sovietizată, soartă pe care, la 29 noiembrie 1920, o îndura printre primele cite viitoare 15 republici. Începea o nouă dramă, cu aciași protagoniști.

CEEAA CE se întîmplă în Gharabagh *) este nu numai simptomatic, dar și premonitoriu. În 1921, cînd U.R.S.S. nici nu se formase, iar Stalin încă nu venise la putere, prin atribuirea abuzivă a Gharabaghului armenesc Azerbaigeanului se comitea cea dintîi manifestare a arbitrarului și a violenței sistemului comunist, care avea să se justifice: „naționalismul trebuie eradicat cu fierul roșu”. Lenin însuși se văzuse nevoit să admită că excesul de zel administrativ al lui Stalin a avut un rol fatal. În 1968, cînd tactica gorbacioviană se afla în plină ofensivă, prin resuscitarea problemei Gharabaghului se formula prima revendicare națională din țară.

Handicapul istoric dintotdeauna al Armeniei i l-a dat poziția geografică, la răscrucea dintre Orient și Occident, dintre Europa și Asia, în bătaia hoardelor și triburilor migratoare, a conflictelor marilor imperii. După ce a fost, la un moment dat, a treia putere a lumii antice, Armenia a cedat treptat, stîlșiată între vecini. O dată cu creștinarea (Armenia a fost cea dintîi în lume care, în anul 301, a acceptat creștinismul ca religie oficială de stat), poziția ei între state musulmane de jur-impriejur (singura excepție — Georgia, la miază-noapte) a devenit și mai critică. Lupta pentru supraviețuire politică a luat un caracter religios.

FĂRĂ să aibă nici o regiune sau republică autonomă în administrare, Armenia Sovietică a fost silită, în schimb, să cedeze din trupul său, și așa firav, două teritorii — și cui? — vecinului apropiat unei etnii ostile ei prin tradiție istorică. Politica anexionistă se ducea nu numai în afara frontierelor uniunii, dar și în interiorul lor.

Așa a apărut aberația unei enclave, cea a Gharabaghului de Munte, pe suprafața republicii care o administruază. Însăși păstrarea formei de **regiune autonomă** dovedește cit de străină este ea de cea care o tutelează. Și-apoi, cum se explică existența unei insule muntoase aparte de patria de bastină? Răspunsul e elementar: mai există un Gharabagh de Cîmpie, adiacent Armeniei, dar complet asimilat Azerbaigeanului. Din acesta, doar un culoar de 7—8 km. face posibilă comunicarea între Armenia și Gharabaghul de Munte. Teritoriul de cîmpie dintre cele două, ca o zonă-tampon, populat inițial de kurzi, a fost golit treptat de autoritățile azere: kurzii, ai căror conaționali viețuiesc foarte bine în Armenia, unde au școli, teatre, publicații, spre deosebire de cei din Azerbaigean, care sînt la fel de persecutați ca și armenii, puteau

*) Față de versiunile care circulă în presa internațională, am adoptat această transcriere strict fonetică a toponimului de proveniență turco-tătară, echivalînd prin grupul **gh** sunetul gutural din original (**ghara**—neagră, **bagh**—vie).

fi periculoși prin atitudinea lor pro-armeană. Temerea s-a dovedit a fi îndreptățită, în cursul mișcării pro-Gharabagh, acestia nu numai că au sprijinit revenirea regiunii la Armenia, dar au cerut și realipirea la Armenia a zonei de cîmpie locuite de ei.

ARGUMENTUL istoric al apartenenței armenie a Gharabaghului vine tocmai din perioada urartiană, cînd regele Sardur II (sec. VIII î.e.n.) menționa într-un epigraf că a anexat teritoriul Artaikhului (versiunea armenescă a toponimului **Gharabagh** este **Artaikh**, denumirea uneia dintre cele 15 mari regiuni ale Armeniei antice, în vreme ce **Gharabagh** va fi denumirea dată de triburile turco-tătare invadatoare în sec. XIV). În localitatea Amaras din Artaikh, patriarhul Grigor Lusavorici, creștinătorul armenilor, a întemeiat prima biserică armenescă, iar Mesrop Maștoț, autorul alfabetului armean (anul 405), a înființat prima școală armenescă. În sec. XI, cînd Armenia și-a pierdut independența, Artaikhul a rămas autonom. În sec. XV—XVI, aici s-au păstrat ultimele resturi de vitalitate a statalității armenie, pe baza cărora s-au creat melikatele autonome (principate conduse de cite un **melik** Gharabagh și Siunik, conducătoarele ale luptei de eliberare națională a poporului armean în sec. XVII—XVIII împotriva perșilor și otomanilor. Rusia țaristă a făcut promisiuni de independență pe care nu și le-a respectat. Prințul Grigor Potiomkin îi scria Ecaterinei II: „Gharabaghul, care este locuit de armeni, trebuie predat administrației naționale și astfel să fie restabilit în Asia un stat creștin, așa cum Majestatea Voastră a promis marelui armenii prin intermediul meu”. În 1805, Gharabaghul a acceptat de bunăvoie stăpînirea Rusiei. La sfîșitul lunii mai 1918, armata otomană a pătruns în Gharabagh, iar la 15 ianuarie 1919, autoritățile militare engleze au proclamat Teritoriul unit al Azerbaigeanului, Gharabaghului și Zanghezurului (regiune muntoasă în sudul Armeniei, rămasă pînă la urmă în componența Armeniei Sovietice). Reprezentantul militar britanic la Erevan declara: „Atribuindu-se Azerbaigeanului Gharabaghul, s-a dat lovitură cea mai dură. El este leagănul neamului armean, ultimul său refugiu cînd patria i-a fost invadată. Este armenesc din orice punct de vedere”. Problema actuală a Gharabaghului se datorează în bună parte politicii Londrei, aliate cu naționalistii azeri musavați, așa cum, în problema Ciliciei, francezii se aliaseră kemaliștilor turci. Diferența este că, dacă s-a reușit înstrăinarea Ciliciei de Armenia, Gharabaghul, în schimb, a rămas populat în majoritate de 80% cu armeni, munteni dirji care, fără vreun ajutor extern, au rezistat rămînd pe loc. La 27 aprilie 1920, în Gharabagh a fost instaurată puterea sovietică, acordîndu-se autonomie în cadrul Azerbaigeanului, iar la 7 iulie 1923 a fost proclamată Regiunea Autonomă Gharabaghul de Munte.

Cît privește Azerbaigeanul, statul cu această denumire apare prima oară în 1918, cînd musulmanii din zonă, sprijiniți de trupele turcești, au proclamat o republică sub conducerea partidului **Musavat** de confesie sîită. Toponimul vine de la regiunea omonimă din nordul Iranului, în ideea unirii ulterioare cu aceasta. Populația a împrumutat, tot de acolo, numele său și denumirea limbii vorbite de ea, **azeri**. În fapt un dialect al limbii turce. Pentru a-și legitima stăpînirea teritoriului din Transcaucazia, istoricii azeri contemporani, simultan cu negarea armenității monumentelor istorice, pe care le pretînd vestigiile musulmane creștinate, au lansat teoria provenienței neamului lor fie din mezii, fie din albanii (poporul caucazian creștin, dispărut în sec. XII și despre care singura mărturie o dă istoriografia armeană) în acest sens, al radiatorii prezenței istorice armenie din Azerbaigean, simultan cu dinamizarea bisericilor (operație identică celei din Turcia) și cu omiterea tezaurului arhitectonic armean din ghidurile turistice (unde nu apar decît monumentele islamice și cele revoluționare), a excelat prin proagandă falsă academicianul Zia Buniatov.

PÎNĂ la oficializarea situației, în 1923, Gharabaghul de Munte a fost obiectul unui joc duplicitar al autorităților de la Kremlin. Într-o scrisoare către Lenin, comisarul pentru afaceri externe, Gheorghii Cicerin, demasea, în 1920, manevrele azereilor de a ocupa teritoriul din Armenia cu ajutorul Armatei Roșii: „Nu i se poate lua Armeniei o parte din teritoriu și să fie dată Azerbaigeanului. Asta ar însemna să se confere politicii noastre orientale un caracter ipocrit”. La 30 noiembrie 1920, o declarație a Comitetului Revoluționar al Azerbaigeanului conținea că „Gharabaghul de Munte, Zanghezurul și Nakhicevanul fac parte din R.S.S. Armeană”. Declarația avea să fie întărită de plenera Biroului caucazian al P.C. (b) al Rusiei, care, la 3 iulie 1921, hotărîa includerea Gharabaghului în componența Armeniei. Peste numai două zile, însă, sub presiunea lui Stalin, pe atunci, comisarul pentru naționalități (care, la 4 decembrie 1920, afirmase: „Conflictul secular dintre Armenia și vecinii săi musulmani a fost rezolvat printr-un singur gest”), se revoca decizia și se atribuia Azerbaigeanului regiunea, fără a fi con-

sultată populația, motivîndu-se accasta prin necesitatea pacificării naționale a armenilor și musulmanilor și a legăturilor economice ale Gharabaghului de Munte cu Gharabaghul de Cîmpie și cu Azerbaigeanul.

Guvernul sovietic, pus în fața amenințării azere că, dacă i se ia Gharabaghul, oprește furnizarea de țitei, urmîrea alianța cu Turcia și prietenia cu musulmanii, în speranța că popoarele musulmane din Orient vor alcătui o rezervă a revoluției mondiale a comunismului, ceea ce a rămas doar o iluzie. Așa se explică faptul că — în ciuda decretului lui Lenin „Despre Armenia turcească”, din 29 decembrie 1917, prin care se recunoștea dreptul armenilor la autodeterminare prin plebiscit pînă la proclamarea independenței în teritoriile Armeniei Apusene ocupate de trupele rusești — au fost cedate, totuși, Turciei provincii armenesti, iar în schimbul evacuării portului Batum de către turci, Nakhicevanul a fost atribuit Azerbaigeanului.

ÎN DECURSUL anilor, sub Stalin, Hrușciov, Brejnev, problema Gharabaghului n-a încetat să fie pusă mereu, dar fără rezultat. În 1935, prim-secretarul P.C. Armean a plătit cu viața îndrăzneala de a fi actualizat-o. Memoriile, cererile oficiale, demonstrațiile n-au avut nici un efect. Activizarea, din 1987, a mișcării pro-Gharabagh a fost posibilă în condițiile glasnostului. Își are, însă, și acesta, limitele lui. Cei 11 membri ai **Comitetului Gharabagh**, tineri intelectuali din Erevan, au fost arestați în plină activitate de organizare a ajutorării victimelor cutremurului din 7 decembrie 1988 din nordul Armeniei și eliberați abia la 31 mai 1989, fără să li se fi intentat proces. Un abuz, firește, în ciuda protestelor și cererilor de eliberare din lumca întregă, dar ce mai conta pe lingă ce întimpla în Gharabagh?

Cutremurul venise peste escaladarea, vreme de zece luni, a conflictului din zonă. În manifestații de zeci și sute de mii de oameni la Stepanachert, capitala Gharabaghului, și la Erevan, se ceruse organizarea unui referendum asupra statutului regiunii în care, prin noua constituție din 1981, autoritățile locale erau reduce la simple organisme de executare a deciziilor guvernului de la Baku. Tînutul, lipsit de resurse proprii, era lăsat într-o deplorabilă stare de inapoiere economică. Lipsa de locuri de muncă obliga populația să migreze spre orașele din Azerbaigean. Studiul limbii, istoricii, culturii armenie era interzis, școlile armenesti — desființate. Asistența socială rămăseseră la nivelul „epocii de piatră”, cum s-a exprimat un vizitator străin într-un spital din Stepanachert. Singura posibilitate de a scăpa de discriminarea azereilor era, în aceste condiții, trecerea sub altă administrare.

Problema Gharabaghului, așadar, este nu atît una etnică sau teritorială, cît una de autodeterminare. 100.000 de armeni din Gharabagh, dintre cei 170.000, ceruseră organizarea unui referendum care le-a fost refuzat. Armenia invocă articolul 72 din Constituția U.R.S.S., prin care unei regiuni i se recunoaște dreptul ca, pe baza cererii majorității populației locale, să se desprindă de sub tutela impusă ei. Azerbaigeanul, la rîndul său, reclamă articolul 78, care condiționează acest drept de acordul republicii care tutelează. Antecedente, însă, există: în 1925, orașul Orenburg a trecut de la Kazahstan la R.S.F.S.R.; în 1936, regiunea Kara-Kalpacă, populată de turcenii, a trecut din componența R.S.F.S.R. în cadrul Uzbekistanului; în 1945, Republica Carelo-finlandeză a fost desființată și inclusă în R.S.F.S.R. În fața refuzului autorităților centrale ca Gharabaghul să fie atribuit Armeniei, populația locală a propus alte trei variante: regiunea să fie complet autonomă, să fie inclusă în componența regiunii Stavropol din R.S.F.S.R. sau să fie administrată direct de Moscova. Nici una nu a fost acceptată, doar, pentru vreo zece luni, între ianuarie și noiembrie 1989, s-a instituit o Comisie specială de guvernare a Gharabaghului, după care s-a revenit la forma inițială.

ÎNTRE timp, în continuarea unui genocid perpetuu întreprins, din 1920, asupra populației armenie din Azerbaigean, se consumase pogromul din Sumgait (oraș înfrățit cu Piteștiul), unde trăiau 20.000 de armeni. Între 28 februarie și 1 martie 1988, s-a dezlănțuit o vinătoare de armeni cu o cruzime inimaginabilă pentru zilele noastre și pentru un stat civilizată: oameni smulși din locuințele lor și uciși cu lovituri de topor și cu rîngii și cuțite, arși de viii, decapitați, femei dezbrăcate, batjocorite și apoi omorîte, automobile incendiate, totul într-o izbucnire a instinctelor de o feroacitate barbară, cu complicitatea tacită a autorităților și forțelor de ordine inactice (cum, în 1905, complice și inactive fuseseră autoritățile țariste la masacrarea armenilor din Baku de către țărari) și a armatei sovietice care a intervenit abia după încheierea „operațiilor”. Cifrele oficiale au indicat 31 de morți, certificatele de deces emise în acele zile sînt în număr de cîteva sute. Un simulacru de proces al eitorva dintre cei 80 de criminali arestați s-a soldat doar cu o condamnare la moarte, restul a fost îngropat în uitare. Pogromul din Sumgait, care a atras oprobiul public nu

Kundera: Metaviata

numai asupra Azerbaigeanului, dar și asupra U.R.S.S., a fost urmat, în 1989, de masacrele din Kirovabad și Baku, de crimele din Gharabagh, unde armenii au fost nevoiți să recurgă la lupte de auto-apărare. Devenise limpede că victimele au fost ucise doar pentru vina de a fi fost armeni. Insuși președintele Uniunii Scriitorilor din Azerbaigean amenințase textual: „Dacă nu vă potoliți, punem la cale un al doilea Sumgait“, adăugind cu cinism: „Dacă armenii nu vor să mai trăiască în Gharabagh, să plece la ei acasă“. Armenii din Gharabagh, însă, vor să trăiască acolo unde sint, cu adevărat, la ei acasă.

INTR-UN TIRZIU. Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., respingind ca inacceptabile revendicările armenilor, a adoptat pentru Gharabagh, ca paleativ, un program de reforme pe 8 ani și a alocat 400 milioane de ruble pentru refacerea regiunii, sumă din care o parte s-a oprit la Baku. În câteva zile, s-a instalat o stație-releu pentru captarea emisiunilor TV de la Erevan. Zeci de mii de cărți sosite la Stepanachert de la Erevan s-au vândut aproape instantaneu. Tineri armeni au fost trimiși la studii la Erevan. Specialiști în construcții, echipe de medici, ingineri, cadre didactice au venit de la Erevan în Gharabagh. Practic, regiunea trecuse sub tutela economică și socială a Armeniei. Care a fost reacția Azerbaigeanului? Elocada. Comunicațiile cu Gharabaghul au fost tăiate, singura legătură, cea aeriană, dintre Armenia și Gharabagh, a fost în cele din urmă oprită și ea. Mai mult: a fost instituită blocada asupra Armeniei, pe calea ferată care, pentru a intra în Armenia, trece mai întâi prin Azerbaigean. Iar asta, în condițiile în care, după cutremur, în Armenia rămăseseră fără adăpost 500 000 de persoane. Cînd au început să circule, în vagoanele de tren pe care azerii scriseseră, din spirit internaționalist proletar, se-nțelege, „felicitări pentru cutremur!“, „Dumnezeu v-a pedepsit!“, s-au găsit alimente alterate, prefabricate distruse, materiale de construcție inutilizabile (ciment peste care se turnase apă, pietriș în loc de nisip).

Armenia și Azerbaigeanul se află într-un adevărat război civil. Situația insuportabilă din Azerbaigean i-a determinat pe armenii de acolo să-și părăsească locuințele, majoritatea fără să poată lua nimic cu ei, îndreptându-se în grabă spre avioanele care-i transportau în Armenia. Peste 200 000 de armeni refugiați s-au stabilit în Armenia. La rîndul lor, azerii din Armenia, circa 170 000, au plecat în Azerbaigean, deși nimeni nu le periclitase cituși de puțin viața, și nu mai după ce au avut posibilitatea să-și vindă casele la prețuri exorbitante. Problema, chiar și în acest caz, nu este cea a unui simplu transfer de populație. Armenii din Azerbaigean sint, mai toți, din orașe industriale și, majoritatea lor, intelectuali. Plecarea lor lipsește Azerbaigeanul de mină de lucru calificată și de inteligentă creatoare. Azerii din Armenia sint țărani, în bună parte crescători de vite. Ei se stabilesc în Azerbaigean în locuințele mobilabile părăsite de armeni, iar contribuția lor la economia republicii îndoiește.

Intrebarea unanimă este de ce tolerează autoritățile centrale situația explozivă din Transcaucazia, ceea ce a fost denumit, prin asociație, „sindromul Ibanez“ și ceea ce, în mod fals, s-a comparat cu problema Transilvaniei, de ce totul altă natură, așa cum poate reieși limpede din expozeul de mai sus? Nu numai că tolerează, dar chiar încurajează, cu vădită părținare, însă numai una dintre părți, pe cea azeră. În vreme ce în Azerbaigean spiritele erau aprinse, la Erevan, unde domnea calmul, se introdusese starea de urgență: trupele sovietice nu erau trimise să facă ordine în Azerbaigean, ci stacionau, inerte, în Armenia sau în cel mai rău caz stîrneau incidente ca să-și justifice prezența. Răspunsul cel mai ia îndemină, ignorînd subtilitățile diplomatice, stă în șantajul economic al Azerbaigeanului care deține controlul exploataării petrolului din Caspica, precum și în virtualul pericol al populației musulmane sovietice, de vreo 60 milioane de locuitori. Poate că eșecul din Afganistan a fost un semnal de alarmă asupra potențialului limitat al Armatei Rosii și asupra primejdiei fanatismului islamic. Explicația este inadecvată, rușii pot să facă ordine, dacă vor, la ei în casă.

În fața adevărului istoric incontestabil, al apartenenței Gharabaghului, pe care însuși Gorbaciov a recunoscut că-l știe, și în vreme ce alte erori ale epocii staliniste sint corectate, pentru națiunea armeană nu se găsește o rezolvare justă. Mass-media sovietică deformează adevărul faptelor, trunchiază și cerne stările, îi taxează pe armeni drept „naționalisti“ și „extremiști“. Un popor întreg nu poate fi extremist, e un ilogism. Ceea ce pierde din vedere Kremlinul îngrat față de contribuția adusă Uniunii Sovietice de Armenia și față de atașamentul permanent fidel al acesteia este că un neam care a supraviețuit în istorie tuturor vicisitudinilor, în cele mai tragice situații, nu va ceda și este condamnat să învingă.

Sergiu Selian

■ CINE se mai încumetă, în acest sfîrșit de secol cronofag, să citească (sau să scrie) romane va constata imediat că de fapt citește (sau scrie) altceva decît romane. Sau mai precis: altceva decît ce se obișnuiseră generațiile precedente să numească *roman*. Deși subtilurile cărților lui Al. Dumas, Thomas Bernhard, Mathieu Lindon sau Thomas Pynchon sint identice, avem de a face aici cu niște cuvinte omonime. „Cei trei mușchetari“ și „V“ sint numite deopotrivă *romane*, dar folosirea aceluiași cuvînt arată mai mult o carență a vocabularului sau, din partea criticii, o necesitate metodologică (a simplifica prin asemănare, nu a complica prin diferențiere).

Scriitorul ceh Milan Kundera are și el un loc aparte în revoluționarea legilor grafo-fizice ale romanului, chiar dacă se situează, față de Pynchon, de pildă, la polul opus. Chiar dacă are succes la public. Chiar dacă a început să fie acuzat că ar fi „comercial“. Ultimul roman publicat de Kundera pînă în prezent, *Nemurirea*, este cel care permite perspectiva de ansamblu asupra construcției romanelor sale, căci adună piesele principale din operele precedente, cristalizînd opțiunea romanescă. Dacă la Pynchon romanul stă sub semnul entropiei, la Kundera, dimpotrivă, el este entalpie, înec-tinare, ordonare, răcire. I s-ar fi potrivit ca motto aceste cuvinte ale Fericitului Augustin: „Uleiul vărsat sub apă se ridică deasupra apei, apa vărsată deasupra uleiului se afundă sub ulei, sint duse de greutatea lor, caută locurile lor. Cele care sint mai puțin orînduite sint neliniștite, dar cînd sint puse în ordine se liniștesc“.

Romanul propriu-zis nu se poate povesti, iar cine ar încerca s-o facă ar lăsa la o parte esențialul (iar prin aceasta Kundera se apropie de contemporanii săi amintiți mai înainte). Se poate stabili însă un sistem de legi de scriere a lui. Iată ce aflăm citind cu atenție cele șapte părți ale romanului *Nemurirea*: haosul vieții autorului, amănunțile fortuite ale zilei, hazardul care-i dez-ordonează gesturile se vor coagula, separa, orîndui încetul cu încetul într-un *cosm* propriu. Astfel că acest ultim roman al lui Kundera este și o

COSMOGONIE

Rînd pe rînd se vor ivi din beznă personaje, fiecare cu mica lui lume, pînă cînd, în a șaptea parte a romanului, ca în ziua a șaptea a facerii, autorul se odihnește, adică își sărbătorește opera. (Partea aceasta se numește *La Celebration*). Ideea nu e nouă (geneza romanului — geneza lumii), dar Kundera o transformă dintr-o abstracțiune într-un proces de o plasticitate extraordinară. Dintr-un loc comun (pe care percepția noastră tocită nu-l mai lua în seamă) într-o revelație. Un exemplu: la o piscină (aproape un topos kunderanian) autorul, care-și așteaptă un prieten, zărește o femeie de 60 și ceva de ani fluturînd mina către profesorul ei de inot, într-un gest foarte tinereșc ce contrasta net cu trupul ei. Desprinzînd gestul de ființa femeii și avînd într-o străfulgerare viziunea frumuseții lui (și a ei) autorul îl face să nască, asemenea unei mame, viitorul personaj al romanului său, pe Agnès. Este o teorie pe care Kundera o enunțase și în *Insuportabila ușurință a ființei*: „...personajele nu se nasc dintr-un trup matern, cum se nasc ființele vii, ci dintr-o situație dintr-o frază, dintr-o metaforă...“. În ciuda comparației cu Eva care s-a face la un moment dat cu privire la crearea lui Agnès, ea este de fapt un Adam, căci, e de presupus, din coasta ei se va ivi soțul ei, Paul. Prezența ei — ea e prima creatură — atrage cu necesitate ivirea celor din jur: un soț, un copil, o soră, un tată etc. Deci gestul cu mina al femeii zărite din întimplare este bobul din care a luat ființă lumea din romanul *Nemurirea*, iar prozaica piscină conține apele primordiale. Din gest, Agnès, din ea Paul, Brigitte, Laura, din ei alte personaje. Pentru a le crea și pe acestea, ca pe niște necesare condiții ale supraviețuirii primilor iviți, autorul recurge din nou la grăunțele datatoare de ficțiune ale realității: Bernard, prietenul lui Paul și apoi iubitul Laurei, este creat în semi-somnul dimineții, în timp ce autorul aude la radio un prezentator cu acest nume. El îl va prelua tel-quel, cu nume și cu meserie. Este ca și cum am urmări o peliculă cu transformările suferite de materie în drumul ei spre viață. Sau ca și cum, în laboratorul scriitorului, în romanul-creuzet autorul pune pilitură de realitate și pilitură de ficțiune și începe să le amestece și să le fărîme. În primele pagini mai putem distinge destul de bine cele două materii diferite, apoi, pentru că scriitorul nu încetează să le fărîme și să le amestece, ele devin greu de distins. Însă fuzionarea nu se produce și aici e nouitatea la Kundera: el nu încearcă să dea câștig de cauză nici

Milan Kundera, *L'Immortalité*, tradusit du tchèque par Eva Bloch, traduction entièrement revue par l'auteur, Paris, Gallimard, 1990.

realității, nici iluziei, ambele au drepturi egale.

Dacă romanul *Nemurirea* nu trebuie povestit, personajele sale trebuie însă prezentate. Autorul însuși caută să le cunoască, deodată cu cititorul: o vede pentru prima dată pe Agnès trezindu-se din somn, o vede prima dată goală și constată că e frumoasă, o urmărește cînd pleacă de acasă. Caută fiecărui personaj un

GRUND

adică o rațiune, o cauză a faptelor lor, o logică internă, dar și solul ei, fundamentul care o conține. Și lucrul e posibil, constată autorul, numai cu ajutorul unei metafore. Uimitoare va fi, pentru cititorul român, corespondența (deloc forțată, ci impunîndu-se de la sine) cu teoria lui Blaga din *Geneza metaforei și sensul culturii*. Kundera afirmă că personajele sale nu pot fi înțelese decît cu ajutorul unei metafore de tipul celor pe care Blaga le numește *revelatorii*: „Într-o zi încercasem să-i explic că esența unui om nu este sesizabilă decît cu ajutorul unei metafore. Prin fulgerul revelator al unei metafore“. Și pentru că la Kundera există o clasificare a coincidențelor (mute, poetice, contrapunctice, generatoare de poveste, morbide), iată o coincidență (poetică): ca și Blaga în prima pagină din *Geneza metaforei*, Kundera în prima parte a romanului citează printre „minunile liricii“ poezia lui Goethe care începe cu versul „Über allen Gipfeln ist Ruh“. Dacă *Nemurirea* ar fi fost nu un roman, ci un volum de poezii, ar fi avut, probabil, ceva din poezia lui Blaga (combinat cu Valéry). Care ar fi aceste metafore-Grund? Pe unele Kundera ni le spune, pe altele nu. Autorul nu-și spune, de pildă, lui însuși o asemenea metaforă care, departe de a fi o etichetă — e ceea ce trebuie bine înțeles — va fi o cale de acces spre inexplicabilul din fiecare personaj. Agnès și sora ei mai mică Laura, care o imită „în literă“, sint prima pereche de personaje. Agnès are un soț, Paul (a doua pereche) și împreună cu Laura formează primul triunghi.

Laura-Bernard, altă pereche, Agnès-Paul-Brigitte alt triunghi. O altă serie de personaje sint cele reale și aparținînd trecutului, triunghiul Bettina-Goethe-Christiane și o a treia categorie, autorul-profesorul Avenarius. În sfîrșit, mai apar, solitare și în afara angrenajului, doar o valoare simbolică, o sinucigașă ratată și un pictor ratat, poreclit Rubens. Toate aceste personaje sint interșanjabile în punctele rețelei care le leagă, fiecare putînd lua locul altuia, din altă pereche sau alt triunghi. Lucrul acesta este fie sugerat ca posibilitate, fie chiar realizat. (Laura ia locul surorii ei și va deveni soția lui Paul intrînd în triunghiul familial cu Brigitte, fata lui; Bettina se consideră cînd iubită, cînd fiica lui Goethe, dar venită în secolul nostru ar fi o Laura, iar soția lui Goethe reacționează la fel cu soția lui Paul, Agnès). Diferențiatorul la aceste personaje sint însă metaforele lor. Metafora nefecitului Bernard este închisă într-o diplomă pe care o primește de la un necunoscut (de fapt profesorul Avenarius și el integrat în rețeaua personajelor, în mai multe puncte): diploma de „măgar integral“. Paul este „strălucitul aliat al propriilor gropari“ și cel care se comportă după imperativul autoimpus „a fi absolut modern“. Agnès este cea care fuge de chipuri, de poze, nu știe să ridă, nebuna cu floarea de nu-măuita. Sau o săgeată cu virful în jos (capul sceptic și trist) lingă una cu virful în sus (trupul) în timp ce Laura este tot un ansamblu de două săgeți, dar invers orientate și totodată „victima prin definiție“. Cit despre metafora (nedeazăluită) a autorului, să o descoperim amintindu-ne de cuvintele din alt roman al său: „Personajele din romanul meu sint propriile mele posibilități care nu s-au realizat. De aceea le și iubesc pe toate (toate mă înspăimîntă în aceeași măsură)“. Rezultatul deci că autorul este paradigma metaforelor personajelor sale, actualizîndu-le pe rînd și trăindu-le așa cum actorul își trăiește pe rînd rolurile-vieți. Romanul lui Kundera sint ele însele niște metafore prin care se actualizează cite o virtuală viață: viața lui Kundera mereu altfel gîndită. Și așa cum Rubens este suma personajelor masculine din celelalte romane ale sale (stringînd în „cadranul vieții“ și experiențele lor erotice), Kundera-autorul este suma tuturor personajelor sale și viețile lor sint meta-viețile lui.

De ce atunci putem să încadrăm personajele în aceleași puncte ale rețelei de relații, în aceleași roluri, cînd e clar (datorită metaforelor) că nu e vorba de niște personaje-tip, fiecare înseamnă altceva? Răspunsul trebuie căutat în sentința:

OAMENI MULȚI, GESTURI PUȚINE

și „Oameni mulți, idei puține“. Deci gesturile (să nu uităm că Agnès e cea născută dintr-un gest) sint cele care ne posedă pe noi (și nu invers). Datorită numărului lor limitat, noi, care ne credem unici și inimitabili, vom intra vrînd-nevrînd într-un tipar. Agnès crede că gestul cu mina fluturată e numai al ei, o excepție, dar constată că e preluat de sora mai mică de care se simte diferită, chiar străină. Suprapunerile subtile ce se nasc între gesturile și ideile personajelor kunderaniene, fie ele din secolul acesta sau din secolul trecut, muritoare sau nemuritoare, reale sau fictive — arată concepția autorului despre lume (și despre lumea sa): *temă cu variațiuni*. Dară la scriitorul austriac Th. Bernhard ea apărea la nivel sintactic, la Kundera ea reflectă o concepție existențială. Deci trăim în cadrul unor teme impuse, dar avem voie și chiar sintem obligați de detalii să facem orice variațiune. (Atît ar fi hazardul). De aceea, spune Kundera „nimeni nu poate scăpa de tema vieții sale“, nu o poate lua de la zero. Chipul nostru nu ne diferențiază suficient pentru că el corespunde unei asemenea teme cu variațiuni (nasul între ațiția și ațiția cm, fruntea între atît și atît etc. Frumusețea ar fi o aurită mediocritate, o mărime medie a acestora).

Locurile în care se adună multe chipuri sint, în toate romanele lui Kundera, mici inferni (ca la Sartre, *ceilalți* sint inferni). În *Nemurirea*, singurătatea este dorită ca o mică bucată de paradis. „Singurătate — dulce absență a privirilor“ spune prozatorul într-una din multele definiții care dau romanului un caracter de frescă axiomatică.

NEMURIREA

este o temă importantă a romanului cu același titlu, dar apăruse, în altă variantă, desigur, și în *Insuportabila ușurință a ființei*. Contrar prejudecății, Kundera arată cit de neplăcut (insuportabil) este gîndul nemuririi (și el o variantă a dorinței de glorie). Gloria însutește ecoul întîmplărilor prin care trece „gloriosul“, cele negative devenind aproape imposibil de suportat.

Interviurile, situație în care te pune fie gloria, fie cariera politică sint o trem de spumos prezentate: omul politic, de exemplu, ocolind o întrebare mai delicată „se va afla astfel în situația clasică a elevului chestionat la tablă și va recurge la vechea smecherie: prefăcîndu-se ca răspunde la întrebare va rosti de fapt frazele pe care le avea pregătite de acasă pentru emisiune [...] Cine ar vrea să facă astăzi o carieră politică? Cine ar vrea să se lase chestionat o viață întreaga la tablă?“

Totuși există o temă nouă în ultimul roman kunderanian. Acea (devenită o obsesie a scriitorului contemporan) a raportului autor-cititor. Metafora cititorului său este personajul numit *profesorul Avenarius*. Iar metafora acestuia este copilul care se joacă cu lumea pentru că refuză să o ia în serios. Nu e, probabil, o simplă coincidență (generatoare de poveste) faptul că numele său este și al unui filosof german născut la Paris, întemeietorul empirio-criticului, ci o nuanțare ludică. Între personajele sale, autorul pare să se simtă cel mai bine lingă prietenul său Avenarius (cititorul). Pe el îl aștepta la piscină la începutul romanului, cu el va sărbători, în același loc, sfîrșitul lui, după doi ani de muncă. Lui îi dă dreptul să-i acorde unui personaj al său diploma de „âne întegral“, deși constată cu surpriză că, neatent, Avenarius îl confundă pe Bernard cu tatăl acestuia, Bertrand. Lui îi dă voie s-o prefere pe Laura, deși el, autorul, pare să tiră mai mult la prima născută, Agnès. De un umor cuceritor, magnetic, sint paginile (284 și urm.) în care autorul discută cu Avenarius despre propriul său roman (în interiorul căruia sint de altfel instalați comod amîndoi). Prejudecățile scriitorului se ciocnesc mereu de prejudecățile cititorului și provoacă de ambele părți momente de urmăire sau de comică stînjeneală. Scriitorul perorează elegant și convingător, dar cititorul îl dezamorsează brusc cu cite o remarcă timidă de genul „mă tem că romanul tău să nu fie curvă cam plictisitor“; sau, aflînd că romanul nu se va putea povesti: „Cit despre mine, pot să-ți povestesc cu cea mai mare plăcere *Cei trei mușchetari* și încă din scoarță-n scoarță“; sau recomandîndu-l mai multă mișcare cînd observă un exces de imaginație erotică, datorat, după el, surmenajului. Este o relație plină de tandrețe (reciprocă), dar bazată pe nefrătețegere. *Autorul și cititorul se iubesc, dar nu se pun niciodată de acord asupra felului în care ar trebui să arate un roman*.

Temele și personajele sint rotite încetul cu încetul pentru a putea fi privite din toate unghiurile. Demonstrația lui Kundera este esențială: scriitorul are șansa nemaipomenită (dar deloc ușoară) de a-și trăi într-o singură viață toate meta-viețile, frumoase sau cumplite, strălucite sau terne. Este o paradigmă horată care, transpusă diacronic (vieți înșirate una după alta ca mărețelele pe ată) nu înseamnă altceva decît NESMRTELNOST, nemurire.

Ioana Pârulescu

Îngerul de la ora cinci

● Astfel se intitulează volumul publicat la editura Andre Deutsch, cuprinzând scrisorile lui Tennessee Williams adresate Mariei St. Just între anii 1948-1952. În 1943, anul când s-au cunoscut, Maria Britneva (căsătorită în 1956 cu Lordul St. Just) era o tinăra actriță londoneză, descendentă a unei familii de ruși alți. Între aceasta și dramaturgul american a fost o strinsă prietenie. Prin ultima sa voință și prin testament, Tennessee Wil-

liams a încredințat Mariei grija iubitei sale surori Rose, cit și administrarea scrierilor sale, publicate sau inedite. Acum munca lui a devenit munca ei. Așa cum a declarat recent într-un interviu acordat unui reporter al ziarului Observer, Maria St. Just îl consideră pe Tennessee Williams „cel mai bun prieten din viața ei, cit și cel mai bun dramaturg al vremii noastre”. Este hotărâtă să restabilească superioritatea lui Williams nu numai în literatura americană, ci și în cea mondială. „Vreau să arăt omului că afirmă și o face acum în Îngerul de la ora cinci, folosind scrisorile care i-au fost adresate, cit și în câteva din propriile scrieri. Titlul o denumesc pe ea însăși, acesta fiind numele cu care o răsfăța dramaturgul. (În imagine, Maria St. Just și Tennessee Williams). (OBSERVER, 14 aprilie).

Wally Toscanini

● A încetat din viață, la vârsta de 91 de ani, Wally Toscanini, fiica mareului dirijor italian Arturo Toscanini. Personalitate marcantă a lumii muzicale italiene, ea a contribuit considerabil la perpetuarea amintirii tatălui său, după moartea acestuia, la New York în 1957. În vreme ce Arturo Toscanini se stabilise în Statele Unite, după palma pe care o primise de la un fascist pentru că refuzase să execute im-

nul fascist, fiica sa a rămas la Milano. Pasiunea pentru Scala și acțiunea sa pentru reconstrucția acesteia după război au făcut-o foarte populară în Italia. După dispariția ei Franco Zeffirelli a declarat: „A fost o personalitate gigantică. Fără ea, era dificil să înțelegi lumea operelor. A ajutat nenumărate cariere. A fost First Lady a Scalei”. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 10 mai)

Primăvara actorilor

● A V-a ediție a Primăverii actorilor, care se va desfășura anul acesta la Montpellier între 11 iunie și 11 iulie, va fi consacrată lui François Rabelais, care și-a obținut diploma în medicină la facultatea din acest oraș. Conform tradiției, cele 76 reprezentații teatrale vor fi găzduite de Château d'O din Montpellier, apoi la Nîmes, cit și în mai multe localități din Hérault. Dintre cele douăsprezece premiere de anul acesta amintim spectacolul cu Rabelais:

Paroles, realizat de Daniel Bedos cu concursul actorilor Madeline Attal, Jean-Claude Carrière, Sophie Desmarets, Michel Galabru și François Périer. Gabriel Monnet va pune în scenă Carton plein de Serge Valletti, Pierre Pradinas va prezenta o adaptare a lui Gabor Rassov după Guerres Picrocholines, iar Michel Tourraile va monta Victor ou les enfants au pouvoir de Roger Vitrac. (LE MONDE, 30 martie).

Autoarea Caroline Kennedy

● La 33 de ani, Caroline Kennedy (în imagine) s-a hotărât să devină autoare de cărți. Împreună cu o prietenă ea scrie acum o carte despre drepturile omului. Pentru a se putea dărui acestei noi preocupări și pentru a se putea ocupa și de cei doi copii ai săi, Rose de doi ani și Tatiana (9 luni) Caroline și-a intrerupt, deocamdată, meseria de avocat. (BILD DER FRAU, 29 aprilie).

A noua tentativă

● Celebrul roman al lui Gustave Flaubert, Madame Bovary a fost transpus, de-a lungul anilor, în opt versiuni cinematografice realizate de mari creatori precum Jean Renoir, Vincente Minelli și alții. Ceea ce oferă acum Claude Chabrol este, — după opinia criticii — cea mai fidelă dintre transunerile capodoperei flaubertiene. „Nu e vorba de o «decură» — precizează realizatorul — nici de o viziune deosebită. Ambția — poate puțin nebună — este de a face un film așa cum l-ar fi putut concepe Flaubert”. Rezultatul: o operă delicată, extraordinar de inteligentă, riguroasă, care pe alocuri va deconcerta — după cum apreciază L'Express. În rolul titular, Isabelle Hupert, o actriță excelentă — după opinia aceleiași reviste — în partitura Emmel. (L'EXPRESS, 7 aprilie).

Monografie Antonioni

● Semnată de René Prédal, șeful departamentului de arte și spectacol la Universitatea din Caen (cd. du Cerf), la Paris a apărut prima monografie franceză consacrată „unuia din cei mai mari novatori ai limbajului cinematografic, Michelangelo Antonioni, considerat, după opinia autorului, drept „principalul fondator al filmului modern”. (LA LIBRE CULTURE, 17 aprilie).

Béjart și Jung

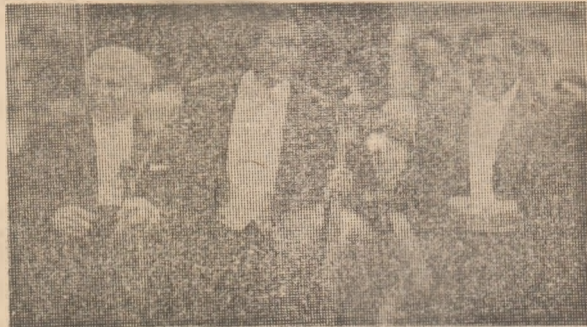
● A 700-a aniversare a Confederației Helvetice va fi marcată, printre altele, de un mare spectacol de balet creat de Maurice Béjart și Heinz Spoerli. Acesta va debuta cu baletul Fondul (titlu cu dublu sens: al unei specialități culinare și al unui pas de dans clasic) de Spoerli, urmat de Turnul de Béjart. În acesta din urmă celebrul coreograf pornește de la turnul din Bollingen, unde Carl Jung a creat conceptele de inconștient colectiv și arhetip. Béjart consacră lui Jung baletul său care, „dincolo de o celebrare de-a lungul secolelor, ne readece la esențial” după cum declară artistul. (LA LIBRE BELGIQUE, 13-14 aprilie).

Goldoni computerizat

● Toată creația lui Goldoni în computer. Proiectul unei „Arhive” dedicată scriitorului a pornit de la departamentul de filologie din Florența, care a propus crearea unei bibliotecii electronice care să cuprindă edițiile succesive ale operei goldoniene — de la cele îngrijite de autor până la cele critice recente. Vor fi memorizate principalele comentarii asupra operei goldoniene și cele mai importante studii critice. Introducerea în computer a operelor se va realiza cu un sistem de lectură automată pus la punct de Centrul de cercetări IRCT din Pisa. (LA STAMPA, 5 febr.).

Privirea femeilor

● Există, de fapt, doi Max Gallo în cunoscutul și prolificul scriitor: mai întâi marcantul istoric politic, actualmente deputat în Parlamentul european, apoi omul care iubeste femeile și despre care scrie cu tandrețe în romanele sale. Astfel reiese și din cel mai recent roman al lui Max Gallo, Privirea femeilor (ed. Laffont), în care biograful lui Robespierre și Jaurès abordează raporturile subtile dintre puterea politică și dorința de dragoste, sub forma unui roman povestit de trei „eu-uri succesive (el, mama și soția sa). De fapt, consideră critica, adevăratul resort al romanului este mai curînd Europa de ieri și de azi, decît cea trăită de eroii cărții. Oricum, o carte care trebuie citită. (LA LIBRE BELGIQUE, 4 aprilie).

Carnegie Hall — 100

● Celebra sală new-yorkeză de concerte, Carnegie Hall, a sărbătorit recent 100 de ani de existență. La concertul festiv și-au dat concursul: tenorul Placido Domingo, soprana Leontyne Price, pianistul Alfred Brendel, dirijorii James Levine și Zubin Mehta, violoncelistul Yo-Yo Ma și, firește, Isaac Stern care din 1960, cînd a cîștigat bătălia împotriva demolării acestei săli de concert, este președintele ei. Acompaniat de violoncelistul Yo-Yo Ma, Isaac Stern a interpretat Concertul în La minor pentru vioară, violoncel și orchestră de Brahms. Festivitatea a

fost inaugurată cu lucrarea compozitorului american Aaron Copland înantesie în Do minor pentru pian, cor și orchestră și s-a încheiat cu Sinfonia a treia de Gustav Mahler, în interpretarea Filarmonicii din New York, dirijor Zubin Mehta, care a precizat: „A fost ideea lui Leonard Bernstein, cînd discutăm despre acest centenar, la care credeam că va fi prezent, ca în incheierea concertului să fie prezentată această simfonie a lui Mahler, al cărei final a fost conceput ca un imn dedicat iubirii”. (În imagine, Isaac Stern, Yo-Yo Ma și dirijorul Zubin Mehta.) (DIE WELT, 7 mai).

Victoria Abril

● Celebra actriță spaniolă Victoria Abril care, după aprecierile unanime ale criticii de specialitate, a fost fără egal în filmul Attache-moi, lucrează acum la Madrid, cu regizorul Pedro Almo-

dovar. Este vorba de o „întimplare oriunde posibilă” o dramă bazată pe relațiile dintre mamă și fiică. Filmul se numește Tacónes lejano. (PREMIERE, mai).

El Teatro de la Maestranza

● O stagiune muzicală excepțională va avea loc în mai și iunie la Sevilla cu prilejul inaugurării unui nou teatru liric și coregrafic, El Teatro de la Maestranza. Pianistul Rafael Orozco va fi solistul galei de inaugurare, cu Orchestra simfonică din Sevilla, dar momentul de senzație se va produce la 10 mai cînd se vor reuni pe scenă cele mai frumoase voci din Spania și din lume: Victoria de Los Angeles, Tereza Ber-

ganza, Monserrat Caballé, Pilar Lorengar, Jose Carreras, Placido Domingo, Alfredo Kraus, Jaime Arragal etc. Acestea li se vor alătura, în cadrul unui recital, alți mari artiști: Luciano Pavarotti, Mirella Freni, Nicolai Ghiaurov. În iunie, Teatrul nou inaugurat va găzdui câteva concerte simfonice și spectacole coregrafice de prestigiu. (LE FIGARO, 13-14 aprilie).

Tommaso Moro partizanul

● Tommaso Moro: un om pentru toate anotimpurile este titlul celei de a doua ediții a scrierilor și fotografiilor lui Benigno Zaccagnini. Volumul a apărut sub îngrijirea lui A. Albertazzi și G. Marchiani la editura Europrom din Bolog-

na, cu prilejul comemorării unui an de la moartea lui Zaccagnini. Este vorba de o semnificativă și bogată culegere de articole scrise de Zaccagnini — Tommaso Moro — numele său de partizan — între 1952 și 1988. (IL POPOLO, 17-18 febr.).

SCRISOARE DIN PARIS

Prezența lui Pintilie

LA COMEDIA FRANCEZĂ — căreia i se mai zice și „la maison de Molière” Lucian Pintilie va pune în scenă spectacolul cu piesa lui Gogol — Revizorul, a și stabilit cine să fie „primarul”, echivalentul francez al de-ne-înlocuitului Toma Caragiu din spectacolul de acum mulți ani de la Municipality, cu furie interzis în România. Interzis nu neapărat din motive „politice” — ci mai ales pentru că își îngăduia să strălucească; să fie receptat ca un eveniment cu adevărat național, un triumf al inteligenței, un fel de revanșă a inteligenței asupra prostiei și imbecilității ce luau proporții, tot la scară națională. Un comunicat oficial — anunțînd pompos interdicția, ca pe o victorie decisivă pentru soarta unui întreg război — da măsura imbecilității ce prindea aripi: invoca drept motiv al scoaterii de pe afiș nici mai mult nici mai puțin decît „abaterea” de la spiritul respectabil, vezi bine, al unei opere clasice (clasicul era Gogol — și regimul nu permitea să te joci, după plac, cu „litera” textului său... motivația interdicției era ea însăși teribil de gogoliană, în spirit ca și în literă...). Revista România literară apucase totuși să comenteze premiera și să salute evenimentul cu patru articole semnate, dacă îmi amintesc bine, de Matei Călinescu, Ana Blandiana, V. Silvestru, L. Raicu: „gașca lui Pintilie”, așa suna binevoitoarea apreciere a „conducerii executive” — comunicată verbal nivelelor „inferioare”, odată cu verdictul șe-

fului suprem — să i se dea impertinentului un pașaport, să plece, să piară, să nu mai audă niciodată de numele lui enervant la culme... Spectacolul era desființat — ca să renască acum la Comedia Franceză (din fericire „casa lui Molière” și nu a lui Ceaușescu și a posterității sale...) cum fusese interzis cu citiva ani înainte filmul Reconstituirea — al aceleiași insolent Pintilie — dar și acesta apucase să fie plebiscitat într-o anchetă a României literare și într-o pagină a Luceafărului (seria Bănulescu). După cum interzis fusese cu alți zece lungi ani în urmă spectacolul uluitor cu piesa lui Mazilu Proștii sub clar de lună al, desigur, aceluiași Pintilie (cu Oct. Cotescu în „Gogu”, cu Furdul, cu Rodica Tapalagă...). După cum fusese interzisă și tentativa, desigur tot a lui Pintilie, nici măcar materializată într-o „premieră” de a relua Proștii sub clar de lună — într-o variantă așa zicînd „ameliorată” — de astă dată cu Toma Caragiu — o alegere, o „distribuire” de natură să atenuze incisivitatea piesei, a spectacolului — adică să dregă lucrurile din punctul de vedere al oficialității vigilente.

Ca un făcut — dovadă că proștii nu au totdeauna noroc — primele reprezentații cu prima variantă a piesei apucaseră și ele să se bucure de mare răsunset public — și chiar în preziua interdicției (decide de prezența în sala Municipality a cuplului Ceaușescu, pe atunci, prin 1961, încă un cuplu prezidențial, mai trăia predecesorul lor) un juriu calificat — condus, cred, de Radu Beligan — acordase premiul pentru cel mai bun spectacol al anului Proștii... lui Mazilu în regia lui Pintilie... Ca să vezi cum se leagă lucrurile... în așa fel ca să nu confirme chiar fără abatere atotputernicia prostiei — mai sînt și momente de revanșă a spiritului și de umilire, cînd și cînd, a prostiei discreționare — de natură să adeverească aserțiunea lui Marin Preda: binele n-a dispărut cu totul din lume...

Un „bine” — echivalent, nu-i așa, cu „adevărul” și cu „frumosul”, ca în dialogurile platoniciene — și care se manifestă, ca de atîtea ori, din plin și pe neașteptate, luînd prin surprindere, cînd le e lumea mai dragă, răul, minciuna și uritul din lume... Este și aceasta o formă a „absurdului”, una ciudată, paradoxală, sarcastică; un semn că prea deplînsul „absurd” are și laturi bune...

Abia ajuns în Franța — în iarna grea 1986-1987 — cu desnaidejde hotărît să nu mai iau drumul, firesc, al întoarcerii, și cu inima cel puțin la fel de grea ca iarna aceea, l-am întîlnit la cafeneaua Le Mistral pe vechiul meu prieten Pintilie, cel cu turbare interzis în România. Zece minute doar, era într-o pauză a tipicelor sale, migăloase și extenuante „repetiții”, cele care fură cite un an din viața sărmanilor — și totuși fericitorilor actori! —, punea în scenă un spectacol Pirandello, chiar în clădirea ce adăpostea și bistroul; în „place de Chatelet”, în plin centru al Parisului confruntat atunci cu o îndărătnică grevă generală a transporturilor — la foarte reputatul Teatru „de la Ville” — cu Maria Casares într-unul din roluri, nici măcar cel principal... Era puțin înaintea premierii — Pintilie arăta ca un obsedat, ca un „apucat” al Muncii — era deci în forma sa cea mai autentică... La premieră — cu tot cu greva generală, cu frigul neobișnuit, care-l obliga pe parizieni să cam rămînă în casele lor — vasta sală era plină, arhiplină, publicul complice aplauda mereu la scenă deschisă — tăcea atent sau rîdea în hohote —, exact ca la București cu ani în urmă — la Proștii sub clar de lună și la Revizorul — deși lipsea aici Gogol, lipsea Toma Caragiu — îi suplinea, le făcea — aproape — nesimțită lipsa — Lucian Pintilie...

Lucian Raicu

Centrul Franz Kafka

● Franz Kafka intru-
chipează pentru praghezi
simbolul culturii euro-
pene. *Centrul Franz
Kafka*, care urmează să
fie găzduit la Praga, în
Kinsky-Palais, concreti-
zează această opinie, pe
care s-a angajat să o
realizeze Vladimir Zeleny,
purtătorul de cuvânt
al Forumului cetățenesc.
„O încercare de a revigora
spiritul culturii central-
europene. Vrem —
precizează Zeleny — să
devenim din nou o inter-
secție culturală și poli-
tică a continentului”.
Pentru acoperirea celor
170 milioane coroane, ne-
cesare realizării proiectu-
lui, se contează pe o
sponsorizare la scară in-

Belmondo — Legiunea de onoare

● Ministrul francez al
culturii, Jack Lang, l-a
declarat pe Jean-Paul
Belmondo „un extraordi-
nar actor al generației
sale” și l-a onorat cu me-
dalia de „Cavaler al Le-
giunii de onoare” — cea
mai înaltă distincție
franceză. (În imagine,
Jack Lang și Jean-Paul
Belmondo). (NRZ, 8 mai).

Scandalul unui fals jurnal

● Regizorul Helmut
Dietl realizează un film
inspirat de scandalul de-
clanșat cu anj în urmă de
afacerea cu falsul jurn-
nal al lui Hitler, pe care
revista Stern începuse
să-l publice, cu un mare
succes de presă. Titlul
provizoriu: Schtonk.
Dietl este și autorul sce-
nariului, filmul fiind fi-
nțat de către Fundația
NRW. (NRZ, 8 mai).

Mickey Rooney — autobiografie

● Mickey Rooney,
copilul vedetă al cine-
matografiei, care a in-
terpretat cu succes rolul
lui Puck din piesa lui
Shakespeare Visul unei
nopti de vară, publică
acum, la 71 de ani, un
volum autobiografic in-
titulat: *Viața este prea
scurtă*. Cartea aminte-
ste de aspectele plăcute
din viața autorului: cele
opt căsătorii, întâmplări
amuzante legate de acti-
vitatea sa artistică. „Spă-
larea rufelor murdare,
adică evocarea unor in-
tâmplări nu prea plăcute,
mi-am rezervat-o pentru
volumul doi al cărții” —
a precizat Mickey Ro-
oney. (DIE PRESSE, 20
martie).

Solti și Pavarotti

● Marele dirijor Georg
Solti, în vîrstă de 78 de
ani, și-a luat rămas bun
de la Orchestra Simfoni-
că din Chicago, la pupi-
trul căreia s-a aflat timp
de 20 de ani. Spectacolul
de rămas bun, *Otello*, de
Verdi, (prezentat de 4
ori) a marcat și debutul
tenorului Luciano Pava-
rotti în acest rol. El a
precizat că a învățat ro-
lul lui Otello, pe care
timp de 10 ani l-a refu-
zat de teama ca dificul-
tățile partiturii să nu-i
dăuneze vocii, numai din
stimă și considerație fa-
ță de Solti. (DIE PRESSE,
nr. 1904).

Vioara secolului

● A 75-a aniversare a
lui sir Jehudi Menuhin,
celebrat la Royal Albert
Hall din Londra, a fost
marcată de firma EMI
Classics prin editarea
unui set de discuri și un
album, în total șapte
compoziții-discuri. Intitu-
lat *Vioara secolului*, al-
bumul constituie o tre-
cere în revistă, într-o
manieră antologică, a car-
rierii ilustrului muzician.
Bach se învecinează cu
Ravi Shankar, Brahms,
Paganini, Schubert, Ceai-
kovski, Beethoven, Men-
delssohn. (LE FIGARO,
23 aprilie).

Teatrul ideilor

● La sfîrșitul acestei
luni a apărut, la editura
Gallimard, volumul *Tea-
trul ideilor* de Antoine
Vitez, reunind note, în-
semnări, jurnale, convor-
biri. Volumul — întocmit
și îngrijit de Danièle Sa-
llouave și Georges Banu
— este considerat un o-
magiu adus marelui om
de teatru dispărut.
(LA QUINZAINES LITÉ-
RAIRE, mai).

Barbara Pym

● În Statele Unite a a-
părut de curînd o biogra-
fie a cunoscutei scriitoare
Barbara Pym, realizată
de executorul său testa-
mentar, Hazel Holt. Este
descrișă cariera plină de
succes, cu cărți traduse
în mai multe limbi dar și
întîmplări mai puțin o-
bișnuite, precum aceea
căreia i se datorează a
doua perioadă de mare
popularitate. În 1963,
Barbara Pym trimite cel
de al șaptea roman edi-
torului său englez Jo-
nathan Cape, care îl res-
pinge ca nevandabil. El
mai trimite și altor edi-
tori, aceiași răspuns. În
1977 The Times Literary
Supplement face o an-
chetă despre scriitorii
buni, subestimați în
Anglia. Barbara Pym este
unicul scriitor în viață
citit de cîteva ori. Este
solicitată imediat de mai
multe edituri, scriitoarea
cunoaște în ultimii trei
ani ai vieții succesul și
gloria. A murit în 1980,
la 66 ani. (LA QUIN-
ZAINES LITÉRAIRE,
mai).

Orașul Astrid Lindgren

● În curînd, scriitoa-
rea Astrid Lindgren, (în
imagine), în vîrstă de 81
de ani, se va putea plim-
ba prin lumea basmelor
sale. Municipalitatea din
Vimmerby, orașul său
natal, a hotărît să cons-
truiască un oraș al co-
piilor inspirat de pove-
știle ei. (BILD DER
FRAU, 22 aprilie).

Teatrele Germaniei

● Heiner Müller, unul
dintre cei mai mari
dramaturgi germani, s-a
pronunțat pentru reduce-
rea numărului de teatre
din fosta R.D.G. deoarece,
după opinia sa, mare
parte dintre acestea au
un nivel artistic foarte
sădit. „În fosta R.D.G.
— precizează Heiner Mül-
ler — teatrul devenise
un fel de refugiu pentru
cetățenii oprimați. Fie-
care mică localitate dis-
punea de o sală unde
spectatorii aveau voie
să fie „revoluționari”.
(NRZ, 7 mai).

Sciinsaia postum

● Două lucrări ale
scriitorului italian vor
apărea postum, la sfîrșit-
tul acestei luni la ed.
Einaudi. *Fante diverse*
ale istoriei literare și ci-
vile — reunind articole
și eseuri despre soarta
și literatura Siciliei și O-
pazele simale — un text
terminat cu puțin înainte
de a dispărea. (LA QUIN-
ZAINES LITÉRAIRE,
mai).

Amintiri despre Freud

● Paula Fichti, me-
nagera familiei Freud,
trăiește acum în Austria,
iar ziaristul german Det-
lef Berthelsen a ajutat-o
la redactarea amintiri-
lor. Martoră zi de zi la
viața familiei Freud,
Paula Fichti i-a însoțit
de la Viena la Londra,
unde a asistat la agonia
lui Freud, apoi la cea a
Annei Freud. (LA QUIN-
ZAINES LITÉRAIRE,
mai).

REVISTA REVISTELOR STRAINE

Presstime

● REVISTA Asociației Publiciștilor
Americani face, în nr. din martie
1991, la rubrica *Special Report* o ana-
liză intitulată *Testele libertății, Presa
în Europa de Est*, arătînd care este si-
tuația în fiecare țară. La România
subtitlul sună astfel: „S-au abordat
diferite strategii guvernamentale pen-
tru a încetini evoluția unei prese li-
bere într-o țară profund tulburată”.
Iar în eseu intitulat *Mass media a-
mericană ar trebui să exploreze posi-
bilitățile din Europa de Est*, semnat
de Allen H. Neuharth — președintele
Fundației Gannett — se pune în evi-
dență faptul că deși „fundațiile și gu-
vernele pot fi de ajutor, cel mai im-
portant aliat al presei libere este li-
bera inițiativă”. Avînd în intenție să-și
intensifice și diversifice modalitățile
de sprijinire a presei din Europa Cen-
trală și de Est, Asociația a inițiat deja
o serie de acțiuni, cum ar fi: cursuri
de pregătire (urmînd chiar să se des-
chidă o Facultate de ziaristică la
Budapesta), schimburi de experiență,
și colaborări. Sperăm ca programele
vitoare să se extindă, cuprinzînd mai
multe reviste românești. (M. G.)

Magazine Litteraire

● APARIȚIA lucrării Jacques Der-
rida semnată de Geoffrey Benington și
de însuși Jacques Derrida (ed. Le
Seuil) în a doua jumătate a lunii mar-
tie, carte așteptată de fan-ii lui Der-
rida, oferindu-li-se „cheia” lecturii u-
nei opere risipită într-o multitudine de
texte, fiecare pîrînd că se alătură, con-
tinuînd precedentul, rupîndu-se totodată
de celelalte, semnalînd o coerență care
a scăpat oricărui sistematizării formale.
Bun prilej pentru lunarul *Le Magazine
Litteraire* (nr. 286, martie) de a întocmi
un dosar „Jacques Derrida — la Dé-
construction de la philosophie”. Dosar
lucru debută cu o amplă convorbire
a filosofului cu François Ewald, ale
cărui întrebări îl stîrnesc pe Derrida,
făcîndu-l să mărturisească mai mult
decît ar fi dorit, atacînd diverse fațete
ale creației sale, aparent contradictorii.
Relația naștere, naștere biologică —
naștere ideatică, găsirea identității,
„gestul care caută să găsească, inde-
partează de el însuși”. Influența lectu-
rilor din timpul școlii, Nietzsche care
il trimite la Rousseau al *Reverțiilor*,
Gide, Bergson și Sartre, Husserl, Hei-
degger. Anii de profesorat în Franța
și apoi în America. Timorarea în fa-
ța hîrtiei albe sau pîsînd pragul sălii
în care va ține cursul, întotdeauna ci-
tit, „deruta în fața necunoscutului, a
inaccessibilului”. Rolul cărții și diver-
sole moduri de lectură, refuzînd edi-

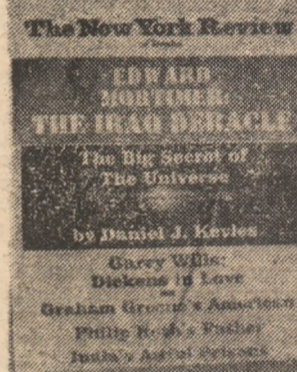

ficarea unui sistem filosofic, încurajînd
experiența și roadele receptării; „exis-
tă un normativ, numai atît. Întrebîndu-
mă dacă ce spun la un moment dat
constituie un „normativ”, mi-ar fi greu
să răspund”. Derrida consideră că le-
găturile dintre cercetare filosofică,
scris și chiar politică nu pot fi imediat
identificate. „după coduri în vigoare.
Sînt fără îndoială legături dar sînt și
traicte neșemnalate încă.” Pe lin-
gă lungă și meandrată mărturisire, dez-
văluind personalitatea, modul de gin-
dire, factori componenți ai celebrității
sale, despre Derrida mai depun „măr-
turi”: Richard Klein, discutînd specta-
colul oferit de lupta împotriva formelor
ideologice ale gîndirii, în cadrul semi-
nariilor; Jay Hillis Miller, fost student,
devenit colaborator, într-un interviu
luat de Jean-François Fogel vorbește
de consacrarea americană a lui Derrida,
unul din cei mai influenți intelectuali
francezi, dincolo de Atlantic, la cate-
dreele nenumărate universități, de
la Yale la Irvine, Richard Rorty anali-
zează în „Căutarea autonomiei” afir-
marea singularității după lectura pri-
mei părți *Envois* din lucrarea *La carte
postale*, iar Christian Delacampagne
relevă comunicarea realizată de Der-

rida între discipline tradiționale care
n-au puncte de interferență, temă oa-
recum tangențială și a *Itinerariului
filosofic* de Michel Lisse. Este publicat
un text definitiv, mai puțin cunos-
cut, semnat de Paul De Man despre O
lectură a lui Rousseau. Genet refăcut
de Patrice Bougon și eseuul incursiuni-
lor psihanalitice în texte de la Freud
la Lacan. *Legătura cu psihanaliza* de
René Major, Heidegger și spiritul de
Guy Petitdemange menționînd ipoteza
lui Derrida asupra spiritului la o nouă
lectură a operelor filosofului. Penulti-
mul studiu analizează locul ocupat de
învățămînt în opera și existența lui
Derrida. În „dosar” mai există o pre-
zentare a cărții Geoffrey Benington/
Jacques Derrida și *L'autre Cap* im-
preună cu *La Démocratie ajournée*,
eseuri politice de Derrida referitoare
la anul 1990 (ed. Minuit), bibliografie
cu cărți cu și despre Derrida, mate-
rial fotografic (A.F.).

The New York Review of Books

● AFLĂM din nr. 9 din 16 mai al re-
vistei despre Conferința Internațională
a Evreilor Progresiști și Liberali, or-
ganizată în solidaritate cu mișcarea is-
raeliană pentru pace, conferință care
va avea loc în Ierusalim, între 23—28
Iunie 1991, la Hebrew Union College,
acțiune cu participare internațională,
sponsorizată de revista Tikun. Și nu
este o simplă conferință, spun organi-
zatorii, ci mai degrabă o întrunire de
căutare a unor strategii pentru abor-
darea problemelor atît de importante cu
care ne confruntăm toți azi, în întreaga
lume. Semnalăm dintre subiectele
propușe: pacea israelian-palestiniană;
consecințele războiului din Golf, anti-
semitismul și noua ordine europeană;
necesitatea unei noi paradigme în ve-

derea unei schimbări progresiste a so-
cietății — astfel, se consideră că în
acest sens este nevoie de „o fundamen-
tare intelectuală complet diferită decît
cea moștenită de la atît de discre-
ditata stîngă a trecutului”.

Ne-au atras atenția și recenziile mai
multor cărți asupra a două subiecte pal-
pitante: vrăjitoria chineză din secolul
al XVIII-lea (care se pare că se mai
practică și azi, cu scopul de a induce
moartea unor personaje politice impor-
tante, cum ar fi Deng Xiaoping, după
masacrul de la Tiananmen) — vrăjito-
ria era cunoscută și practică încă din
cele mai vechi timpuri pe pămîntul
chinezesc de către rebeli, de opozanți
cultului imperial; secretul și originea
universului. Iar concluzia autorului ar-
ticolului, potrivit căruia, citînd pe unul
din autorii recenzați, scrie că „totul
este totdeauna tulburat la frontieră,
iar orice știință care nu suferă de a-
ceastă tulburare este moartă”. Cred
că și orice literatură.

În aceeași ordine de idei, nu întîm-
plător în paginile celor mai prestigio-
ase reviste literare din lume, se abor-
dează problemele majore politice, so-
ciale actuale, în încercarea de a pătrun-
de sensurile de dincolo de evenimen-
te și de cotidian, și de a înțelege cum
a fost posibil, ce se poate face, ce tre-
buie făcut în viitor. Și dacă paginile
unor serioase reviste culturale occiden-
tale se ocupă cu toată atenția de
problemele politice din Europa de Est,
ni se pare firesc, ca noi, cei dinăuntru,
să ne ocupăm cel puțin la fel de temer-
nic de problemele care continuă să ne
frîmînte. O revistă literară nu se po-
ate ocupa „numai” de literatură.

Articolul intitulat *A trăi într-un ro-
man rusesc* semnat de Jamey Gam-
brell încearcă astfel să contureze via-
ța de toate zilele din Moscova la ince-
putul anului 1991, unde „cuvintele par
să creeze evenimentele” (și nu invers),
fiînd singurele în cantitate suficientă
pentru a satisface nevoile consumato-
rilor, unde „viata capătă aura litera-
turii, și devii un personaj al Marelui
Roman Rusesc.”

Un articol și mai interesant este sem-
nat de Robert Darnton autorul *Jurna-
lului berlinez: 1989—1990*, care urmea-
ză să apară la editura Norton. De
fapt este vorba despre un eseu care fa-
ce parte din acest jurnal și care tra-
tează problema cenzurii în Germania
de Est, luînd interviuri chiar cenzorilor
principali. Și autorul este uimit de fan-
tul că, după ce că sistemul de cenzu-
ră comunist bloca (întepenea) literatu-
ra pur și simplu, cei care erau însărci-
nați cu acest lucru aveau conștiința că
fac astfel un act de cultură, stimulînd-
o! (M.G.).

Inedite Daniel Turcea

● In revista 22 din 17 mai, dl. Andrei Oisteanu ne amintește de o aniversare uitată: un sfert de veac de la moartea lui Victor Brauner (în 1966, au murit și alți cîțiva dintre capii suprarealismului european: Breton, Hans Arp, Giacometti). Născut la Piatra Neamț în 1903, Brauner a trăit aproape întreaga viață în Franța, în mediile avangardei. În 1938, la Paris, în urma unui accident idiot, și-a pierdut un ochi. Curiozitatea face ca ochiul scos ori rînit de obiecte ascuțite să fi fost un motiv recurent al picturilor lui de dinaintea accidentului. Și alte coincidențe stranie au marcat destinul artistului. Prin 1930, într-una din fotografiile pe care le-a executat la solicitarea lui Brâncuși apare, în spatele unei femei legate la ochi, o clădire pariziană: este aceea în care, opt ani mai tîrziu, se va produce accidentul în care pictorul a rămas fără un ochi. Pe o spadă care traversează, într-un tablou al d-lui Brauner, ochiul unui personaj, este marcată litera D. Numele celui care îl va mutila, fără voie, pe Brauner va fi Dominguez. Multe desene ale lui Brauner au fost rodul unor stări mediuimnice. ● O altă aniversare onorată doar parțial: 175 de ani de la nașterea lui Ion Ghica (1816—1897). Recomandăm editurilor reluarea **Convorbirilor economice**, o carte ce ar putea fi utilă economiștilor din guvern sau dnilor Cojocaru și Rugină. ● Două admirabile inedite Daniel Turcea publică pagina literară de simbătă 18 mai a ziarului DREPTATEA. Iată finalul celei de a doua, intitulată **Înțelepciunea**: „Stilul înalt, împietitura de cuvinte, / consoanele sînt bărbați, / vocalele femei în rugăciune — / un poem e o icoană de sine stătătoare”. ● Un oarecare domn, pe numele său de gazetar Florin Botică, semnează în DIMINEAȚA din 18—19 mai o **Baladă a alergătorului perplex** în cadrul rubricii de umor (sic) **Risul fără frontieră**. Balada este de o prostie rarisimă chiar și într-un gen încăput de la o vreme pe mina tuturor veleitarilor. Am fi dorit să cităm ceva, dar n-am reușit să ne decidem: perla și versul. Așa că am renunțat. Cariera de poet satiric a dlui Botică a început rău. Nu-i urăm succes. ● La o notă a noastră de acum cîțva timp, dl. Ludovic Roman ne răspunde, în numele Editurii „Făt-Frumos”, pe un ton inadmisibil. Socotind că trebuie să o apere pe d-ra Iulia Dora Marinescu de ironia noastră, dl. L. R. ne face de două parale, pe noi, care n-avem nici mîntea cocoșului, ba se mai leagă și de Uniunea Scriitorilor, unde ar mișuna nonvalorile. Totul, pentru că noi am fi glumit pe seama d-rei Marinescu, juna poetă descoperită de dl. Tudor Opreș și premiată de Editura „Făt-Frumos” cu 100 000 de lei, ocazie în care poeta a fost prezentată de academicienii Mihai Băcescu și Gheorghie Marinescu (nici o legătură de rudenie!). Dl. L. R. ne trimite și un exemplar din placheta premiată, **Te aștept luminind...** Așa că acum putem vorbi fără să mai glumim despre poetă: ne pare rău, foarte rău, dar nu vedem nici o umbră de talent în poezia d-rei Marinescu. Dar poate că noi nu ne pricepem și dreptate au domnii academicienii mai sus pomeniți (or fi de la secția literară?). Pentru edificarea cititorilor noștri, vom cita începutul primei poezii din volum: „Aici și dincolo de mine ești seară, / Aici și dincolo de mine / S-a înnoptat cu răsăritii (sic), / Și m-am înzăpezit pină la umeri / În cuvinte”. Nu-i a bună! ● Un punct de vedere foarte contestabil cu privire la memoriile lui Belu Zilber exprimă dl. Ovidiu Pecican în cronica sa din CONTEMPORANUL nr. 20 al cărei titlu spune (deja) destul: **Iuda, spiritualul**.

Scrie dl. Pecican, între altele: „Avem, în Belu Zilber, un biet Iuda fără Christos și fără religie, subjugaț de paranoia atee a secolului: un Fouché (sau Talleyrand) strivit și nu triumfător, în raport cu mecanismele trădării” sau: „...În vreme ce M. Sebastian (în romanul **De două mii de ani** — Cronicar) reface, într-un anume sens, Golgota, cu un pathos neindoelnic, Șerbulescu (Zilber — Cronicar) își consumă suferințele îngăduindu-și perplexități și chiar **mots d'esprit** salonarde. Pe nesimțite Zilber uită de ce-și exhibă rănile și ochiul său de Iov dă înapoi (sic), lăsînd loc unei coproducții franco-americane pe ecran lat și în culori violente, în care, nu o dată, amarul sarcasm devine tiflă bulevardieră și persiflare”. Nu ni se pare corectă lectura criticului iar, în unele privințe, ea este de-a dreptul tendințioasă. ● A apărut numărul din LITERE, publicația Editurii Cartea Românească. Vom reveni.

G. Alboiu, antisemit

● Antisemitismul, monedă curentă la **Europa** și la **România Mare**, și-a mai găsit un sprijinitor, în persoana poetului George Alboiu. Comentînd (în ROMANIA MARE din 24 mai) un articol al dnei Ileana Mălăncioiu din revista 22, dl. G.A. face următoarea distincție personală între **rezistență** și **disidență** scriitorilor români din epoca de aur: „...În deceniul șapte, au venit în literatură forțe naționale, au îndreptat o artă strimbată, au împospătat-o, au impus exigențele ei și celor mai în vîrstă [...], mulți semirațați, și au trebuit să reziste după aceea, socialmente, **brucanilor** care-i boicotau din umbre oculte — acum îi boicotează la lumina zilei. Dintre **naționali** s-au ales **rezistenții** și dintre **brucani** s-au ales **disidenții**”. De aici s-ar putea deduce mai multe lucruri: 1) Nu cu o rezistență anticăușistă ori anticomunistă se pot lăuda scriitorii români ai ultimelor două decenii ci cu o rezistență... antisemită; 2) Nu comunismul a deznaționalizat (ori a încercat a o face) cultura noastră, ci evreii; 3) Dacă rezistenții au fost naționali (sic!), disidenții au fost evrei. Dl. G.A. încheie așa: „Generația tînără trebuie să cunoască aceste lucruri, să fie în temă”. Noroc cu d-sa, altfel rămîneau bieții noștri tineri neinformați și continuau a crede (Dumnezeule mare!) că Goma, Tudoran, Blandiana, Pleșu, Dinescu, Liviu Ioan Stoiciu, Deșliu, Paleologu, Paler și toți ceilalți scriitori care și-au pierdut dreptul la semnătură în epoca de aur au fost români și s-au bătut pentru demnitatea profesiei lor, pe cînd, în realitate, așa cum dl. G.A. ne luminează acum, ei au fost niște **brucani**, animați de sentimentele lui Iuda, fără operă... rezistentă etc., etc. În schimb, dnii C.V. Tudor, Iulian Neacșu, E. Barbu și alții ca ei au

fost cu adevărat rezistenți, ei, prin talent și prin moralitate, necontaminați de boala disidenței nepatriotice. Dl. G.A. trage și un semnal de alarmă: profitînd de revoluție, **brucanii** încearcă să răpească **naționali** orice merit! Fiind ei „înși deștepți” și „văzînd friabilitatea în timp a disidenței”, disidenții „se străduiesc să confişte rezistența”. Degeaba, degeaba, exclamă dl. G.A., pentru asta e nevoie de cărți valoroase precum **Incognito**, nu merge cu farafasticuri brucaniene. Ne-am liniștit, incaltea: nu există nici o posibilitate de confuzie între unii și alții, fiecare rămînînd ce a fost. Înțelegem mai bine acum și de ce **România Mare** spînzură pe prima pagină fraza lui Petru Rareș! Și, fiind la acest capitol, să amintim și recidiva în materie a hebdomadurului EUROPA care, în nr. 26, publică un editorial semnat de directorul său și intitulat **Antisemitism? Pardon, românism!** Ce spune dl. Ilie Neacșu, între altele: „...Arestarea întregii conduceri a Departamentului Securității Statului, alcătuită numai din români și care participase cu credință la căderea lui Ceaușescu, de către Silviu Brucan, a cărui origine o cunoaștem cu toții, personaj pe care și-l revendică mai multe servicii străine de informații, pune serios pe gînduri populația autohtonă”. Va să zică, așa!: conducerea fostului DSS a fost arestată fiindcă era compusă numai din români și nu fiindcă era conducerea organismului cel mai represiv din România comunistă? Și a fost arestată, la ordinul lui Brucan, tocmai fiindcă dl. Brucan are originea pe care i-o cunoaștem etc., etc. Transferarea unei probleme politice sau de altă natură în plan rasial — acesta este chiar principiul antisemitismului. Dl. Ilie Neacșu ne face nația de rușine, cu simpatiile sale transparente față de foștii ofițeri de securitate și cu antipatiile sale tot așa de transparente față de evrei. Și, atunci, de ce să ne mai mirăm că d-sa găzduiește în același număr al publicației un adevărat lamento, plin de nostalgia epocii de aur, cum este reportajul dnei Silvia Ardeleanu intitulat **Revenire la mormintele Ceaușștilor**? Putem citi în reportaj: „Mă simt bine printre acești oameni (aflați la cimitirul Ghencea Civil — Cronicar), ca într-un **judet al sârmanilor**. Ei se opresc aici, cutremurați de revelația pe care — și din acest punct de vedere, tot răul e spre bine! — le-a dat-o decembrie 1989. Atunci au înțeles că sînt o forță în fața căreia nimic nu rezistă. Ce-au înțeles după: că o forță, acționînd impulsiv, la primele îndemnuri, poate să-și facă rău sieși. Mîncătorii cu care am discutat trăiesc mai rău ca înainte etc.” Tot în numărul cu pricina, autorul interviului care a declanșat scandalul, dl. Radu Nicolae, revine cu o punere la punct. D-sa își exprimă nădejdea că românii își vor crea un nou Antonescu, la vreme de cumpănă, ca cele de azi,

cînd au atîta nevoie de un erou de mărimea lui. Nostalgii ceaușiste, nostalgii antonesciene, tot tacîmul național-socialist în **Europa** dlui Ilie Neacșu! În fine, dna Angela Băcescu ia un interviu amplu fostului general Marin Neagoe (și nu general în retragere cum spune titlul!), șeful direcției a V-a a DSS, care, nevinovat ca un miel, se laudă a fi spus în față Ceaușștilor adevărul despre „situația grea a țărănilor, a intelectualilor”. Curajul fostului general ne pune pe gînduri, vorba dlui Neacșu, pe noi, „populația autohtonă”, care ne închipuim o mulțime de grozavii doar cînd auzem de Direcția a V-a și de șefii ei. Ca să vedeți ce naivi eram noi! În fruntea Direcției a V-a era un om care-i arunca dictatorului în obraz adevărul. Asta da, epocă de aur! ● **Alternativa Don Quijote** — alt titlu inspirat al dlui Mircea Mihăies (ORIZONT, nr. 20).

Lumea pe dos a profesorului Dună

● TRIBUNA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI (nr. 20) publică un **Ecou la o scrisoare deschisă** semnat de profesorul de limba română Ion Dună de la Liceul „Mihai Viteazul” din București. Scrisoarea deschisă am publicat-o noi, în numărul din 25 aprilie, și aparține Diane Zărnoveanu, elevă în clasa a X-a C a Școlii Normale din Capitală. În loc să ia scrisoarea drept ceea ce este — un document moral al unei anumite stări de spirit, și, încă, unul scris cu o patetică sinceritate, — și să încerce să înțeleagă ceea ce Diana reproșează unora din dascălii ei, domnul profesor Ion Dună sare în sus cu mînie și o culpabilizează pe autoarea scrisorii într-un limbaj, vai, comunist. Eleva de 16 ani nu numai că n-ar avea „discernămintul necesar” ca să judece, dar ea „păcătuiește printr-o confuzie elementară între accidental și principal”. Așa, va să zică: **pe ansamblu**, lucrurile stau bine, tovarăș, chiar dacă mai există accidente, care însă nu pot altera principiile noastre sănătoase, juste etc. etc. După opinia noastră, acela care face o confuzie elementară între ceea ce Diana a vrut să spună în scrisoarea ei și ceea ce a vrut să înțeleagă el însuși este dl. Dună: și anume, nu e vorba în scrisoarea de elevi, ci de profesori! Portretul elevului insolent, grosolan și agresiv pe care-l schițează, în ecou, dl. Dună poate corespunde realității, nimic de zis, dar, vorba lui Maioreșcu, **nu e în chestie**. În chestie, în scrisoarea Diane, e portretul profesorului peste care revoluția a trecut fără să lase urme, care crede că îndoctrinarea forțată a elevilor a rămas suprema lui datorie dascălească și care, mai ales, refuză cu aroganță să accepte că un elev, care a fost capabil de sacrificiu și de eroism în decembrie '89, nu mai poate fi tratat ca înainte. El merită, cel puțin, atîta respect, încît, înainte de a fi „obraznic” de un dascăl impulsiv, să fie măcar citit corect. „Lumea pe dos!”, exclamă dascălul surprins de a trebui să primească, el, lecții de la elevul său. Poate că e o lume pe dos, dar e aceea pe care am sperat s-o creeze revoluția. Din păcate, replica dlui Dună ne-o aduce în minte pe cealaltă, dinainte, în care rolurile de dascăli și de elevi nu erau interșanjabile, ci definitiv, irevocabil, fixate, și în care un elev care, ca Diana, ar fi îndrăznit să spună ce crede despre unii din profesorii ei, ar fi fost tras de urechi în gazeta oficială a Ministerului Învățămîntului, ba chiar, Doamne păzește, exmatriculat pentru atitudine... neprecipitală! Asta, fiindcă tot a evocat dl. Dună principiile...

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1230). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Oligo Andronache, Mihail Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024), Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 184101. CORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)